

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
LIETUVIŲ KALBOTYROS IR KOMUNIKACIJOS KATEDRA

SIGITA BALIUTAVIČIŪTĖ
Studijų programos *Lietuvių kalbotyra* II kurso studentė

**ĮVARDŽIAI IR VEIKSMAŽODŽIŲ ASMENYS SIGITO
PARULSKIO IR NERINGOS ABRUTYTĖS POEZIJOJE**

BAIGIAMASIS MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas
prof. dr. Skirmantas Valentas

Šiauliai, 2011

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. KOMUNIKACIJOS TEORIJA IR DIALOGIŠKUMAS.....	6
2. MORFOLOGINIAI ĮVARDŽIŲ BRUOŽAI.....	12
3. SEMANTINIAI ĮVARDŽIŲ BRUOŽAI.....	21
3.1. ASMENINIŲ ĮVARDŽIŲ DIALOGIŠKUMAS.....	22
3.1.1. Asmeniniai pagrindiniai įvardžiai – poezijos komunikantai.....	23
3.1.1.1. Aš – teksto kūrėjas.....	23
3.1.1.2. Tu – dieviškas žmogiškumas.....	27
3.1.1.3. Dviskaita – neatskiriamo santykio įvardis.....	28
3.1.1.4. Vienijantys (<i>mes</i>) ir skiriamieji (<i>jūs</i>) įvardžiai.....	29
3.1.1.5. <i>Jis, ji</i> žmogiškumas ir daiktiškumas.....	31
3.1.2. Sangražinis <i>savęs</i> – trijų asmenų semantika.....	33
3.1.3 Savybinių kilmininkų posesyvinė semantika.....	33
3.2. PARODOMŲJŲ ĮVARDŽIŲ SEMANTIKA.....	37
3.3. KLAUSIAMIEJI BEI SANTYKINIAI ĮVARDŽIAI IR NEKLAUSIANTI	41
POEZIJA.....	
3.4. NEAPIBRĖŽIAMIEJI ĮVARDŽIAI IR PABRĖŽIAMOJI REIKŠMĖ.....	44
4. VEIKSMAŽODŽIŲ ASMENYS.....	47
4.1. VEIKSMAŽODŽIŲ SANTYKIŲ RAIŠKA.....	49
4.1.1. Aš-Aš – vidinės kalbos komunikacija.....	50
4.1.2. Aš-Kiti – esminė opozicija.....	50
4.1.3. Aš-Tu – dialogo santykis.....	51
4.1.4. Aš-Mes – visuotinumas.....	51
4.1.5. Mes-Jis – santykio įvairovė.....	52
4.1.6. Aš-Jūs – santykio paieškos.....	52
4.1.7. Aš-Jis, (Tai) – santykis su pasauliu.....	53
4.1.8. Aš-Tu-Jis – trijų asmenų susitikimas.....	53
4.1.9. (Aš)-Tu-Jis – paslaptįgasis Aš stebėtojas.....	54
4.1.10. (Aš)-Jis – trečiojo asmens santykio vyrvimas.....	54
IŠVADOS.....	56
ŠALTINIAI.....	58
LITERATŪRA.....	59
Magistro darbo santrauka.....	62

IVADAS

Poezijos kalbos tyrinėjimas padeda suvokti kalbos esmę: dauguma šiuolaikinės poezijos bruožų yra paveldėta iš senovės, jų šaknys – dar indoeuropiečių prokalbėje (Valentas, 1991, 79). Poetinė kalba – iš tikrųjų specifinė, savita kalbos reiškinių sistema. O eilėraštis yra sudėtinga ir daugiaplanė struktūra, kurios lengviausiai prieinamas klotas yra žodinis tekstas – konkreti, tam tikrais poetinės kūrybos principais vadovaujantis atrinkta ir sukomponuota žodinės išraiškos priemonių visuma (Slavinskaitė, 1980, 81).

Nagrinėjama **tema yra aktuali**, nes lietuvių kalba yra mažai tokių mokslinių tyrinėjimų, taigi tai sritis, kurios išsamūs tyrimai atskleistų naujos informacijos apie lietuvių poetinės kalbos ypatybes. Analogiškų magistro darbo temai darbų taip pat nėra paskelbta. Poezijos tyrimo aktualumą ir svarbą pagrindė ir Romanas Jakobsonas: „jeigu poetas Ramsonas yra teisingas teigdamas, kad „poezija yra tam tikra kalbos rūšis“, tai lingvistas, kurį domina bet kokia kalbos apraška, gali ir turi įtraukti poeziją į savo tyrimų sritį“ (Jakobson, 2004, 46).

Darbo tyrimo objektu pasirinkti Sigito Parulskio ir Neringos Abrutytės poezijoje vartojami įvardžiai ir su jais siejami veiksmažodžių asmenys. Tyrimo medžiagą sudaro S. Parulskio eilėraščių rinkiniai: *Iš ilgesio visa tai* (1990), *Mirusiųjų* (1994), *Mortui sepulti sint* (1998), *Marmurinis šuo* (2004) ir *Pagyvenusio vyro pagundos* (2009). Analizuoti šie N. Abrutytės eilėraščių rinkiniai: *Rojaus ruduo* (1995), *Iš pažintis* (1997), *Neringos M.* (2003).

Sigitas Parulskis – itin populiarus ir vertinamas rašytojas. Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas, prozininkas, dramaturgas, literatūros kritikas, eseistas, vertėjas, kūrybinį kelią pradėjęs nuo poezijos. Jo kūrybai, kaip ir visai 1990-ųjų poetų kartai, būdinga santykių laisvė, eksperimentavimas, žaismo principas. Pasitelkus tam tikrą pasaulėvaizdžio, stilistikos kanonų bei stereotipų laužymą, sukuriamos santykio su pasauliu parodijos. Nemažiau svarbios autentiško santykio su Dievu paieškos, kintanti žmogaus ir Dievo tapatybė (Jakaitė, 2003). Tai pačiai poetų kartai priklauso ir Neringa Abrutytė. Besiformuojančioje jos poezijoje išskirtinos šios figūros: lyrinės išpažintinės tradicijos, meilės poetikos atsinaujinimas, moteriškosios tapatybės kitoniškumas, sumaištis sintaksė ir grafinis vaizdas, alogikos poetika, santykio su kasdienine tikrove dinamika (Jakaitė, 2003).

Viktorija Daujotytė teigia, kad eilėraštis yra kalbos grafika (Daujotytė, 1997, 32). Literatūros kūrinio analizei svarbi ne tik tematika ar idėjos, bet ir vartojamos raiškos priemonės. Poezija, kaip ir bet koks tekstas, sudaryta iš įvairių kalbos dalių: daiktavardžių, būdvardžių, veiksmažodžių, taip pat ir įvardžių, kurie poezijos tekste ne retai reikšmingesni, nei kituose. Vartodami įvardžius savo kalboje, nesusimąstome apie jų reikšmę, kad jie priklauso kalbos dalims, neretai laikomoms

antrinėmis. Tekstyno tyrimų duomenimis, didįjį kalbos dalių kiekį sudaro daiktavardžių formos (apie 39 proc.), veiksmažodžiai sudaro apie 20 proc. Toliau pagal dažnumą eina įvardžiai (8,7 proc.) (Rimkutė, 2006, 192). Lietuvių kalbos statistiniai skaičiavimai aiškiai rodo, kad pagal kalbos dalių vartojimo rangą, įvardis užima trečiąją vietą po daiktavardžio ir veiksmažodžio.

Įvardžiai nėra išsamiai išnagrinėta kalbos dalis, nesutariama dėl jų inventoriaus, skirstymo į grupes. Jie neturi konkrečios leksinės reikšmės, sakinyje atlieka daiktavardžių, būdvardžių, skaitvardžių funkcijas. Todėl būta mėginimų įvardžio neskirti kaip atskiros kalbos dalies (Paulauskienė, 1979, 127). S. Parulskio ir N. Abrutytės kūryboje įvardžių vartojimo gausa rodo jų reikšmę, svarbą poezijoje. Įvardis yra itin mažos apimties vienetas, tačiau jo prasminės, semantinės, sintaksinės valdos, ypač poezijoje, beveik beribės (Valentas, 2007, 69).

Morfologiniai požymiai įvardį sieja su viena iš pagrindinių kalbos dalių – veiksmažodžiu. Skiriamos neasmenuojamosios ir asmenuojamosios veiksmažodžių formos, kurios yra kaitomos asmenimis (DLKG, 2006, 282). Įvardžio asmens reikšmė yra savarankiška ir sudaro jo, kaip leksemos turinį. Veiksmažodžio asmens reikšmė – veiksmo ir gramatinio subjekto santykių reikšmė, turinti gramatinį apibendrinimo pobūdį ir gramatinę formaliąją išraišką (Paulauskienė, 1979, 115). Nuomonės dėl šios kategorijos taip pat dar nėra vienareikšmės. Abejojama, ar trečiasis asmuo išvis turi asmens reikšmę. Šiame darbe laikomasi tradicinės nuomonės. Taigi asmens kategoriją reiškiantys veiksmažodžiai, tiesiogiai siejami su įvardžiu, papildo ir išsamiau atskleidžia poezijai būdingą raišką.

Darbo tikslas – pasirinktais aspektais išanalizuoti S. Parulskio ir N. Abrutytės poezijos tekstuose vartojamus įvardžius ir asmeninius veiksmažodžius, aptarti vyraujančius ir itin retus pavyzdžius, atskleisti asmenų santykius.

Šio **darbo uždaviniai** – surinkti visus įvardžius ir veiksmažodžius, remiantis teoriniu pagrindu, juos sugrupuoti ir išanalizuoti, pateikti apibendrinančias išvadas. **Darbo struktūra** yra tradicinė: pateikiamas įvadas, remiantis teorine medžiaga nagrinėjami pavyzdžiai suskirstyti į tam tikras grupes, pateikiamos apibendrinančios išvados. Dauguma teiginių įrodomi vizualiai, sudarant diagramas. Darbas yra sudarytas iš keturių dalių. *Pirmojoje* pateikiama trumpa teorinė medžiaga. *Antrojoje* nagrinėjamos įvardžių morfologinės ypatybės, t.y. giminė, skaičius, linksnis. *Trečiojoje* aptariama autoriams būdinga įvardžių semantika. Semantine įvardžio struktūra suprantamos įvardžių reikšmės su variantais, subjektyviais ir stilistiniais atspalviais, išryškėjančiais įvairiomis formomis ir įvairiuose kontekstuose (Rosinas, 1996, 17). *Ketvirtojoje* dalyje nagrinėjami S. Parulskio ir N. Abrutytės poezijoje vartojamų veiksmažodžių, kurie reiškia asmenį, morfologinės ir semantinės ypatybės, santykių raiška. Darbe taikomi lyginamasis, leksikos, morfologijos, sintaksės, semantikos analizės **metodai**, atliekami skaičiavimai.

Daugiausiai remtasi *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, XX amžiaus struktūralizmo idėjas įtvirtinusi Romanu Jakobsonu, žymiu rusų semiotiku ir poetikos tyrinėtoju Jurijumi Lotmanu, Alberto Rosino monografijomis apie įvardžius, Aldonos Paulauskienės veikalais apie įvardžius ir veiksmažodžių asmens kategoriją, Skirmanto Valento lingvистinės poezijos darbais, literatūrologės Viktorijos Daujotytės poezijos tyrinėjimais. Atskleidžiant būdingiausius veiksmažodžių asmens kategoriją sudarančius santykius, remiamasi XX amžiaus religijos filosofu Martinu Buberiu, kuris priklauso „dialogo filosofijos“ srovei.

1. KOMUNIKACIJOS TEORIJA IR DIALOGIŠKUMAS

Šiame skyriuje aptariami pagrindiniai šaltiniai ir sąvokos, kuriais remtasi nagrinėjant S. Paruskio ir N. Abrutytės poeziją. Darbui svarbūs ne tik lingvistų, bet ir literatūrologų, filosofų moksliniai darbai. Poezijos nagrinėjimas lingvistiniu aspektu gana sudėtingas. Tai lemia jos struktūra, nes šis, palyginus su kitais literatūros žanrais, mažos apimties tekstas, talpina savyje daug ypatybių. Taip pat nėra nusistovėjusios poezijos nagrinėjimo tradicijos, galima remtis įvairiais lingvistikos ir kitų sričių modeliais, mokslinėmis teorijomis.

Pirmiausiai pastebima, kad poezijoje dalis informacijos perteikiama įvairiomis gramatinėmis kategorijomis. Poezijos nagrinėjimą įvairiais lingvistikos aspektais pagrindė ir Romanas Jakobsonas, teigdamas, kad poetiškumo šaltiniai slypi morfologinėje ir sintaksinėje kalbos struktūroje, kitaip sakant – gramatikos poezijoje (Jakobson, 2004, 41). Gerardo Dessono teigimu, būdamas poemos organizavimo schema, apibendrintas paralelizmas neišvengiamai suaktyvina visus kalbos lygmenis: skiriamuosius fonologinius bruožus, morfologines ir sintaksines kategorijas bei formas, leksinius vienetus. Vos tik šie kalbiniai komponentai su kuo nors suporuojami, jie įgauna savarankišką poetinę vertę (Dessons, 2005, 206). Taigi įvairios gramatinės kategorijos perduoda informaciją, jos yra tas įrankis, kuriuo poetas gali žaisti ir aktualizuoti, kurti naujas poetines prasmes. Tiek lingvistai, tiek literatūrologai pastebi, kad poetai dažnai pavartoja dabartinėje kalboje pakankamai retus, ar net nebevartojamus žodžius, žodžių formas. V. Daujotytės teigimu, leksika ir morfologija glaudžiai susijusios. Morfologijos akiratyje – žodžių formos, jų santykiai, gramatinės reikšmės. Morfologinės formos žymi vidinę kalbos istoriją; poetai ne kartą yra panaudoję senąsias morfologines lytis, iš jų išgaudami daugiau energijos, praplėsdami intonavimo, rimavimo galimybes (Daujotytė, 2005, 185).

Manoma, kad dabartiniu laikotarpiu poetikos, retorikos, semiotikos, lingvistikos sąvokos ne tik susitinka, bet kartais ir persidengia (Dessons, 2005, 18). Semiotikoje kalba įsivaizduojama kaip tam tikra erdvė, t. y. kalba aprašoma trimis matmenimis – semantikos, sintaktikos ir pragmatikos. Semantika – ženklų ir to, ką jie tie ženklai reiškia, santykiai. Sintaktika – ženklų tarpusavio santykiai. Pragmatika – ženklų ir žmogaus santykiai (Valentas, 1991, 79). Poetika nagrinėja kalbinių struktūrų problemas. Kadangi lingvistika yra mokslas apie žodines struktūras, poetika gali būti laikoma sudedamąja lingvistikos dalimi. (Jakobson, 2004, 6). Poetikos ir lingvistikos atskyrimas pateisinamas tik tuomet, kai lingvistikos sritis neteisėtai apribojama, pavyzdžiui, kai sakinyš, kaip mano kai kurie lingvistai, laikomas kraštutine analizei prieinama konstrukcija arba kai lingvistika apribojama vien gramatika ar vien nesemantiniais išorinių formų klausimais

(Jakobson, 2004, 9). Apibendrinant galima sakyti, kad eilių analizė visiškai priklauso poetikos kompetencijai, o poetika gali būti laikoma lingvistikos dalimi, poetinę funkciją nagrinėjančia kartu su kitomis kalbos funkcijomis (Jakobson, 2004, 19).

Taigi poezijos analizė neišvengiamai siejasi ir su literatūrologijos sąvokomis. Grožinės literatūros, o ypač lyrikos prigimtis lėmė, kad meninės kalbos tyrinėjimas nuo seno vyksta lingvistikos ir literatūros mokslo sandūroje (Slavinskaitė, 1980, 69). Visiškai natūralu, kad aktyvus poezijos santykis su semantiniu fondu buvo stiprus impulsas, padėjęs susiformuoti kai kurioms būdingoms poetinės kalbos teorijoms – mėginimams aiškinti šią žodžio meno rūšį per santykį su kalba, ieškoti jų vidinių sąsajų ir net pačios poezijos ištakų bei argumentacijos žodžio prigimtyje, išlaikyti kuo glaudesnę poezijos ir kalbos paralelę, perkelti didžiąją semantinio fondo ypatybių į jau realizuotą poezijos tekstą. Kadangi šios rūšies tendencijos formavosi daugiausia kalbos mokslo bazėje, jos sąlygiškai (iš dalies paplito ir literatūros moksle) gali būti pavadintos lingvistinėmis. Bendras jų bruožas – pabrėžtos poezijos bei jos semantinio fondo sąsajos, pastangos analizuoti poetinius fenomenus lingvistikos metodais (Slavinskaitė, 1980, 71). Daugelio autorių nuomone, poezijos nagrinėjimas neatsiejamas nuo abiejų sričių, papildo viena kitą. Su tokiu vertinimu teko susidurti ir *Respublikinėje studentų liuanistų mokslinėje konferencijoje*, pranešimas „Įvardžiai Sigitto Parulskio poezijoje“ buvo įvertintas kaip labiausiai tarpdisciplininis pranešimas, pastebėta, kad pateikiant kalbinę analizę buvo nevengiama ir literatūrologinių įžvalgų.

Su poezijos tyrimais susijusi *komunikacijos sąvoka*. *Tarptautinių žodžių žodyne komunikacija* apibūdinama kaip: 1. susisiekimasis; 2. bendravimas, keitimasis patyrimu, mintimis, išgyvenimais (TŽŽ, 2003, 388). XX amžiaus literatūros mokslui reikšmingas Romano Jakobsono straipsnis „Lingvistika ir poetika“, kuriame aptariama žodinės komunikacijos schema, svarbi ne tik literatūros mokslui, bet ir komunikacijos teorijai. Straipsnyje aiškinama kalbos poetiškumo prigimtis, kai svarbiausia pranešimo funkcija tampa ne kontekstas, bet skaitytojo dėmesio kreipimas į patį pranešimą – kaip apie ką nors yra kalbama. R. Jakobsonas siūlo apie literatūriškumą kalbėti kaip apie specifinį kalbos vartojimą, o poetinę kalbą laiko ypatingu būdu organizuota kalba: „potencialiai kiekvienas poetinis pranešimas yra tarsi menamoji tiesioginė kalba, ir jai būdingos visos tos specifinės, sudėtingos problemos“ (Jakobson, 2004, 35).

R. Jakobsono teigimu, kalbos tyrinėjimai turi apimti įvairiausias jos funkcijas (Jakobson, 2004, 9). Žodinė pranešimo struktūra pirmiausia priklauso nuo dominuojančios funkcijos. Nors nukreiptumas į referentą, orientavimasis į kontekstą – vadinamoji referentinė (denotacinė arba kognityvinė) funkcija – yra svarbiausia daugelio pranešimų užduotis, tačiau atidus lingvistas turėtų atsižvelgti ir į tai, kad tokiuose pranešimuose pasireiškia ir papildomos funkcijos (Jakobson, 2004, 10). Vadinamosios emotyvinės arba ekspresinės funkcijos, nukreiptos į adresantą,

tikslas – tiesiogiai išreikšti kalbėtojo požiūrį į jo kalbamus dalykus (Jakobson, 2004, 10). Orientavimosi į adresantą – konatyvinės funkcijos – grynai gramatine išraiška yra šauksmininko linksnis ir liepiamoji nuosaka (Jakobson, 2004, 12). Fatinė funkcija realizuojama apsieičiant ritualinėmis formulėmis arba ištisu dialogu, kurio vienintelis tikslas – palaikyti komunikaciją (Jakobson, 2004, 13). Jei kalbančiajam ar adresatui reikia patikrinti, ar jie vartoja tą patį kodą, kalbos objektu tampa pats kodas: kalba čia atlieka metakalbinę (tai yra žodžio aiškinimo) funkciją (Jakobson, 2004, 14). Nukreiptumas į patį pranešimą, dėmesio sutelkimas į pranešimą dėl jo paties, yra poetinė kalbos funkcija. Bet kokios pastangos apriboti poetinės funkcijos sritį poezija ar poeziją suvesti tik į poetinę funkciją būtų apgaulingas supaprastinimas. Poetinė funkcija yra ne vienintelė, o dominuojanti svarbiausia žodinio meno funkcija, o kitose kalbinės veiklos srityse ji yra šalutinis, papildomas elementas. Ši funkcija, sustiprindama jutiminį ženklų suvokimą, pagilina fundamentinę ženklo ir objekto dichotomiją (Jakobson, 2004, 15). Poetinės funkcijos viršenybė referencinės funkcijos atžvilgiu ne panaikina pačią referenciją, bet daro ją nevienareikšmę (Jakobson, 2004, 36). Teigiama, kad epinė poezija, susitelkusi ties trečiuoju asmeniu, daugiausia remiasi komunikacine kalbos funkcija; lyrinė poezija, nukreipta į pirmąjį asmenį, glaudžiai susijusi su emotyvine funkcija; antrojo asmens poezija yra persunkta konatyvinės funkcijos: ji arba prašo, arba ragina – nelygu, ar pirmasis asmuo yra priklausomas nuo antrojo, ar atvirkščiai (Jakobson, 2004, 16).

Šis tapatybės principo, kaip organizuojančio poetinį diskursą, iškėlimas teorinėje plotmėje siejasi su poetinės funkcijos sąvoka, kuri, pasak R. Jakobsono, sudaro vieną iš šešių pamatinių kalbos funkcijų. Pagal šią teoriją, kalbinė komunikacija, sukonstruota remiantis informacijos teorijos modeliu, paremta idėja, kad adresantas siunčia adresatui pranešimą, struktūruotą pagal kalbinį kodą, nurodantį į kontekstą ir reikalaujantį fizinio bei psichologinio dviejų pašnekovų kontakto. Kiekvienas iš šių faktorių generuoja skirtingą kalbinę funkciją (Dessons, 2005, 208). Taigi lingvistinė poezijos analizė negali apsiriboti vien poetine funkcija, tačiau ji turi vyrauti.

Jurijaus Lotmano teigimu, R. Jakobsono pasiūlyto modelio taikymas leido susieti daugybę kalbos, meno ir – plačiau – kultūros problemų su komunikacinių sistemų teorija (Lotman, 2004, 39). Kultūros mechanizme komunikacija vyksta mažiausiai dviem skirtingais kanalais (Lotman, 2004, 39). Tačiau abu šie kanalai aprašomi remiantis R. Jakobsono modeliu ir šiuo požiūriu yra vieno tipo (Lotman, 2004, 39). J. Lotmano siūlymu, jei sieksime suformuoti abstraktesnio lygmens kultūros modelį, tai pasirodys įmanoma išskirti du komunikacijos tipus, iš kurių tik vieną bus galima aprašyti kaip iki šiol naudotą klasikinį modelį. Tam būtina iš pradžių išskirti dvi galimas pranešimo perdavimo kryptis. Tipiškiausias atvejis – tai kryptis *Aš-Jis*, kurioje *Aš* – tai perdavimo subjektas, adresantas, informacijos turėtojas, o *Jis* – objektas, adresatas. Šiuo atveju daroma prielaida, kad iki komunikacijos akto pradžios tam tikras pranešimas žinomas „man“,

bet nežinomas „jam“ (Lotman, 2004, 40). Šio tipo komunikacijos viešpatavimas įprastoje mums kultūroje užgožia kitą informacijos perdavimo kryptį, kurią galima schemiškai perteikti kaip kryptį Aš-Aš. Atvejis, kai subjektas perduoda pranešimą pats sau, tai yra tam, kas jau ir taip jį žino, atrodo paradoksalus. Tačiau iš tiesų jis ne toks jau retas ir bendroje kultūros sistemoje gana svarbus (Lotman, 2004, 40).

Kai kalbame apie pranešimo perdavimo sistemą Aš-Aš, pirmiausia turime galvoje ne tuos atvejus, kai tekstas atlieka mnemoninę funkciją. Čia suvokiantis antrasis Aš funkciškai prilyginamas trečiajam asmeniui. Skirtumas tik toks, kad sistemoje Aš-Jis informacija juda erdvėje, o sistemoje Aš-Aš – laike (Lotman, 2004, 40). Aš-Aš vyksta tada, kai žmogus kreipiasi į save, taigi pranešimas iš Aš perduodamas į Aš. Sistemoje Aš-Jis besikeičiantys pasirodo įreminantys modelio elementai (adresantą pakeičia adresatas), o pastovūs – kodas ir pranešimas. Pranešimas ir jame esanti informacija yra pastovus dydis, keičiasi informacijos turėtojas (Lotman, 2004, 41). Sistemoje Aš-Aš informacijos turėtojas lieka tas pats, bet komunikacijos metu pranešimas performuojamas ir įgauna naują prasmę. Tai įvyksta todėl, kad įvedamas papildomas – antras – kodas ir pradinis pranešimas perkoduojamas jo struktūros vienetais, įgauna naujo pranešimo bruožų (Lotman, 2004, 41). Galima teigti, kad toks informacijos perdavimas panašus į vidinį monologą. Tam, kad sistema veiktų, būtinas susidūrimas ir sąveika dviejų nevienodų pradų: pranešimo tam tikra semantine kalba ir grynai sintagminio papildomo kodo įsiveržimo. Tik iš šių dviejų pradų derinio susidaro ta komunikacinė sistema, kurią galima pavadinti kalba Aš-Aš (Lotman, 2004, 45). Meninio teksto taisyklės iš esmės yra kultūros kaip visumos sandaros taisyklės. Tai susiję su tuo, kad pačią kultūrą galima vertinti kaip pranešimų, kuriais keičiasi įvairūs adresantai, sumą ir kaip vieną pranešimą, kurį kolektyvinis žmonijos Aš siunčia pats sau. Šiuo požiūriu žmonijos kultūra – didingas autokomunikacijos pavyzdys (Lotman, 2004, 54). Taigi poetinis tekstas kaip savotiška švytuoklė svyruoja tarp sistemų Aš-Jis ir Aš-Aš (Lotman, 2004, 54).

Remiantis Viktorijos Baršauskienės ir Bitutės Janulevičiūtės-Ivaškevičienės knyga „Komunikacija: teorija ir praktika“ išryškėja ir kitoks komunikacijos skirstymas, kurį taip pat galime taikyti poezijos analizei. Pirmiausia skiriama, kad komunikacija gali būti *vidinė* ir *išorinė* (Baršauskienė, 2005, 10). Siuntimas prasideda vidiniame lygyje iš vidinio informacijos šaltinio, kuris išsaugo ir suteikia prasmę žmogaus žinioms, vertybėms ir įsitikinimams, emocijoms ir jausmams, pažiūroms, simboliams ir kt. Būtent pirmame žinios formavimo etape vyksta vidinės žinios, atitinkančios tikslus, gavėją, kanalą ir trukdymus, kūrimas. Kitame etape vidinė žinios simbolių seka pakeičiama išorine (Baršauskienė, 2005, 16). Pagal naudojamo kodo specifiką ji gali būti skirstoma į *verbalinę* ir *neverbalinę*. Verbalinė komunikacija yra *žodinė* ir *rašytinė* (Baršauskienė, 2005, 10). Pagal informacijos turinį verbalinė komunikacija skirstoma į *dalykinę* ir

asmeninę (Baršauskienė, 2005, 11). Grįžtamojo ryšio požiūriu komunikacija gali būti *vienpusė* ir *dvipusė*, kuri dažniausiai vertinama kaip *efektyvi* ir *neefektyvi* komunikacija (Baršauskienė, 2005, 11). Taigi poetinė komunikacija yra *išorinė*, nes jau pateikiama rašytine forma, taigi *verbalinė* ir *rašytinė*. Ji taip pat dažniausiai *asmeninė* ir *vienpusė*, nes tiesioginio atsakymo nesulaukiama.

Kita svarbi sąvoka – tai *dialogiškumas*, kurią išplėtojo filosofas Martinas Buberis. Visais laikais tvyrojo nuojauta, jog abipusis esmės santykis tarp dviejų esybių yra pirmapradė būties galimybė – galimybė, pasireiškianti tuo, kad egzistuoja žmonės. Ir dar: visais laikais tvyrojo nuojauta, jog žmogus pasireiškia kaip žmogus kaip tik tuo ir tik per tai jis pasiekia jam skirtą teisėtą dalyvavimą būtyje, kitaip sakant, pavienis žmogus yra tik tada, kai Aš sako: *Tu* (Buber, 2001, 193). M. Buberio teigimu, esminis dialogo elementas yra komunikacija (Buber, 2001, 52). Dialogiškumas nėra vien žmonių bendravimas, tai tokia žmonių laikysena vienas kito atžvilgiu, kuri bendravimu tik reiškiasi (Buber, 2001, 57). Vis dėlto vienas dalykas yra esmiškai neatsiejamas nuo dialogiškumo – tai vidinio veiksmo abipusiškumas. Juk aišku, kad žmonės, kuriuos sieja dialogas, turi būti atsigręžę vienas į kitą, vadinasi – nesvarbu, kaip aktyviai ar net kaip aiškiai savo aktyvumą suvokdami – turi vienas į kitą atsigręžti (Buber, 2001, 57). M. Buberis išskiria tris dialogo tipus: tikrąjį – kalbamą ar tylimą, kai dialogo dalyvis realiai turi omenyje kitą dalyvį ar dalyvius ir į juos nukreipia savąją intenciją taip, kad tarp jo ir jų randasi gyvas abipusiškumas; techniškąjį, kuris kyla vien iš dalykinio susikalbėjimo poreikio; galiausiai dialogu paremtas monologas, kai du ar keletas žmonių kalbasi kiekvienas pats su savimi (Buber, 2001, 71).

Kitoks Aš supratimas pradėtas dialogo filosofo M. Buberio, o M. Bachtinas išplėtojo *dialogo* teoriją (Daujotytė, 2003, 64). Poezijoje kalba atskleidžia visas savo galimybes, nes čia jai keliami maksimalūs reikalavimai: visos jos pusės čia įtemptos iki kraštutinumo, iki galutinės ribos; poezija tarsi išspaudžia iš kalbos visus syvus ir kalba čia pralenkia pati save – šie M. Bachtino žodžiai gražiai apibūdina kalbos funkcionavimą poezijoje, kuriuo vis labiau domisi šeštajame – septintajame dešimtmetyje suklestėjusi teksto lingvistika (Valentas, 1991, 78).

Dialogiškumo sampratai svarbi V. Daujotytės mintis: „kalba iš esmės – pokalbis“ (Daujotytė, 2003, 52). Eilėraštis yra kalbėjimo aktas: tam tikru momentu prasidedantis ir tam tikru užsibaigiantis, savyje turintis pradžios, vyksmo ir pabaigos intencijas (Daujotytė, 2005, 159). Prasmingas ir Janinos Degutytės sakiny: „Eilėraštis – tai dialogas“ (Daujotytė, 2005, 78). Monologas yra dialogas – ir dėl to, kad kiekvienas Aš yra ir *Tu*, ir *Jis*. Eilėraštis yra nepertraukiamas kreipinys, kreipimasis, kalbinantis kalbėjimas-kalbėjimasis ir su balso neturinčiais, dalijamasis kalba ir balsu (Daujotytė, 2001, 355). Dialogo forma yra bandymas ir rašte išlaikyti atskirus balsus; aprašymas balsus naikina. Galima būtų manyti, kad dialogas yra ir žodžio balsas

rašte (Daujotytė, 2003, 66). Kreipinys visada yra pokalbio ar bent pokalbio intencijos ženklas (Daujotytė, 2003, 64). Svarbi minties kryptis: dialogas nėra įkreiptas tik į kitą; dialogo dalyvis yra itin aktyviai atsigręžęs į save: struktūrina, įformina savo suvokimą – matymą – mąstymą. Susitikdamas su kitu, dialogo dalyvis rodo kaip *Aš Kitas*, sugrįždamas į save, jis jau *Kitas Aš*. *Aš Kitas* ir *Kitas Aš* santykis yra ir vidinis formos radimosi kelias. Dar svarbu pabrėžti, kad dialogas vyksta ne tik tarp individų: pokalbyje gali dalyvauti ir daiktas. *Pamatyti* daiktą, vadinasi, būti ir daikto pamatytam – pakalbintam. Patirti ryšį – santykį – susitikimą, kuris įsiformina lyg ir savaime, bet gali (kūrybiniame akte) pereiti ir į sąmoningumą formai (Daujotytė, 2003, 125).

2. MORFOLOGINIAI ĮVARDŽIŲ BRUOŽAI

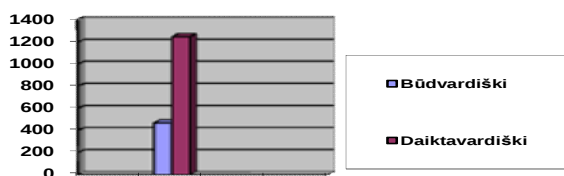
Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje teigiama, kad įvardis yra savarankiška kalbos dalis, kuriai priklauso apibendrintos reikšmės žodžiai, nurodantys daiktus arba ypatybes ir turintys giminės, skaičiaus ir linksnio kategorijas (DLKG, 2006, 251). Įvairiuose kontekstuose tie patys įvardžiai gali nurodyti vis kitokius daiktus ar ypatybes. Dėl to įvardžiai gan dažnai vartojami ir jų yra nedaug.

Šio skyriaus tikslas – aptarti, pateikti pavyzdžių ir palyginti S. Parulskio ir N. Abrutytės poezijoje vartojamų įvardžių pasiskirstymą pagal daiktavardiškumo ir būdvardiškumo, giminės, skaičiaus, linksnio kategorijas, įvardžiuotinius, tarminius ir kitų formų variantus. Gauti skaičiavimų duomenys lyginami su dabartinės lietuvių kalbos vartoseną. Šiam tikslui remiamasi Erikos Rimkutės straipsniu „Lietuvių kalbos vardažodžių vartoseną morfologiškai anotuotame tekste“. Vytauto Didžiojo Kompiuterinės lingvistikos centre parengtas tekstynas – patikimas dabartinės rašytinės lietuvių kalbos šaltinis, kuriame nustatyta, kaip vartojamos lietuvių kalbos gramatinės kategorijos dabartinėje lietuvių kalboje. Taigi remiantis duomenimis, galima nustatyti pagrindines dabartinės lietuvių kalbos vardažodžių gramatinių kategorijų vartosenos ypatybes. V. Žilinskienė, ištyrusi gramatinių formų vartojimą atskirai publicistiniame, dalykiniame, moksliniame ir grožiniame stiliuje, pastebi, kad gramatinių kategorijų vartojimo skirtumai yra nežymūs (Žilinskienė 2002a, 2002b, 2003, 2005). Palyginus duomenis iš VDU tekstyno su V. Žilinskienės pateiktais duomenimis, matyti, kad jie labai panašūs. Kadangi tekstynas yra sudarytas iš skirtingų stilių tekstų, todėl galima teigti, kad tinkamai reprezentuoja dabartinę lietuvių kalbą (Rimkutė, 2006, 190).

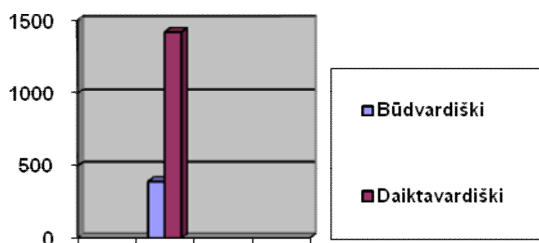
Išnagrinėjus 220 S. Parulskio eilėraščių, rasta apie 1800 įvardžių, kurie skiriasi gimine, skaičiumi, linksniu ir kitomis ypatybėmis. Taip pat išanalizuoti 149 N. Abrutytės eilėraščiai, kuriuose taip pat rasta apie 1800 įvardžių. Skaičiavimai rodo, kad N. Abrutytės poezijoje įvardžių yra vartojama daugiau, nei S. Parulskio poezijoje.

Įvardžiai pagal vaidmenį sakinyje skiriami į daiktavardiškuosius, kurie nurodo asmenis (*aš, mes, tu, jūs, jis, ji, savęs, kas, kažkas* ir kt.) ir būdvardiškuosius, reiškiančius savybę (*toks, šioks, manas, tavas, savas, pats tas* ir kt.). Kai kurie įvardžiai gali būti vartojami ir daiktavardiškai, ir būdvardiškai (*tas, ta, šis, ši, kuris, nė vienas, kitas* ir kt.) (DLKG, 2006, 252). Norėdami nustatyti jų vaidmenį sakinyje, remiamasi artimiausiu kontekstu. Pavyzdžiui, įvardis *aš* vartojamas tik daiktavardiškai: „Aš nežinau, tik nesuprask manęs klaidingai“ (MRŠ, 149), „ieškojo nuotykių aš net kvėpuoti/ nustojau į skylę kišo leteną/ tada balandžiai buvo išskridę žiemoti“ (NM, 23). Įvardis *toks*

vartojamas tik būdvardiškai: „ponia, gal galit pakeisti, toks/ nepatogus“ (PVP, 48), „oras nėra toks tikroviškas ir nusakomas/ taip ir baigiu pasaką gaila“ (NM, 24). Įvardžiai *tas*, *kitas* vartojami ir daiktavardiškai, ir būdvardiškai: „tai yra neteisinga, nes rašančios“ (MRŠ, 159), „suplėšiusi skyles tą orlaidės tinkliuką/ laukinį orą pamažu prijaukinau“ (NM, 23), „nebūtinai pačiam gal kitas geriau parašys“ (NM, 56), „ligi kitos turistų grupės/ ligi kito rudens/ ligi kito prisikėlimo“ (PVP, 12).

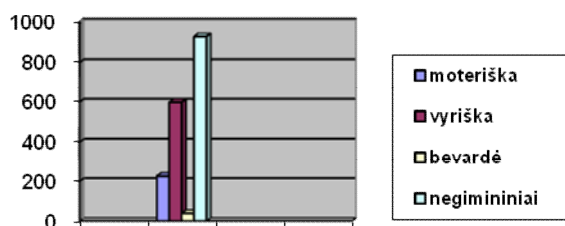
1 pav. Įvardžių pasiskirstymas pagal vartojimą S. Parulskio poezijoje

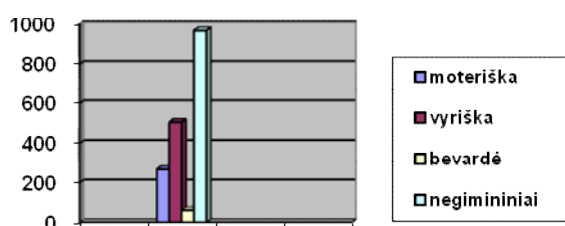
2 pav. Įvardžių pasiskirstymas pagal vartojimą N. Abrutytės poezijoje

Išnagrinėjus eilėraščius, nustatyta (žr. 1 ir 2 paveikslą), kad daiktavardiškai vartojamų įvardžių yra dvigubai daugiau nei būdvardiškai. V. Kubilius šiuolaikinę poeziją apibūdina, kaip *daiktavardėjančią* (Kubilius, 2000, 79). Taigi aptariamiems poetams svarbiau įvardinti, nurodyti konkrečius ar nekonkrečius daiktus, ypatybes, žmones nei minėtus dalykus apibūdinti. Tai lemia ir tai, kad įvardžiai yra daiktavardžių substitutai.

Giminės kategoriją turi būdvardiškai vartojami įvardžiai. Jie kaitomi kaip būdvardžiai ir derinami gimine su daiktavardžiais. 3 ir 4 paveiksle pateikiami duomenys, kurie rodo, kaip pasiskirsto S. Parulskio ir N. Abrutytės poezijos tekstuose vartojami įvardžiai pagal giminę.

3 pav. Įvardžių pasiskirstymas pagal giminę S. Parulskio poezijoje

4 pav. Įvardžių pasiskirstymas pagal giminę N. Abrutytės poezijoje

Pastebėta, kad tiek S. Parulskio, tiek N. Abrutytės poezijoje dominuoja vyriško pasaulio vaizdavimas, todėl yra daugiau vyriškosios giminės įvardžių. Lietuvių bendrinėje kalboje taip pat dažniausiai yra vartojamos vyriškosios giminės formos (57,2 proc.). Tai lėmė ta priežastis, kad vyriškoji giminė yra nežymėtasis giminės kategorijos narys (Rimkutė, 2006, 191).

Būdvardiški įvardžiai gimine yra derinami su greta esančiais daiktavardžiais, taigi galima teigti, kad autoriai vartoja daugiau vyriškos giminės daiktavardžių, tuo pačiu ir įvardžių: „...apdaras kitas, kvapas ir čia būtinas/ toks, lyg atgailą gertum, lyg trokštumei“ (IVT, 63), „tas kuris tarp mūsų/ yra pateptasis“ (IVT, 101), „šį atstumą kaip niekad įveiksim lengvai“ (IVT, 55), „mirtie, kur vedu šitą laivą/ prie kokio altoriaus“ (M, 117).

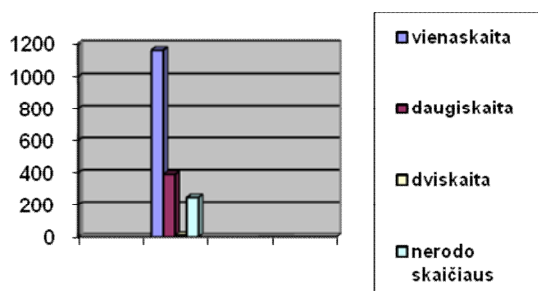
Nors eilėraščiuose ryškus vyriškumas, lieka vietos ir moteriškajai giminei ir ją reiškiantiems įvardžiams (žr. 3, 4 paveikslą), tačiau jų rasta beveik tris kartus mažiau: „tokią sielą turėjo ir vis tiek nepadėjo“ (IVT, 122), „kaip bunda manyje/ medžioklio aistra ir/ kaip grumiasi ji su kita/ daug kilnesne kuri“ (M, 73), „ta, kuri susiras mane, ta/ kurią jūs pavadinsit mano mirtim“ (MSS, 63). Lietuvių bendrinėje kalboje moteriškosios giminės formos sudaro 36,6 proc. (Rimkutė, 2006, 191).

Be moteriškosios ir vyriškosios giminės, kai kurie įvardžiai turi ir bevardės giminės formas, kurios vartojamos tik daiktavardiškai ir nurodo kokį nors reiškinį apibendrintai (DLKG, 2006, 253).

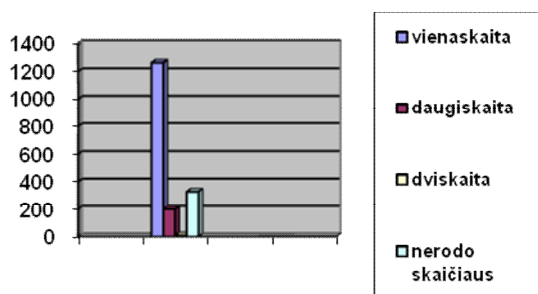
Įvardžiai *tas, šitas, visas, vienas* turi bevardės giminės formas *tai, šitai, visa, viena*. S. Parulskis dažniausiai vartoja formą *tai* arba *visa tai*: „tai keistos kapinės – viename gale“ (MSS, 22), „visa tai, ką patyręs, išlieti į amžinas“ (MSS, 67), „tai nepalengvina artėjančios senatvės“ (MSS, 20), „tai ir yra pabaiga / tai ne sprogimas“ (MSS, 24), „tai įvyko antrąją Velykų dieną, iš ryto“ (MSS, 37), „Iš ilgesio – visa tai“ (IVT, 30), „kai visa tai pasidarė/ nebeįmanoma/ jis išsikraustė į dangų“ (IVT, 71). Bevardė giminė nerodo konkretumo, apibendrina. S. Parulskio eilėraščiuose rasta 40 šios formos pavyzdžių. N. Abrutytės tekstuose bevardė giminė reta, tačiau taip pat rasta bevardės giminės įvardžių *tai* ir *visa tai* pavyzdžių: „bijau: tai pripratimas prie tam tikrų standartų/ turėčiau juk vėl prisitaikyti prie senų pinigų ir svajonių“ (NM, 76), „ir lieku – protingesnė ir galbūt gebanti/ suvilioti berniuką ilgais plaukais/ (jis yra labai graži mergaitė)/ žinoma iš meilės visa tai.“ (NM, 38). Iš viso rasti 62 bevardės giminės pavyzdžiai N. Abrutytės eilėraščiuose.

Daiktavardiškųjų įvardžių giminę galima nustatyti tik iš konteksto. Iš šios grupės išsiskiria įvardžiai *jis, ji*, kurie yra gimininiai. Nurodydami ankščiau minėtą daiktą yra derinami gimine su daiktavardžiu (DLKG, 2006, 253). Kiti daiktavardiškieji įvardžiai *aš, mes, tu, jūs, savęs, kas, kažkas, niekas, keliolika* ir t. t. neturi skirtingų giminės formų, todėl vadinami negimininiais (DLKG, 2006, 254). Jų reikšmė ne žodyninė, o komunikacijos akto reikšmė. Ji kiekvienu atveju nustatoma atskirai, o kalbant *aš* ir *tu* žymi vienos ar kitos lyties asmenį ir turi vyriškąją ar moteriškąją giminę, kurią morfologiškai parodo su įvardžiais susiję derinamieji būsenos žodžiai (Paulauskienė, 1994, 257): „stovinti tu po/ pušim, medžio šaknys, tavo“ (MSS, 34), „tu esi išrinktasis, tu esi mylimiausias mano“ (MSS, 10), „ar aš jau geresnis jei nežudau“ (IVT, 6), „Žinau. Aš – dulkė, taip tikiu, nevertas“ (M, 90). Tokių aptariamų autorių poezijoje aptikta daugiausia – per 600. Pastebėta, kad negimininiai įvardžiai poezijos tekstuose dažniausiai yra derinami su vyriškąja gimine.

Dauguma įvardžių turi du skaičius: vienaskaitą ir daugiskaitą. Nekeista, kad eilėraščiuose gausu abiejų šių formų pavyzdžių, tačiau iš 5 ir 6 paveikslo matoma, kad daug dažnesnė yra vienaskaita. Kaip nežymėtasis skaičiaus kategorijos narys vienaskaitos formos VDU tekstyne yra dvigubai dažnesnės negu daugiskaitos (atitinkamai 65 proc. ir 32 proc.) (Rimkutė, 2006, 191).

5 pav. Įvardžių pasiskirstymas pagal skaičių S. Parulskio poezijoje

6 pav. Įvardžių pasiskirstymas pagal skaičių N. Abrutytės poezijoje

Tiek N. Abrutytės, tiek S. Parulskio poezijoje vartojamų įvardžių santykis tarp vienaskaitos ir daugiskaitos formų gerokai skiriasi. Poetai retai kalba apie daugumą, o mėgsta konkretizuoti vieną dalyką: „artėja ledo vėjas, nereikia jam tavęs/ bet jis išplėš ir pelenus, ir širdį“ (MSS, 57), „mano galva aš stoviu ant liepto ir metu tave į prarają“ (IVT, 37), „už dyką man šią dieną įpila“ (M, 95), „surūdijusia papilve Už vairo – į kelią žiūri tu/ tavo greitį bando atlaikyti žiguliukas/ aš dar neapdainavus esu baltojo tavo žiguliuko/ purvino žigolio – jis pas mane užsuko“ (NM, 26).

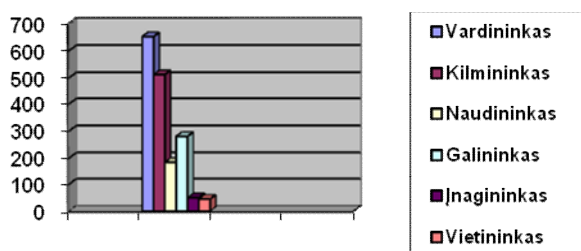
Kai kurių įvardžių skiriamas ir trečias skaičius – dviskaita, kuria nurodomi du asmenys ar daiktai. Ši forma retai vartojama bendrinėje kalboje, aptariamuose eilėraščiuose taip pat nėra dažna. S. Parulskio poezijoje rasta 11 tokių įvardžių, kurie visi yra vyriškosios giminės: „mudu valgome liūdinčius obuolius“ (IVT, 50), „lyg girdėčiau kertamą mudviejų sielą“ (IVT, 53), „Šventoji dvasia, aplankydamą Donelaitį/ ir Maironį, tarę tą pačią šviesą, tik jiedu/ suprato skirtingai, mes jau suprantam/ kitaip, daug skurdžiau“ (IVT, 30). Įvardis *abu*, *abi* iš seno turi tik dviskaitos formą: „radau mažą/ pilką pelytę, abu buvome išsigandę“ (MSS, 37), „sujungus du pasaulius, nors tai/ nesvarbu – mes jiems abiems nereikalingi“ (MSS, 45), „abu esam dulkės/ tik aš/ dar dulkesnis“ (M, 15), „su tėvu abu pašalo prikalti“ (M, 27). N. Abrutytė vartoja dviskaitos formas, kurios sudarytos su įvardžiais *abu*, *abi*: „blaškiausi į abi šalis viena sau gili plūstu/ į savo akis tik mano kojos plinta į/ abidvi jis“ (RR, 36), „abu gerokai vedę/ vienas porą kitas penkis/ mylėjau tik vieną/ o gal ir visus tris“ (NM, 13), „norėjau vieno/ mylėjau abu/ kas mane taip gena?/ prie jų abiejų“ (NM, 13), „abu gerokai vedę/ vadinasi – laisvi/ ir jeigu jiems ne gėda/ tegul eina Š...“ (NM, 13). *Abu*, *abi* N. Abrutytės poezijoje pavartotos 8 kartus. Kitokių dviskaitinių įvardžių nebuvo rasta.

Kai kurie įvardžiai visai nerodo skaičiaus, tas pats įvardis vartojamas ir vienaskaitos, ir daugiskaitos formomis. Iš tokių įvardžių grupės gan dažnai buvo rasti *savęs*, *kas*, *niekas*, *kažkas*, kurie formaliai atitinka daiktavardžių vienaskaitą, tačiau šie įvardžiai vartojami ne tik su vienaskaitos, bet ir su daugiskaitos formomis (DLKG, 2006, 255): „Tu nieko nemylėjai, neapkentei savęs paties“ (M, 42), „vinys, lydekos, jie neranda savęs vertos įgulos“ (MSS, 40), „kas liko tau – skaityt raukšlių raštus“ (MSS, 64), „apatiniuose, durų rankenose, o kur tęsinys, kas/ tai pratęsia,

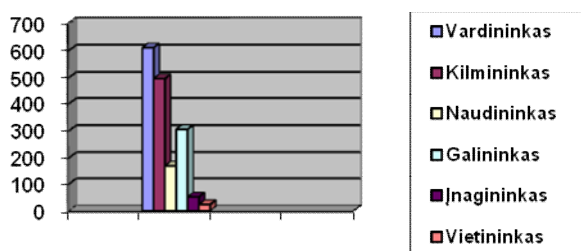
kam jie perduoda žemę, jos trauką“ (MSS, 41); „Per juos/ nematai šalia sėdinčiųjų, kurie traukia į save, įkvėpdami/ šnypščiantį akmenų pyktį“ (IP, 10).

Įvardžiai turi šešis linksnius, nuo daiktavardžių skirdamiesi tuo, kad neturi šauksmininko. Tiesa, įvardis *savęs* neturi vardininko linksnio, taigi kitaip nei kiti, turi penkis linksnius. Vienas svarbiausių įvardžio *aš* požymių yra tai, kad jis, skirtingai nuo kitų įvardžių, yra supletyvas: šaknis pasikeičia tiksliai šiame asmenyje: *aš* – *manęs*, (*man*, *mane*, *manimi*, *manyje*) bet *tu* – *tavęs*, *jis* – *jo*.

S. Parulskio ir N. Abrutytės eilėraščiuose įvardžiai vartojami visų linksnių, tačiau skiriasi jų dažnumas, kuris pavaizduotas 7 ir 8 paveikslė. Tekstyno duomenimis iš linksnių dažniausias yra vienaskaitos kilmininkas (22,8 proc.), šiek tiek rečiau vartojamos vienaskaitos vardininko formos (21,8 proc.). Panašaus dažnumo yra daugiskaitos kilmininko ir vienaskaitos galininko formos (atitinkamai 11,8 ir 10,6 proc.) (Rimkutė, 2006, 192). Iš turimų duomenų matyti, kad visų stilių tekstų visų linksniuojamųjų kalbos dalių linksniai aiškiai skirstosi į dvi grupes: pagrindinę (vardininkas, kilmininkas, galininkas) ir periferinę (įnagininkas, vietininkas, naudininkas).

7 pav. Įvardžių pasiskirstymas pagal linksnį S. Parulskio poezijoje

8 pav. Įvardžių pasiskirstymas pagal linksnį N. Abrutytės poezijoje

S. Parulskio ir N. Abrutytės poezijoje dažniausiai vartojami vardininko, kilmininko, šiek tiek rečiau galininko ir naudininko, o mažiausiai rasta įnagininko ir vietininko linksnių įvardžių.

Pateikiama *aš* ir *tas* linksnių vartojimo pavyzdžių iš S. Parulskio poezijos: „*aš/ dar negimęs*“ (IVT, 9), „*nagas pajuodo ir slinko/ tolyn nuo manęs*“ (IVT, 11), „*meiluže žole, plaukus man*“

patiesk“ (MSS, 9), „ir ne tik, ne tik – ir mane durną“ (M, 9), „jei nori, užsigerk manim“ (MSS, 8), „bet taip ir metė, pažinęs manyje tik neapykantą“ (MSS, 39); „bet sunkesnis nei tas žybsas klevo randuos...“ (IVT, 55), „nes pripažinti to nenori niekas“ (MSS, 55), „tegu tik tam, kad eilutes išklaipytų reumatas“ (M, 56), „o tu tą išnarą pavadinai tikrove“ (MSS, 59), „kurią augini, nesitaikstai/ su tuo, bet ji auga, sienos“ (MSS, 34).

Pateikiama *aš* ir *tas* linksnių vartojimo pavyzdžių iš N. Abrutytės poezijos: „aš negaliu/ neberta/ galėjau –/ vieną kartą“ (NM, 7), „šalia manęs keikia visus mano menkniekius laiko/ didžiuojasi kai atsiliepia gražiai jie“ (RR, 39), „einam kažkur, kur?/ žvelki, dangus už miesto/ pūti man į ausį – purškiu/ žodžiu nėra paliesti...“ (IP, 55), „netikėtai užnešė mane į arbatos krautuvę prieš tai nusipirkau žydros medžiagos sijonui“ (NM, 69), „kalbėdami visokius niekus apie moteris (freudą?)/ (tikrai l. nusibodo)/ vaikiškai beveik paklausiau atsisveikindama/ ar nenorėtų su manim bučiuotis“ (RR, 25), „Vien žodžiai kaip vanduo ir vėjas,/ o brolis, motina ir tėvas/ kaip vienas balsas teka manyje/ į tuštumą, kuri tolimoje saulėto“ (IP, 41); „dar nebuvo jūsų atgaivintas, tas „turi“ suteikia jam/ žmogiškų savybių“ (RR, 55), „kas išėjo iš to rašinėjimo/ geriau dabar silpną kavą/ sluoksniuotas vėjas/ juda medžio juoda šaka“ (NM, 58), „Aš tam draugeliui poetui troškau suteikti Garbę/ O jis netyčia nutūpė ant kvepiančios gėlytės“ (IP, 54), „kas, žino, tą, mano, istoriją/ o, istorijos, baigės,/ nes,/ jau,/ nè, viena, nebeįkvepia, nieko“ (NM, 18), „veja darbą darbas/ lašas pratašo akmenį/ lašas po lašo arba/ tašau kakton tuo akmeniu“ (NM, 33), „bandei save (savy) tame tekste užpūsti/ bet aš mačiau tave kitokį – kaip žvėriūkštį“ (NM, 15).

Eilėraščiuose pastebėta įvardžių galūnių trumpėjimo pavyzdžių. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* toks pasirinkimas apibūdinamas kaip leistinas bendrinėje kalboje ir nurodoma, kokiose formose yra galimas (DLKG, 2006, 280). S. Parulskio poezijoje yra leistinų ir neleistinų variantų. Galūnių trumpinimas galimas negimininių įvardžių vienaskaitos įnagininke: „parduosim jį kartu su savim“ (IVT, 47), „po Tavim gulinti figūra pučia į veidą“ (IVT, 112); vienaskaitos vietininke: „šitiek jėgos sutvertosios many“ (IVT, 6); gimininių įvardžių moteriškosios giminės vienaskaitos vietininke: „kad kitoj pusėj vakaro“ (IVT, 7), „kitoj ežero pusėj pamačius“ (IVT, 13), „šioj begalybėje gyvybės ir mirties mainų“ (IVT, 61); vyriškos giminės daugiskaitos vietininke: „rugpjūčio pjūties, svetimi mylisi tavuos/ pataluos, laukuose sėja sėklą“ (M, 64). *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* nėra rašoma apie galimą vardininko linksnio įvardžių galūnių trumpėjimą. Nors bendrinėje lietuvių kalboje jis turėtų būti nevartojamas, autorius to nepaiso: „sutrinksi durys, posūkis, nieks neįleis“ (M, 105), „nieks nedainuoja virš ežero“ (M, 33), „ieško jie trečiojo/ kurs žadėjo ateiti“ (M, 81), „tu, kurs esi vandeny – būk su manim“ (M, 131), „tu, kurs esi grindiny – būk su manim“ (M, 131). Toks galūnių trumpėjimas yra dažnas tarmėse ir poeziją priartina prie šnekamosios kalbos stiliaus.

N. Abrutytės poezijoje taip pat rasta įvardžių galūnių trumpėjimo pavyzdžių, tačiau jų yra mažiau. Rasti 2 atvejai, kai trumpinamos vienaskaitos vietininko galūnės: „beliko tik mano viena šypsena/ galvos nesimato ir veidas užgeso/ o tavo plaukai many mąsto ir ašen/ giliau nemylėjusi bet poetesse“ (IP, 52), „žiūriuos, atspindi mano veidą/ juodas blizgas knygos tavo viršelis/ myliu kad esi trumpais plaukais/ toj nuotraukoj kur šypsena mano mano“ (IP, 50). Taip pat N. Abrutytė, kaip ir S. Parulskis, trumpina vardininko linksnio įvardžio *niekas* galūnę: „Aš nežinau, ką pasakyt norėjau:/ ir čia! Po dvitaškio – dabar suskliausk)/ O skliautą nuo dangaus nuėmusi – (/ atskliausk – eilėrašį pavertus šypsenėle:/ „Dabar jau mūsų neišgelbės nieks“ (IP, 41), „Dabar jau mūsų neišgelbės nieks/ „imk kaukolę atgyjančios nakties“/ „sušvito kaukolė ir nebėra mirties“/ „mylėk mane ir nebijok mirties“ (IP, 42). Toks įvardžių vartojimas priartina poetinę kalbą prie šnekamosios ir tarminės kalbos. N. Abrutytės poezijoje rasta įvardžio *aš* variantas *ašen*, kuris vartojamas aukštaičių tarmėse: „jis pakvies susitikęs puodelio kavos ar ko kito su/ nes po to panorės prigulti bet ašen dieną nemiegu/ man su juo įdomu – su senu plunksnuotu tėvuku/ bet kai nori paliesti mane prie žmonių – gėda truputį“ (NM, 42), „beliko tik mano viena šypsena/ galvos nesimato ir veidas užgeso/ o tavo plaukai many mąsto ir ašen/ giliau nemylėjusi bet poetesse“ (IP, 52). Pabrėžiama, kad leksikos, taip pat ir morfologijos archaizavimas yra ir vienas iš modernizavimo būdų (Daujotytė, 2005, 185).

Tekstyno duomenimis, lietuvių kalboje daugiausia vartojama neįvardžiuotinių formų (93,6 proc.), įvardžiuotinės sudaro 6,4 proc. (Rimkutė, 2006, 192). S. Parulskio ir N. Abrutytės poezijoje rasta įvardžiuotinių formų įvardžių pavyzdžių, tačiau tokių formų vartojimas yra retas kaip ir bendrinėje kalboje. Įvardžiuotinė forma turi pabrėžiamąją reikšmę (Paulauskienė, 2003, 134). Rasti 5 S. Parulskio pavyzdžiai: „nustelbt negali niekaip kometa/ savosios uodegos, o laiko rievę“ (MSS, 65), „laikas švilpti, sutapti su oru/ tapti savojo/ prarasto laiko parodija“ (M, 122). Įvardžiuotiniai įvardžiai turi vyriškosios giminės vienaskaitos vardininko galūnę *-ai*, kilusią iš pabrėžiamosios dalelės: „Dievuli kursai danguje...“ (IVT, 14), „čia jisai geria vyną“ (M, 27). Tokį įvardžio *kursai* pasirinkimą galima laikyti stilizacija. Tai kalbėjimas kultūros, istorijos religijos, literatūros, mitų ženklais (Bukelienė, 2006, 127). Įvardis *kursai* nukreipia į Šventąjį raštą, maldą. Bendrinėje kalboje retai pasitaiko *jisai* vyriškos giminės vienaskaitos kilmininko įvardžiuotinė įvardžio forma *jojo*: „mes ieškom jojo pėdsakų, įstrigę/ jo kelio sąnario centre – išties juokinga“ (IVT, 76). Taip pat bendrinėje kalboje nebevartojamas *savęsp* – pašalio vietininkas: „išgelbėk mūsų sielas ir kelki jas savęsp!“ (IVT, 78). Tai vienas keturių senosios lietuvių kalbos vietininkų, išreiškiantis judimą pas/prie ko nors (Zinkevičius, 1980, 261).

N. Abrutytės tekstuose vartojamos įvardžių *jis*, *tavas*, *manas*, *tas*, *toks* ir *pats* įvardžiuotinės formos: „G. – labai geras lietuvių poetas,/ mažytė bėda, beveik jokia gėda,/ kad jisai neparašė savo

poezijos“ (IP, 45), „iš mokyklos (jau seniai) sugrįžęs brolis būdavo/ užgaus šventuosius pojūčius – jisai ne toks (neimdavo/ knygų į rankas)“ (RR, 59), „Būčiau dvidešimčia metų jaunesnis pavergčiau aš tavąją širdį/ – būtum dešimčia metų (iki manojo tėvo amžiaus) – irgi“ (RR, 27), „meilė mano reiškiasi; šį tą/ paimu ir iš tavosios meilės (laiškus)“ (RR, 53), „Kartais gerai, kad pakelia skambučiai: imi ir parašai apie/ tai? Tasai žmogus... „Ir po baseino taip norėjai mirti...“ Ir/ toksai rašymas – vien plaukiojimas grimztant, pilną burną“ (IP, 8), „įsimylėjau, kad labai ieškojau/ meilės – rašiau jam laiškų ir eiles/ (rašytojas su kepurėle)// o buvo jis toksai iš to pasaulio šio/ kur šypsosi visi ir gerbia (Jį)“ (RR, 40), „įsimylėjimas, kam objektas patsai nerūpi –/ nuo šito tą kartą, aišku, išnyko spuogai ir mintys“ (NM, 29). Iš viso rasta 11 ivardžiuotinių formų N. Abrutytės eilėraščiuose.

E. Rimkutės teigimu, lietuvių bendrinėje kalboje didele formų įvairove pasižymi įvardžiai (Rimkutė, 2006, 190). Tai patvirtina S. Parulskio ir N. Abrutytės poezijos analizės duomenys.

3. SEMANTINIAI ĮVARDŽIŲ BRUOŽAI

Įvardis – tokia kalbos dalis, kurios skyrimo pagrindinis kriterijus yra reikšmė (Paulauskienė, 1994, 254). Lyrikos semantiniai tyrinėjimai yra susiję su kalbos vidinės organizacijos pirminiu semantiškumu; viskas kalboje yra susieta ir susaistyta prasmės bei jos supratimo lygmenimis (Daujotytė, 2005, 22). Kalbinės situacijos ypatybėmis grindžiamos dvi pagrindinės įvardžių funkcijos – deiksė ir anafora. A. Rosino teigimu, daiktavardžio frazių keitimas įvardžiais yra anaforinio proceso rezultatas (Rosinas, 2009, 32). Deiktinis rodymas įvardį susieja su referentu ir jungia du elementus: deiktinį ženklą ir jo referentą. Anaforinis rodymas susieja vieną bendrą referentą turinčius du komunikacijos aktus (Rosinas, 1996, 10). Taigi tiesioginėje kalboje ryškėja deiksė, o autorinė kalba yra deiktinio konteksto realizacija (Rosinas, 1996, 11). Įvardžiams taikomas ir šifterių terminas, kuriuo apibrėžiama kalbėjimo situacija. Įvardžiai yra laikomi tokiais kodo elementais, kurie kalboje kaip sistemoje išryškėja iš nuorodų į pasakymą (Rosinas, 1996, 11). Šifteriai suvienija abi funkcijas, o jų svarba apibūdinama galimybe turėti bendrą reikšmę kode. Jie virsta denotatu pranešimui, kuriame yra vartojami (Jakobson, 2004, 388). Pagrindinė įvardžių ypatybė ta, kad jie neturi reikšmės ne komunikacijos procese.

Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje skiriamos keturios pagrindinės įvardžių grupės: asmeniniai, parodomieji, klausiamieji bei santykiniai ir neapibrėžiamieji (DLKG, 2006, 256). Įvardžių semantikai skiriamas didelis dėmesys A. Rosino knygose *Lietuvių bendrinės kalbos įvardžiai* (1996) ir *Baltų kalbų įvardžių semantinė ir morfologinė struktūra* (2009). Jų reikšmė yra svarbi ir poezijos tekstuose. Įvardžiai nurodo daiktus arba ypatybes tam tikru santykiu. Nurodomieji santykiai yra labai įvairūs. A. Rosinas skiria asmeninius, savybinius, rodomuosius, skiriamuosius, emfatinčius, kognicinius įvardžių poklasių (Rosinas, 1996). A. Rosinas atskirai dar išskiria sangrąžinius įvardžius ir teigia, kad jie turi priklausyti atskiram įvardžių poklasiui (Rosinas, 2009, 59). Tiek A. Rosino, tiek DLKG šaltiniuose pateikiami skirstymai turi bendrų požymių, tačiau pastebėta, kad A. Rosino klasifikacija yra smulkesnė, terminai įvardžiams pavadinti yra verstiniai, išsamiau aiškinami diferenciniai požymiai, pagal kuriuos konkretūs įvardžiai patenka į tam tikrą poklasį.

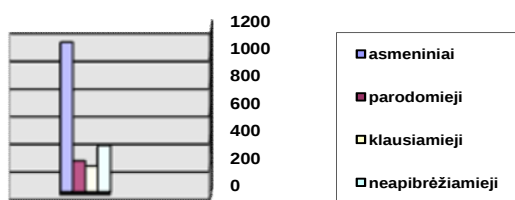
Visos šios grupės toliau aptariamos išsamiau, darbe remiamasi DLKG pateikiama klasifikacija, kuri atskirais atvejais lyginama ir su A. Rosino sudaryta, atsižvelgiama, kokie bruožai būdingi S. Parulskio ir N. Abrutytės poezijai.

3. 1. ASMENINIŲ ĮVARDŽIŲ DIALOGIŠKUMAS

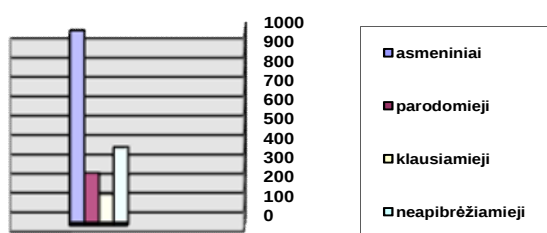
Asmeniniai įvardžiai nurodo asmenis – komunikacijos akto dalyvius – ir tai, apie ką kalbama – asmenį ar daiktą, reiškini (Paulauskienė, 1994, 255). Tai dialogo žodžiai: *aš* – kalbantysis, *tu* – pašnekovas. Asmeniniai įvardžiai yra svarbiausi deiktiniai žodžiai, kurie įgauna prasmę tik komunikacijos procese, kalbėjime. Įvardžiai *mes* ir *jūs* taip pat dialogo žodžiai. (Paulauskienė, 2003, 143). Komunikacijos akte, nesikeičiant situacijai, vyksta adresanto ir adresato vaidmenų kaita, o kitų vaidmenų atlikėjai lieka tie patys (Rosinas, 2009, 30). Semantinis *aš*, *tu* ir *jis*, *ji* skirtumas yra *dalyvavimas/ nedalyvavimas* komunikacijos akte. Įvardžiai *aš* ir *tu* turi reikšmę *realus dalyvavimas komunikacijos akte*, todėl jų diferencinis požymis yra *participinis*. Pagal šį požymį įvardžius *aš*, *tu* galima vadinti participiniais įvardžiais (Rosinas, 1988, 18). Įvardžių *jis*, *ji*, turinčių reikšmę *potencialus dalyvavimas komunikacijos akte* ir *nedalyvavimas komunikacijos akte*, diferencinis požymis yra *neparticipinis*, taigi jie vadinami neparticipiniais įvardžiais (Rosinas, 1988, 18). Lietuvių kalboje vartojami tokie participiniai įvardžiai: *aš*, *manęs*, *mano*; *tu*, *tavęs*, *tavo*; *mes*, *mūsų*; *mudu*, *mudvi*; *jūs*, *jūsų*; *judu*, *judvi*. Kaip minėta, participiniai įvardžiai vartojami tokiuose tekstuose, kuriems būdingas dialogas.

Visų baltų kalbose adresantas yra komunikacijos akto centrinis asmuo, kurio požiūriu vertinami santykiai su adresatu ir kitais asmenimis ir koordinuojami tikrovės santykiai. Dėl to įvardis *aš* vadinamas egocentrinu, nurodančiu kalbėtojo sferą. Adresanto kuriamą kalbinę formą *aš* – adresanto vardo pakaitalą – galima interpretuoti kaip turinčią požymį *artimasis*, o jo kuriamą *tu* – adresato vardo pakaitalą, kuris nurodo klausytojo sferą, galima laikyti turinčią požymį *tolimasis*. Tam tikrais atvejais, kai adresantas kreipiasi ne į konkretų asmenį, bet neaiškų adresatą, reikšdamas savo samprotavimus, tinkančius kiekvienam žmogui, *tu* individuali reikšmė yra neutralizuojama ir *tu* tampa apibendrinamuoju įvardžiu. Taip neutralizuojamos ir daugiskaitos formos (Rosinas, 2009, 36). Visais kalbėtais atvejais įvardis *mes* yra egocentrinis, todėl *mes* ir *jūs* semantinį skirtumą taip pat galima interpretuoti kaip atstumo koreliaciją, t.y. kaip *aš* ir *tu* skirtumą: *mes* galima laikyti turinčiu požymį *artimasis*, o *jūs* – *tolimasis* (Rosinas, 2009, 49).

Gausiausia ir svarbiausia S. Parulskio ir N. Abrutytės vartojama įvardžių grupė yra asmeniniai. 9 ir 10 paveiksluose matoma, kad abu autoriai juos vartoja daug dažniau, nei kitų grupių įvardžius.

9 pav. Semantinis įvardžių pasiskirstymas S. Parulskio poezijoje

10 pav. Semantinis įvardžių pasiskirstymas N. Abrutytės poezijoje

Asmeniniai įvardžiai smulkiau dar skiriami į asmeninius pagrindinius, sangrąžinius ir savybinius, kurie išsamiau aptariami darbe.

3.1.1. Asmeniniai pagrindiniai įvardžiai – poezijos komunikantai

3.1.1.1. Aš – teksto kūrėjas

Asmeninių pagrindinių įvardžių grupę sudaro tokie įvardžiai: *aš*, *mes*, *tu*, *jūs*, *jis*, *ji*, *pats*, *tamsta*, tačiau paskutinysis tiek S. Parulskio, tiek N. Abrutytės poezijoje nebuvo rastas, o *pats* ir *jūs* yra retai vartojami. Likusiųjų kiekis yra panašus: Įvardžius *tu* ir *jis*, *ji* vartojamas panašiu dažnumu abiejų autorių poezijoje (*tu* – 156 ir 130, *jis*, *ji* – 304 ir 234). Tačiau skiriasi *aš* ir *mes* įvardžių dažnumas (*aš* – 180 ir 318, *mes* – 170 ir 37). Šie skaičiai rodo, kad S. Parulskis vienaskaitinį *aš* ir daugiskaitinį *mes* vartoja panašiu dažnumu, o N. Abrutytė dažniausiai renkasi būtent vienaskaitinį *aš*, tuo pabrėždama *aš* svarbumą savo poezijoje.

Galima teigti, kad ne visi įvardžiai turi vienodą galią: hierarchijoje ypatingą vietą užima *aš*, turintis tiek ypatingą diachroninę, tiek sinchroninę gelmę. Semantiniu požiūriu, pirmasis asmuo *aš* yra išskirtinis, nes atspindi kalbančiojo idiorefleksiją: tiktai kalbantysis apie save žino viską ir gali būti tikras dėl savo pojūčių bei reakcijų (Valentas, 2007, 74). V. Daujotytė taip pat pastebi, kad viena bendrųjų lyrikos problemų – subjektas, *aš* sąmonė. *Aš* pristatoma kaip kuriančioji sąmonė, kaip jos pasireiškimo ir išsireiškimo kalba galimybės, būdai, pavidalai, kintantys, keičiantys epochoms, stiliams (Daujotytė, 2005, 22). R. Jakobsono teigimu, asmeninis įvardis *aš* reiškia adresantą kalbos, kuriai jis priklauso, tačiau negali rodyti objekto be egzistuojančio santykio su juo. Asmeninių įvardžių ir kitų šifterių išskirtinumas dažnai buvo laikomi neatsiejami nuo pastovios visuotinės reikšmės, tačiau *aš* nurodo skirtingus asmenis ir tai daroma kiekvienu atveju reiškiant naują mintį. Kiekvienas šifteris vis dėlto valdo savo bendrąją reikšmę (Jakobson, 1990, 388). *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* teigiama, kad įvardis *aš* rodo tik asmenį (DLKG, 2004, 256). Personifikacijos atvejus, kai žmogiškoji komunikacija galima ir tarp gyvūnų, ir tarp negyvosios gamtos daiktų, reikia laikyti perkeltinėmis asmeninių įvardžių reikšmėmis, kurių santykis su realia kalbėjimo situacija yra antrinis (Rosinas, 2009, 29).

Tiek S. Parulskio, tiek N. Abrutytės poezijoje įvardis *aš* dažniausiai yra žmogiška būtybė: „*Aš čerpes vogdavau, pardavinėjau skardą*“ (M, 43), „*Aš melavau, aš išdaviau ne kartą*“ (M, 44), „*Tėvus aš palikau, vaikus apleidau*“ (M, 44), „*sėdžiu aš kaip kvailys, negaliu daugiau nieko daryt*“ (M, 18); „*taip mėnesį aš taisiau bankrutuojantį laikraštį/ tas darbas mane puošė*“ (NM, 17), „*vėlgi aš sėdžiu už temstančio lango išvis/ nieko gero gražaus tik nuplaukęs juodai debesis*“ (NM, 51), „*man nusibodo būti čia netgi visada turėt pinigų/ kada prisiruošim keliauti į didelę aziją*“ (NM, 76), „*aš nežinau kuris laikas tikresnis: ar praėjęs ar būsimas – Bloga/ viskas buvo gerai ir bus dar geriau – bet man yra Bloga/ viskas buvo blogiau nei galėtų dabar atsitikti – bet bloga/ aš blogai gyvenau o dabar gerai – tiktai Bloga*“ (NM, 32). Šiais atvejais įvardis *aš* vartojamas tiesiogine reikšme.

Tačiau grožinėje literatūroje tokios taisyklės gali negalioti, autoriai elgiasi įvairiai, netgi dažniau įvardis *aš* reiškia ne žmogų, o gyvūną, daiktą, maisto produktus ir antgamtinę būtybę: „*o aš tamsus, aš niekšas ir nuodingas*“ (MSS, 8), „*greitai džiūstantis aš*“ (MŠ, 166), „*einu, lyg siųstas atpažint paveikslo,/ kurį nešu, kuriuo aš pats esu*“ (IVT, 79), „*Aš – dramblys, dramblio žmogus,/ dramblio sūnus, dramblio kareivis, kareivio/ dramblys, kengūra, klozetas, surūdijusių/ vinių jūra, atbukęs pjūklas, kirmėlė*“ (IVT, 109), „*Žinau. Aš – dulkė, taip, tikiu, nevertas*“ (M, 90), „*Gal vegetarė, jei nerūpi kąsnis/ dešros. Gal nori paragaut manęs*“ (M, 92), „*jei nori, užsigerk manim*“ (MSS, 8); „*plūdė/ guli/ teoremų debesėlis liūdintis dangus/ aš opusas tavo baisus*“ (RR, 67), „*Aš nežinau, ką pasakyti noriu:/ Štai baigias baltas lapas – perskaityk mane!*“ (IP, 42). Šiuose

pavyzdžiuose galima įžvelgti perkeltinės reikšmės įvardį *aš*, kuris galimas sieti su jau minėtais personifikacijos atvejais.

S. Parulskio eilėraščiuose gausu pavyzdžių, iš kurių matoma, kad *aš* sudaro daug kintančių tapatybių viename žmoguje: „nežinau, dar negaliu suprasti/ ar dalis manęs sugrįžo į batų namus/ ar dalis jau išėjo, ir kuri dalis būtų geresnė/ ir kiek man skirtą batų, kiek man skirta namų“ (PVP, 9). Eilėraštyje yra pasakoma, kad *aš* sudaro daug namų, taigi daug skirtingų pavidalų, kuriuose *aš* įkūnija konkretų objektą. Poetas apmąsto, kad *aš* nėra pastovus, todėl stengiamasi jį geriau pažinti: „ir sustojau prieš veidrodį: turiu pagaliau sužinoti, kas aš/ kokiai būčiai Jis mane norėjo prikelti iš didžios nebūties/ bet taip ir metė, pažadinęs manyje tik neapykantą ir/ pasibjaurėjimą, teikiančią man netobulų juslių rinkinio“ (MSS, 39). Interpretuojama, kad Dievas sukūrė vieną formą *aš*, turinčią gausybę skirtingų pavidalų ir nepriklausančią vienam žmogui. *Aš* nėra toks tobulas palyginus su *Jis*, kuris yra tik vienas. Pastebėta, jog kai kalbama apie *aš*, dažnai santykis yra sudaromas su Dievą reiškiančiu įvardžiu.

N. Abrutytės poezijoje taip pat rasta panašių pavyzdžių. *Aš* gali turėti daug veidų, būti keliasluoksnis: „ir aš pati su dviem odų sluoksneliais/ nebetikėsiu – tik todėl rami,/ kai paskutinis mano veidas kris/ ne paskutinis – tik oda sukris!“ (IP, 19). *Aš* tampa panašus į *tu*, į knygą, į berniuką: „Koks lengvas tu esi – Šypsojimuisi! Ir šiandien – aš.../ nors vakar mano veido buvo prastas popierius// (lyg sapalio tūmą: ne, čia ne aš – knyga...)// ištįsusi vienuoliška – iš profilio,/ o nuotraukoj – berniukas aš beveik, ten kur mažas...“ (RR, 59). Teigiama, kad daugiareikšmiškumas – tai vidinė, neatsiejamą bet kokio pranešimo, nukreiptą į save patį, savybė – trumpai tariant, esminė poezijos savybė. Ne tik pranešimas, bet ir jo adresantas ir adresatas tampa nevienareikšmiai. Greta autoriaus ir skaitytojo yra lyrinio herojaus ar fiktyvaus pasakotojo *aš*, taip pat *jūs* ar *tu* – numatomas adresatas (Jakobson, 2004, 35).

Iš netobulumo kuriama tai, kas tobula, Dievo kūrejo įvardis užima aukštesnę vietą hierarchijoje, taigi turi ir ypatingą formą – rašymą iš didžiosios raidės. Kalbos komisijos nutarimuose patvirtinta, kas tokia vartoseną galima tada, kai įvardžiai *Jis*, *Jo*, *Jam...*, *Tu*, *Tavęs*, *Tau...*, *Mano*, *Tavo* – kalbant apie Dievą, o *Ji*, *Jos*, *Jai...* ir kt. kai kalbama apie Šventąją Dvasią (VLKK). Tik įvardis *aš* neturi tokio rašymo (*Aš*) S. Parulskio poezijoje. Dievas poezijoje niekada nėra tikrasis *aš*, tik kalbėtojo siekis pabūti arti Jo: „tos voveraitės, žvelgiančios/ į mane kaip į viešpatį, bent jau kaip į fauną/ na mažų mažiausiai, kaip į seną ir/ raišą satyrą“ (PVP, 5). S. Parulskio *aš* gali būti suprantamas kaip dieviškumas, gamta, menas, taigi visa kas svarbiausia ir nuo senų senovės supa žmogų. *Aš* yra svarbiausias įvardis, nes tuo pačiu ir jungia visumą žmonių ir išskiria individą iš visumos: „ką tik kažkas/ su romėniška ietim/ ieškojo manyje/ Dievo“ (PVP, 16), „nebežiūrėsiu/ tegul dabar Jis/ žiūri į mane ir sprogsta/ iš pavydo“ (PVP, 10).

N. Abrutyte elgiasi priešingai, nes kūryboje rastas ne vienas pavyzdys, kai įvardis *aš* rašomas iš didžiosios raidės ne sakinio pradžioje: „Jis nuėjo miegoti Man siaubingai daugės širdis plėtėsi akys“ (NM, 69). Tai rodo, kad jai aptariamas įvardis yra išskirtinis. *Aš* toks pats kuriantysis asmuo kaip ir Dievas: „*Aš* nežinau, ką pasakyt norėjau./ Vien žodžiai kaip vanduo ir vėjas,/ o brolis, motina ir tėvas/ kaip vienas balsas teka manyje/ į tuštumą, kuri tolimoje saulėto/ laiko riboje – kaip tuščia! Į/ pušį atsirėmusi – – – –: *Aš* –/ nežinau, ką pasakyt norėjau:/ Man tuščia, mano įkvėpėjau!“ (IP, 41). Šiame pavyzdyje matoma, kad *aš* įgavo ypatingos galios iš įkvėpėjo, kuris galimas sieti su Dievo sąvoka. Dievo kūrinys *aš* reikšmingas, nes įgauna aukščiausią vietą įvardžių hierarchijos skalėje. Kitame pavyzdyje matomas virsmas, kai įvardis *manęs* tampa didžiąja raide rašomu *Aš*, ir vėl atvirsta mažąja vartojamu *man*: „kavinėje stora arba dar vieną alaus stiklą/ geria kažkoks Soverenas: čia// *manęs* beveik nėra *Aš* galvoju savo nuosava kalba/ (sukasi neįkyri džiazio melodija)/ danai turi gerą skonį/ nors man ne visada patinka jų vienoda apranga“ (NM, 75). Toks vartojimas atkreipia dėmesį į tai, kad tik vardininko linksnis turi ypatingą galią ir todėl rašomas iš didžiosios raidės. Tačiau ne visada įvardis *aš* rašomas iš didžiosios, kai kalbėjimo kontekstas siejamas su Dievu: „dabar jau ne Ieva Adomui (o gal/ obuolį *aš* išviliojau?)/ rojaus ruduo“ (RR, 7).

N. Abrutytes poezijoje rasti 2 pavyzdžiai, kuriuose įvardis *aš* yra įrašytas į daiktavardžius ar pačiame daiktavardyje yra poetės išvelgtas ir išskirtas: „ir trapesnis nei ašara/ viena kita ant veido kaip lietus/ *aš*-ar-a ar Lašas?/ prisimenu jis geltonas“ (NM, 33), „nesuprantu kodėl/ kalasi rimai o ritmas/ juos pripildo vėl/ it po 1-ienio kito l-aš-o ima smarkiai lyt“ (NM, 58). Pastebėta tai, kad pirmajame pavyzdyje paminėtas žodis *lašas* nėra niekaip išskaidytas, o antrajame tas pats žodis jau suskaidytas. Toks eksperimentavimas kalba, rodo, kad pats įvardis *aš* N. Abrutytei yra svarbus ir reikšmingas. S. Parulskio poezijoje tokių pavyzdžių nebuvo rasta.

Įvardis *aš* vartojamas ne tik lietuvių, bet ir rusų kalba: „tiek čia klasikos... kam išūžti ausis, telefonų mieste nebeliko/ tarsi koks Mandelštamas – ja jieščio nie chočiu umieratj...“ (MSS, 25). Kalbantysis gali susitapatinti ir prabilti svetima kalba. Nesvarbu, kokia kalba įvardis *aš* yra užrašytas, nes jo reikšmė dėl to nesikeičia. N. Abrutytes poezijoje taip pat rastas vienas pavyzdys, kai įvardis *aš* vartojamas ne lietuvių kalba. Ji pasirenka anglų kalbos įvardį *I*: „ištars dabar: garbės pakanka! lengva –/ išaušta rytas – ir visą dieną laimės neatsigini?/ o jeigu laiškas, ilgai kurį laikai:/ atsakymas bus vietoj myliu: „I like...““ (IP, 49).

Naujojoje lietuvių literatūroje stebimas savojo *aš* refleksijos suintencyvėjimas, siekis atspindėti kintančias asmens tapatumo formas (Tamoliūnaitė, 2005, 129). Matoma, kad įvardis *aš* poezijoje vartojamas įvairiai, įvardija įvairius objektus, nevengiama ir žaidimo kalba.

3.1.1.2. *Tu* – dieviškas žmogiškumas

Adresatas yra asmuo, į kurį kreipiasi adresantas, kartu kurdamas ir jo kalbinę formą *tu*. Teigiama, kad „realus *aš* yra tik toks *aš*, prieš kurį stovi *tu*, o jis pats [*aš*] prieš kitą *aš* yra *tu*“ (Buber, 2001, 194). Taigi įvardis *tu* neatsiejamas opozicijos narys. Poetai vartodami įvardžius *tu* dažniausiai kalba tik apie asmenį, taigi vartoja juos tradiciškai: „atėjus nakčiai gult nenori, tyrui – keltis/ ir niekaip negali priprast – tu mirsi“ (MSS, 54), „turėtų tau labiau rūpėt dukra, sūnus“ (MSS, 55), „dažnokai prisimenu tave/ ir tolstu, sukaupusi visą? tavo patirtį“ (IP, 17), „truputį gėdinuosi savo laimingumo/ ir vis mažiau ir vis mažiau – tavęs/ tuomet juokiaus išradusi eilutę/ antrą, Pirmą – susikibus gatvę“ (IP, 50). Tačiau rasta keletą pavyzdžių, kuriuose įvardis *tu* reiškia gyvūną, o dar dažniau aukštesnę jėgą – dievybę arba Dievą: „tu, vovere,/ gliaudai mano raudonus/ pirštų ekranus/ tu, vovere, sliuogi mano kamieniu“ (IVT, 85), „neliūdėk – tau nedygsta ragai, nors ir plunksnos taip pat neišdygo“ (MSS, 25), „ach bėdos! ką čia pasakoji?/ ach tu Strazde strazdeli, kaip gėda...“ (RR, 63), „tu nežudei – o atskrenda: Hadas: Pragaras – ne, tu tik dangaus sėjėjas“, (IVT, 95), „kai jūra tau pakluso, rimo vėjas/ visi tave vadina Atpirkėju“ (MSS, 8), „Ne Kazanova tu – Kasandra!/ Juk ne viena tavęs (kaip *aš*) nebesupranta?/ Kaip pasakoji tamsoje nuo Karmen ir E./ Kasandra – tai tavo didelė graži galva,/ liečiu tave – bijau – tu netiesa“ (RR, 62). Tačiau tokių vartojimo atvejų aptikta mažai, taigi dažnesnis yra tiesioginis vartojimas, o ne personifikacijos atvejai.

S. Parulskio eilėraštyje „Tardymas“ įvardis *tu* vartojamas rusų kalba: „– Ty kto?/ – Žmogus./ (smūgis)/ – Ty kto?/ – Žmogaus sūnus./ (smūgis)/ – Ty kto?/ – Kareivis./ (smūgis)/ – Ty kto?/ – Dievas./ (smūgis)/ – Ty kto?/ – Žmogus./ (smūgis?/ – Ty kto?/ – .../ (3 smūgiai)/ – Ty – slon (smūgis), ty – slon (smūgis)“ (IVT, 109). Šiose eilutėse atsiskleidžia įvairūs *tu* pavidalai. Taip pat parodoma, kad nors ir vartojamos skirtingos kalbos, tačiau dialogui tarp *tu* ir *aš* susidaryti nekludo. N. Abrutytės poezijoje panašių pavyzdžių nebuvo rasta.

Pastebėta, kad dažnai įvardis *Tu* S. Parulskio eilėraščiuose yra parašytas didžiosiomis raidėmis ne sakinio pradžioje. Sakinio pradžioje įvardis, parašytas didžiąja raide, jau neturi papildomos reikšmės. Šiuo atveju nagrinėjami tik įvardžiai, kurie parašyti iš didžiosios raidės ir yra sakinio ar eilutės viduryje: „kvaila ieškoti Tavęs, kvaila Tau laiškus rašyti“ (M, 129), „Dar keli tokie mėginimai ožiutis ar/ bent rodyti nepasitenkinimą ir Tu/ vis labiau apgirtęs, pareigingai/ vykdamas menkiausias užgaidas,/ nurodymas – net fiziškai už Tave/ silpnėsiu. Regrasas privalo būti“ (IVT, 117). Nors galima teigti, kad kreipiamasi į dievišką būtybę, tačiau pats kontekstas rodo, kad ji nėra garbinama ir panaši į nuodėmingą ir netobulą žmogų.

N. Abrutytė taip pat vartoja įvardį *Tu* iš didžiosios raidės: „senas kaktuse! – iš gėlių parduotuvės/ kad pabučiuotum jį – tave siunčiu –/ savo ašarom aštrialūpėmis:/ mano kaktuse, kurį perku –/ į kaktą/ nežymiai ir švelniai:// „Ak – Tu...“ (IP, 20). Šiame pavyzdyje matoma, kad kreipiamasi į augalą *Tu*, taigi tikima, jog kiekvienoje būtyje gali slypėti dieviškumas. Pastebėta, kad į *Tu* kreipiamasi ne kaip į Dievą, o kaip į svarbų, artimą žmogų: „nepatinka man seniai... Tu – buvai išimtis:/ Mylimasis? argi.../ne Tėvas? žmonės padarė savo.../ prieš mane – nuo altoriaus: Dievas?“ (IP, 21), „akimirksniu! į mano pusę vartai dangaus/ kaip knygos puslapiai – iškilmingai apsireiškė V. Krėvė/ su kunigu V. Mykolaičiu-Putinu: Tu/ jau pasiekei ribą idealumo – ateik/ dabar pas mus lietuviškai/ ???? kokių būdu????/ prisiminiau – tais metais buvo susideginęs K./ pasiėmiau (jį garaže radau) benzino butelį ir paskelbiau/ draugams: „Einu....“/ (ir jie mane nuvežė)“ (RR, 52). Šis pavyzdys įdomus tuo, kad adresantas du kartus kreipiasi į adresatą. Pirmasis *tu* yra rašomas iš mažosios raidės, o antrąjį kartą jau iš didžiosios: „artėdamas tarkim laivas/ „I padėtį įsijausk – girta tu! –/ aš tik apsvaigęs: man reikia – o tau/ o Tau?“ (IP, 15). Taigi galima manyti, kad iš pradžių kreipiamasi į žmogų, o antrą kartą į Dievą.

3.1.1.3. Dviskaita – neatskiriamo santykio įvardis

Bendrinei lietuvių šnekamajai ir beletristikos kalbai būdingos ir tradiciškai vadinamos dviskaitos formos *mudu*, *mudvi*, *judu*, *judvi* iš tikrųjų yra daugiskaitos formos, nes jos derinamos su veiksmažodžių daugiskaitos formomis (Rosinas, 2009, 46). Dviskaitos išskirtinumas pasižymi tuo, kad vienas narys negali būti suvokiamas be kito, todėl lyrinio veikėjo požiūriu dviskaita gali būti suprantama kaip vienaskaita. Dviskaitos formos įvardį *mudu* galima laikyti ir šalutiniu *aš* paradigmos nariu. Ji taip pat gali įeina ir į kitas paradigmas. N. Abrutytės poezijoje aptariamų įvardžių nebuvo rasta.

Pastebėta, kad S. Parulskio lyrikoje dažniausiai *mudu* reiškia artimus santykius, giminystės ryšius. *Mudu* yra sudarytas iš *aš* + *tu*: „nei amžinybė mudviem su tavimi/ buvo išsivaduoti iš debesies kerų, leisti žemiau“ (PVP, 54). Taip pat *mudu* gali sudaryti *aš* + *ji*: „mudviem labai baisu mylimoji“ (IVT, 50), arba *aš* + *jis*: „mudu su tėvu tik patarnavom“ (M, 50). Taip pat lyrinio subjekto susitapatinimo noras matomas iš dviskaitos vartojimo. Viena iš vartojamų dviskaitos formų yra *mudu*: „mudu gal nemirtingi/ nes nebijom tamsos ir vaiduoklių/ nes nebijome būt išsiskyrę/ ir keiktis Aukščiausiam į veidą/ mudu taip apleidom pasaulį“ (IVT, 50), „mudviem labai baisu mylimoji“ (IVT, 50), „šventas antanas mudu su tėvu/ tik patarnavom iš kairės, dešinės“ (M, 50), „po karo mudu su tėvu“ (M, 29). Lyrinis subjektas *mudu* sąvokoje gali būti kartu su tėvu ir mylimąja, su kuriais lyrinis subjektas jaučia artimą ryšį. Šį teiginį patvirtina ir S. Valento mintis,

kad dviskaitos „veikėjai“, nors yra skirtingi asmenys, neturi svetimumo semos (Valentas, 2007, 76). Tokią mintį patvirtina ir paties autoriaus išsakyta mintis, kad „iš esmės visuomet rūpėjo tik Dievas ir moteris, yra tiesa. Dvi temos, kuriomis viskas prasideda, iš kurių viskas atsiranda ir kuriomis viskas pasibaigia“ (Parulskis). Ypatingas santykis su Dievu ir mylimąja poezijoje išryškėja ir pagal pasirinktus įvardžius.

3.1.1.3. Vienijantys (*mes*) ir skiriamieji (*jūs*) įvardžiai

Asmeniniai įvardžiai yra daiktavardžio funkciniai ekvivalentai, todėl bendros su daiktavardžiu gramatinės kategorijos privalo turėti tą patį turinį, kitais žodžiais tariant, asmeninių įvardžių giminės, skaičiaus ir linksnio reikšmės turi būti tos pačios, kaip ir daiktavardžio (Paulauskienė, 1994, 256). Todėl įvardžių *aš/mes*, *tu/jūs* negalima kaityti tarpusavyje, toks keitimas galimas tik neparcipiniams įvardžiams, kurie nedalyvauja komunikacijos akte. A. Rosino nuomone, lietuvių bendrinės kalbos parcipinių įvardžių „daugiskaita“ nėra morfologinė, o leksinė (Rosinas, 1996, 36). Į juos žiūrima kaip į atskirus įvardžius, pirmieji yra vienaskaitiniai, antrieji tik daugiskaitiniai: „aš guliu po klevais ir galvoju, o kai reiks numirt“ (M, 18), „mes uždarysim mėnulį urveliuose“ (IVT, 47), „tu kūrei nuodėmes, o ne darei“ (MSS, 58), „jūs esat tauta praradusi didvyrius“ (M, 110).

Įvardis *mes*, kaip ir *aš* ar *tu*, taip pat priskiriamas kaip rodantis asmenį: „mes, pasirodo, esam vėl žmonės“ (MSS, 46), „mes jau suprantam/ kitaip, daug skurdžiau“ (IVT, 30), „mes neisime į kopenhagos priemiestį/ Kopenhagos priemiesčiai nykūs/ mes kopenhagoje pasiliecame/ toks mūsų yra likimas“ (NM, 68). Tačiau rasta pavyzdžių, kuriuose kalbama apie daiktus, gyvūnus, antgamtinius reiškinius: „vis mažiau mumyse akmens“ (IVT, 49), „tikėk mes palikome kūnus už durų“ (IVT, 49), „mes skrendame virš/ miniatiūrinės dykumos“ (IVT, 98), „ir vinys išauga rankose mūsų“ (M, 82), iki jūros jūros jūros/ kur saulė raudona tame debesų išsilies/ ir neliks debesies/ violetinis baltas dangus/ tavo žvilgsnį raudona nudės/ „tuoj sutems mus“ (NM, 40), „mano nosis norėtų išeiti į tavo plaučius ir/ surasti laisvesnį kvėpavimo taką, o tavo nubalnoti mėlynį/ kojų pirštai pasislėpti mano kojinių tuštumoje, nes/ viskas miršta dabar tik todėl, jog mirėm tada – mes, pirštai“ (NM, 29).

Lyrinis subjektas nori, kad skaitytojas būtų artimesnis su jo reiškiamomis mintimis, todėl vartodamas įvardį *mes* tarsi skatina veikti kartu: „mes negalim surasti vardų“ (IVT, 57), „kartu mes, girdi“ (IVT, 77), „mes kantrūs/ mes lauksime priešo“ (IVT, 104), „Taip! Ir kodėl gi mes turime būti/ visiškai tobuli?“ (NM, 45). Įvardžio *mes* vartojimas gali būti ir solidarumo su adresatu išraiška: „mes dar regime iš įpratimo“ (MSS, 21), „mes nesuteiksim regėjimo gelmei, net jei iš

mūsų“ (MSS, 43), „mes, pasirodo, esam vėl žmonės, vėl arba tik“ (MSS, 46). Adresantas rodo, kad ir jis pats priklauso tai pačiai bendruomenei, kad tik drauge su adresatu galima atlikti tam tikrus veiksmus ar spręsti problemas, kitaip tariant, tarsi ir prisiimama, ir pasidalijama bendra atsakomybė (Čepaitienė, 2007, 84).

Vienu atveju *mes* gali turėti dviskaitos reikšmę: *mes* sudaro *aš* ir *tu* nariai: „mes išsiskyrėme trumpiausioje Berlyno/ metro linijoje, tarpinėje stotelėje, jų iš viso keturias ar/ trys, *aš* į vakarus, tu į rytus, o gal atvirkščiai, bent jau mūsų/ likimų geografijos atžvilgiu, ant žemės arba/ po žeme, kažkada citavau tau poetą, geriau ant/ žemės atsimenu/ tavo atsakymą“ (PVP, 45), „ir – sėdėjai mes rūkėme buvo/ tingiai dūmai sukosi juokėmės tu pama-/ Žu – iš kišenės tau striukės/ išsiritu obuoliukas“ (RR, 7), „nepastebėjai – sustojo: tu/ ramiai nesijudinau – kojų/ obuolėlis – ruduo: rojus (aš kvatojau/ kvatojau kvatojau, o tu/ lyg juokies (?) nežinai dar kodėl (iš mano/ juoko?) – tada/ pažiūrėjau į obuolį/ tą – ir/ – juokeisi, ir man dovanojai: mes kvatojam/ apsikeitę juokais – pakvatojam“ (RR, 7), „Sunkus mano kūnas tarytum ruonis išsiritu iš vandens į/ sausumą. Virpėdama šalčiu einu į sauną – prisėsiu prie/ karščiuojančių akmenų. Kaip gerai mes vienas kitą/ suprantam! Lyg būčiau vienas iš jų. Todėl ir einu į baseiną/ viena, kad su jais susitikčiau. Man patinka kietos/ ir karštos saunų širdys“ (IP, 9). Kitu atveju, *mes* gali sudaryti *aš* ir visi kiti asmenys, *tu*, *jis*, *ji*: „Naktį mes esame apsirengę/ dieną mes esam nuogi/ vandeniui drąsiai žygiuojam/ sausumoje žengiam žingsnį nuskęstam/ ugnis mes sakom bučiuoja/ pelenai mes rėkiam praplėšia odą/ kūjis mes pakeliam galvas“ (M, 68), „tamsoje mus aplankę dievai/ nimfos, satyrai ir faunai virto vėl vabalais/ musėmis, varlėmis ir plaštakėmis/ mes, pasirodo, esam vėl žmonės, vėl arba tik“ (MSS, 46). *Mes* galimas laikyti kitu *aš* šalutiniu paradigmos nariu, nes *aš* šiame santykiuje gali būti su daugeliu kitų įvardžių, ar turėti apibendrintą reikšmę „žmonės“.

Autoriai gan retai vartoja įvardį *jūs*. S. Parulskis 18 kartų, o N. Abrutytė 6 kartus. O *tu*, priešingai, yra gan dažnas – rasta 151 ir 130 pavyzdžių. Tai rodo, kad įvardijamas atskiras, individualus žmogus ir retai grupė žmonių. Santykiuje su *jūs* nedalyvauja artimo santykio įvardžiai *aš* ar *mes*, o *jūs* gali reikšti atitolimą: „– jūsų mergaitės jau nurašytos!... tirpsta šūksniai“ (IVT, 106), „– dar jums negana“ (M, 110). Iš sakinių matoma, kad *jūs* yra priešinama su *mes*, jie yra skirtingoje erdvėje.

Nors dažniausiai adresatui įvardyti pasirenkama forma *tu*, tačiau dėl amžiaus, lyties, kartais – išsilavinimo skirtumų gali būti pasirinkta ir forma *Jūs* (Čepaitienė, 2007, 72). Taip lingvistinėmis priemonėmis arba pabrėžiama tam tikra socialinė atskirtis: *aš* – *Jūs* priešprieša, arba šio toks intymumo laipsnis: *aš* – *tu* vartosena (Čepaitienė, 2007, 73). S. Parulskio ir N. Abrutytės kūrybai būdingas daugiau *aš* – *tu* vartojimas, toks santykis neturi distancijos. S. Parulskis ir N. Abrutytė įvardį *jūs* vartoja ne pagarbai išreikti, o tik kalbėdami apie kokią nors grupę, daugumą: „jūs esat

tauta praradusi didvyrius“ (M, 110), „jūs nebemylit vienas kito“ (M, 110), „ekspromtu aš siaubingai myliu pharncos trejos devynerios/ kokia diena puiki ir aš pati esu žydrynė dieve/ prancūziškai plevėna mano siela pakelkite mane pa-/ kelkit mylimieji ir nesvarbu jūs moteris ar vyras –/ ar žolės devynerios aš myliu myliu myliu myliu – – – –“ (IP, 35).

N. Abrutytės eilėraščiuose rasta pavyzdžių, kai įvardis *Jūs* yra rašomas didžiąja raide: „o Buberis man truputėlį nuobodus (patinka?)/ ir mano įkvėpimas vaikiškas kol kas,/ o Jūs – l. l. l. l. protingas!/ aš verkianti lengva ir amžina“ (RR, 60), „Eilėrašty aš Jus paversiu „tu“/ o paprastai kaip norite mane vadinkit.../ Vadink... ir visa tai šiek tiek turbūt// juokinga? Juk sakot „Jūs“/ netgi... kada – verkiu...“ (RR, 60). Pirmajame pavyzdyje įvardžiu kreipiamasi į vieną asmenį ir tokiu vartojimu jam reiškiamas pagarba, tai sustiprinama tuo, kad įvardis yra rašomas didžiąja raide, nors galima numanyti, kad kreipiamasi ne į dievišką būtybę. Antruoju atveju poetė apmąsto kreipimąsi įvardžiais *tu* ir *jūs* ir sako, kad jai mielesnis yra *tu*, kuris reiškia artimumą, o ne mandagumo distanciją.

3.1.1.5. *Jis, ji* žmogiškumas ir daiktiškumas

Kai kurie tyrėjai lietuvių kalbos įvardžių *jis, ji* viso nelinkę priskirti prie asmeninių įvardžių (Rosinas, 2009, 31). Įvardžiai *aš* ir *tu* paprastai žymi žmonių klasę, o įvardžiams *jis, ji* būdinga yra ir nežmonių klasės referencija (Rosinas, 2009, 31). Kai *jis, ji* referentai yra daiktavardžiai, turintys semą „žmogus“, jiems būdingos dvi reikšmės: 1) *potencialus dalyvavimas komunikacijos akte*; 2) *nedalyvavimas komunikacijos akte* (Murygina, 1970, 221, cituota iš Rosinas, 2009, 32). Pirmuoju atveju *jis, ji* atlieka dvi funkcijas: 1) ekstralingvistinę, t. y. nurodo komunikacijos akto dalyvių vaidmenis; 2) intralingvistinę, t. y. nurodo komunikacijos akto partnerių identifikacijos sistemą ir kartu jų priklausymą vienam tekstui (Lekomceva, 1979, 219, cituota iš Rosinas, 2009, 32). Kai įvardžiai *jis, ji* vartojami reikšme *nedalyvavimas komunikacijos akte*, jie nurodo tik asmenis, apie kuriuos kalbama, todėl jiems būdinga tik intralingvistinė funkcija – identifikacija koreferenciniu pagrindu ir referuojamųjų daiktavardžio frazių priklausymo vienam tekstui nurodymas (Rosinas, 2009, 32). Tačiau A. Rosinas teigia, kad *aš, tu*, ir *jis, ji* yra daiktavardžio frazės substitutai, nėra prasmės *aš, tu* skirti prie bazinių žodžių, o *jis, ji* – prie antrinių žodžių, kaip tai daroma kai kurių tyrėjų (Rosinas, 2009, 33).

Įvardžiai *jis, ji, jie, jos* visuose šaltiniuose apibūdinami kaip galintys reikšti ir daiktus, ir asmenis. Eilėraščiuose juos vartoja taip pat įvairiai: „kaip niekini širdį nes ji per maža tavo svoriui“ (IVT, 37), „o kančia nemari – ji neturi nei sielos, nei kraujo“ (IVT, 56), „mūsų duona nafta, jos pluta daug tvirtesnė/ nei karstas“ (IVT, 73), „Medžioju žiurkę – ji gudresnė“ (M, 92), „gal net ir

strazdas pragydo bet gal tai ne jis/ vien strazdo strazdanų rudaspalvė fantazija/ ar pro medžio šakas prasibroves rudas voverys“ (NM, 76), „šviežiausias asfalto sluoksnis medžiai/ įmūryti į šaligatvį dailiai/ nukapotos jų viršutinės šakos/ žiemą ar ne lygesnės tų medžių eilės“ (NM, 55), „o mirtis, ji gana stabili, kaip užkoduoto alkoholio darbo ritmas“ (NM, 21); „moteriškė, mokytoja – nešiau jos nuotrauką“ (IVT, 79), „žvakių (jos rūksta lyg maldą kalbėtų)“ (IVT, 35), „bet gailestis... užuojauta... juk gyvulys – jis gyvas“ (MSS, 16), „alsavimas, jis sunkus“ (MSS, 33), „naktį kažkas ropinėjo jo nuogu kūnu“ (MSS, 14), „ir kaulai, kaulai – ką jie šiandien jaučia“ (MSS, 55), „jis aną poetą išplėtojo jis toliau už/ tą poetą nėjo jis poetas buvo/ ir žinojo, kad poetas – jį/ poetai ir visi žinojo“ (RR, 51). Taigi įvardžiais *jis, ji* poetai įvardija ir žmogų, ir gyvūną, daiktą, jausmą, būseną.

Įvardžiai *jis, jis* taip pat vartojami didžiosiomis raidėmis. Vienu atveju yra kalbama apie Dievą, taigi elgiamasi tradiciškai: „pasirodė Jis/ apsuptas gerklingos minios“ (M, 65), „esi dar Jis, jeigu stiebtumės mes, jeigu/ aukštin“ (MSS, 35), „aliejinės smegenis – iš veidrodžio į mane žvelgė Jis Pats...“ (MSS, 39). Įvardžių pasirinkimas padeda įvardyti, koks santykis yra tarp jų: „žinai, su Juo esi, bet Jis – su savimi“ (MSS, 58), „man nusibodo! – žiūrėti į negyvus drobių kamienus/ tuščių butelių koloną, nuorūkom paspringusią peleninę/ į nusitrynusias grindis, sergančias žalsva jūros liga, man/ nusibodo Jo laukti!“ (MSS, 38). Kai kuriais atvejais būtų galima suabejoti, ar tikrai poetas įvardija Dievą ar Šventąją Dvasią, o taip vartojami įvardžiai yra viena iš pagrindinių nuorodų. N. Abrutytės eilėraščiuose nerasta tokių pavyzdžių. Toks įvardžių rašymo pasirinkimas atskleidžia teiginį, kad jo poezijoje ypatingą vietą užima Dievas. Taip pat iš jų galima spręsti, koks Jis yra. Šiuolaikinėje poezijoje demonstruojamas Dievo sąvokos ir religinių jausenų ištuštėjimas (Kvietkauskas, 2003, 166).

Kitu atveju, *jis ji* rašomi didžiosiomis raidėmis, kai kreipiamasi į žmogišką būtybę, kuri lyriniam subjektui yra artima, svarbi: „Ilgainiui visa tai galutinai įgrįso,/ ir vardas mano tapo toks kaip mano.../ nebejaučiau aš paskutinio karto – Viso.../ Ir viso: Jis manim žavėjosi, tačiau, matyt,/ buvau ne jam – skirta!“ (IP, 29), „Jis klausė kunigų ir filosofų/ o Ji – mylėjo kunigus ir poetus// Sapnavo prasiskyrė (kartą taip ir buvo) sofa/ Raudonoji... (į gelmę jūros krito)... Jis!// <...> Ji gimdė Jį? – išvijo demonų daugybę/ (blogų Eilėraščių. dvidešimt)// kol tapo geras Jis ir Ji// Kiekvienas Vienintelis Jis“ (RR, 10), „suvaryt porą apkabų suvaryt Jiems/ į pilvus“ (IVT, 119), „peiliu-durtuvu paleisti Jiems/ žarnas“ (IVT, 120).

N. Abrutytės lyrikoje rastas pavyzdys, kuriame įvardis *Jinai* pateikiamas kaip moteriškas vardas: „nieko, tai juk žymiai gilesnės priežastys,/ o „šitai“ tik paaštrina, jis –/ Mylimasis, tas tavo žiedas/ ir Jinai – pavardė Pati“ (IP, 21). Tokiu vartojimu norima parodyti, kad *Jinai* yra neišskirtinė, neturinti vardo išskirtinumo požymio. Kitame pavyzdyje daiktavardis yra išskaidytas ir paskutinė jo dalis yra perkelta į naują eilutę: „lede auga žuvytės/ ir smilgos – neužgaudamos jų gali/ slysti

pamatysi leli-/ ją; ta akis iš/ kur imas vakarienei tėvas“ (RR, 17). Tokiu vartojimu įvardis *ją* išskiriamas naujoje eilutėje. Poezijoje toks žaidimas kalba, eksperimentavimas yra galimas ir juo labiau nėra daromas atsitiktinai.

3.1.2. Sangražinis *savęs* – trijų asmenų semantika

Įvardis *savęs* tradiciškai vadinamas sangražiniu ir priskiriamas savarankiškam įvardžių poklasiui. Jis nurodo visų trijų asmenų – kalbėjoto, pašnekovo ir asmens, apie kurį kalbama – santykį su pačiu savimi (DLKG, 2006, 260). Asmuo kreipia dėmesį į save kaip į bet kurį kitą aplinkos daiktą (Paulauskienė, 2003, 144). Tas asmuo gali būti participinis ir neparticipinis.

Sangražinis įvardis *savęs* nėra dažnas poezijoje. S. Parulkis jį pavartoja 22, o N. Abrutytė – 30 kartų. Šis įvardis gali nurodyti visus tris asmenis. *Savęs* nurodo kalbėtoją: „mirė namai ir šventyklos, mirė sėklos ir vaisiai/ <...> ir gailestis sau“ (M, 11), „kaip bijau dabar savęs“ (IVT, 41), „Buvau bevalis kaip ruduo, savęs gailėjau“ (M, 43), „krinta vėjas šlapias nemalonus/ o aš einu ir gal sau/ (kur tu?) aš plona/ bet plonesnis lietus“ (NM, 33), „nereikėtų nekęsti, vis tiek –/ paskutinės valandos tokios, kad kartosiu/ kasdieną: užgesk! net į ranką sau įsikąsiu,/ apsiliesiu šaltu, konspektuosiu/ gramatiką, ar ką“ (IP, 33). Įvardis *savęs* nurodo pašnekovą: „pasaulis prieš pasaulį,/ Tu – prieš save...“ (IVT, 122), „Tu nieko nemylėjai, neapkentei savęs paties“ (M, 42), „nori visiems patikti bet labiausiai sau patikti/ esi rimta dorovinga už tai negali sau atleisti/ ambicinga bet iš karto visko – į akis nedrįsti/ kritikuoji visus todėl tavęs kritikuoti neleisiu“ (NM, 31), „O ežero nėra nei upės kur gražu/ Kad plauktum ir žvejotumei sau pamažu/ Ir šiam pasauliui būtumei tik žu“ (NM, 62). Įvardis *savęs* nurodo asmenį apie kurį kalbama: „kryžius kankina stigmos, šantažuoja plaktukai/ viny, lydekos, jie neranda savęs vertos įgulos“ (MSS, 40), „žinai, su Juo esi, bet Jis – su savimi“ (MSS, 58), „auksinis kardas: o kieno laimę neš/ linksmas šuolis į patį save?“ (RR, 9), „išlaužė/ įsilaužė/ nuo prekystalio paėmė skysto/ mirė nuo kirstinių/ žaizdų galvoje/ krūtinėje – pjautinė/ durtinė – širdyje/ čiupo peilį ir smeigė sau į krūtinę/ mirė motinos glėbyje“ (NM, 10).

Šiam įvardžiui taip pat būdinga artumo reikšmė, nes kalbama apie tai, kas artima, apie santykį su savimi.

3.1.3. Savybinių kilmininkų posesyvinė semantika

Kuriuos įvardžius laikyti savybiniais, ar išvis lietuvių bendrinė kalba tokių įvardžių turi, yra iki šiol diskutuojama. A. Paulauskienės, A. Rosino darbuose teigiama, kad įvardžiai *mano*, *tavo*, *savo* yra laikytini asmeninių ir sangražinio įvardžio kilmininkais, o ne atskirais savybiniais

įvardžiais, kaip pateikiama *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje*. Šiame darbe remasi pastarąja nuomone. Asmeniniai savybiniai įvardžiai nurodo daikto (asmens) priklausymą asmeniui (DLKG, 2006, 260). Bendrinės lietuvių kalbos tik vienam funkciniam stiliui – grožinei literatūrai – būdingi tokie savybiniai įvardžiai: 1) *manas, tavas, savas*; 2) *manasis, tavasis, savasis*; 3) *maniškis, taviškis, saviškis, mūsiškis, jūsiškis*; 4) *mūšasis, jūšasis*. Prie asmeninių participinių įvardžių reikia priskirti ir lietuvių bendrinės kalbos tradiciškai savybiniais (LKG I, 1965, 637) laikomas įvardžių formas *mano, tavo, savo*. Jų semantinį skirtumą taip pat galima traktuoti kaip atstumo koreliaciją: *mano – artimasis, tavo – tolimasis* (Rosinas, 2009, 37). Šio tipo savybiniai įvardžiai savo semantika yra susiję su asmeniniais įvardžiais.

Iš surinktų pavyzdžių matoma, kad autoriams svarbu nurodyti priklausymą kam nors, daugelį atvejų – sau. S. Parulskio eilėraščiuose tokių rasta 135 pavyzdžiai. Priklausymas pašnekovui rastas 64 kartus, o rečiausiai autorius savybiniais įvardžiais reiškia priklausymą asmeniui apie kurį yra kalbama – 24 pavyzdžiai. N. Abrutytės eilėraščiuose rasti 239 savybiniai įvardžiai. Su šaknimi *man-* rasti 107, su šaknimi *tav-* rasti 83, o su šaknimi *sav-* rasti 49 pavyzdžiai. Be įvardžių *mano, tavo, savo*, kurie dažniausiai vartojami aptariamoje poezijoje, rasta ir kitų asmeninių savybinių įvardžių: *savas, tavas, manasis, tavasis, savasis*. Kitų asmeniniams savybiniais įvardžiams priklausančių įvardžių eilėraščiuose nebuvo rasta.

S. Parulskio ir N. Abrutytės poezijoje gausiai vartojami įvardžiai *mano, tavo, savo*, taigi autoriams svarbus priklausymas, jo nustatymas, įvardijimas. Šaknies *sav-* formos nurodo daikto priklausymą veiksmo ar būsenos subjektui. Juo gali būti ir kalbėtojas, ir pašnekovas, ir asmuo, apie kurį kalbama (DLKG, 2004, 261): „manęs klausė, ar esu matęs savo/ mirtį“ (MSS, 63), „aš pasėsiu savo/ kaulus“ (IVT, 89), „į juos gimta mirtis savus dantis galanda“ (M, 46), „abejingai žvelgi į savo kojas ir rankas“ (IVT, 122), „motina kerštui aukojanti mylimus savo vaikus“ (M, 136), „nes mes kaip du vandens lašai panašios/ (tikrai savam pasauly karalaitės)/ jei tu žinotumei S.... kad aš/ (Žinai?).....nors kitaip“ (RR, 53). Šaknies *man-* įvardžių formos nurodo daikto priklausymą kalbėtojui (DLKG, 2006, 261): „mano kraujas šįvakar tuštybe ir seilėm atskiestas“ (M, 132), „mano kostiumas labai gražus“ (M, 107), „mano moteris nebegalėjo pakęsti mano/ žaizdotų delnų, dvokiančio apdaro“ (M, 66), „žinau (?) kad niekada nebepaskambinsiu,/ kad ir kada manasi tel. ir skambtels,/ bet jokio ten ten jei kalbės tai falšas/ bandydamas vis iš mano (galvos ar širdies?)/ neužgesti“ (IP, 33). Šaknies *tav-* formos – daikto priklausymą pašnekovui (DLKG, 2006, 261): „tavu pavidalu atėjęs pažadėjo“ (MSS, 66), „nuo neregio tava rega nedaug kuo skirias“ (MSS, 53), „tai sudega tavo vestuvių suknelė“ (IVT, 50), „Viskas praėjo./ Iki galo pažinta ir jau nepasiekiamas./ Nepasiekiami tavieji sutvėrėjai!“ (IP, 36).

Labai dažnai vartojamų gretinamųjų anaforų pagrindą sudaro posesyvinės konstrukcijos. Lietuvių kalboje posesyviniai santykiai reiškiami ir asmeninių įvardžių kilmininkais. Jų svarba teksto prasminėje struktūroje ir jo vidiniams semantiniams ryšiams palaikyti yra didžiulė (Rosinas, 2009, 40). Posesyvumas yra toks santykis tarp tikrovės objektų, kai vienas iš objektų (turėjimo objektas) „įsijungia“ į kitą (turėtojas) sudarydamas su juo bendrą fizinę ir/arba funkcinę visumą. Šis santykis turi specifinę kalbinę raišką (leksinę, darybinę, morfologinę). Jos elementais gali būti ir savybiniai įvardžiai, ir savybiniai kilmininkai (Rosinas, 2009, 40). Kalbos duomenų analizė leidžia suvokti posesyvumo kategoriją kaip erdvinę koncentrinę struktūrą, kurios centras yra žmogus, jo dvasinis branduolys, kūnas ir tolimesnė išorinė erdvė, iš dalies priklausanti branduoliui, taip pat tos struktūros projekcijos į kitas išorinio pasaulio erdves (Rosinas, 2009, 40). Kadangi kalbamiesiems įvardžiams būdinga turėjimo (priklausomybės) reikšmė, jie paprastai turi pažymimąjį žodį. Dėl to jie nurodo ir to žodžio santykį su asmeniu.

Poezijoje išryškėja keletas posesyvumo santykio skirtingų aspektų. Pirmiausia santykis susidaro tarp žmogaus ir jam artimiausių abstrakčių esybių, esančių kūno viduje (siela, protas, atmintis, mintys, jausmai): „mylėk, Dieve, žmogelį mielą –/ ir ne tik, ne tik – ir mano sielą“ (M, 9), „Tikisi laikrodį valanda pasislunko į priekį tikiuosi tiksės mano širdis“ (NM, 69), „kokia silpna laukinė melancholiška mano dvasia?“ (RR, 59), „Baseinas – mano ilgesys./ Tiesa, nemoku plaukti. Štai plūduriuoju pačiu borto/ pakraščiu lyg dvesianti žuvis“ (IP, 9), „mano meilė – mažytė/ viltis/ – ar save atpažįsti? –// ...kad kasdienis Esi man/ toks skausmingas, bet mielas šypsnyš“ (RR, 34). Taip pat dažnas žmogaus ir jo kūno dalių ir vidaus organų priklausymas, kuris dar galimas apibūdinti kaip dalis ir visuma: „aš guliu ir jaučiu, mano kaulus sniegynai užkloja/ slegia raumenį rausvą žemės kūno sunki geležis“ (M, 18), „per mano burną vapančią žodžius/ ak Viešpatie aš nieko negirdžiu“ (M, 61), „ir aš pati su dviem odų sluoksneliais/ nebetikėsiu – tik todėl rami,/ kai paskutinis mano veidas kris/ ne paskutinis – tik oda sukris!“ (IP, 19), „kas anksčiau buvo smarkiai pažeidžiamo dabar laikyčiau tai paprasčiausiai vaikiška/ anksčiau mano oda buvo jautriai permatoma dabar – ryški šviečianti aiški“ (NM, 53), „Sunkus mano kūnas tarytum ruonis išsirita iš vandens į/ sausumą. Virpėdama šalčiu einu į sauną – prisėsiu prie/ karščiuojančių akmenų. Kaip gerai mes vienas kitą/ suprantam“ (IP, 9). Posesyvinėms konstrukcijoms priklauso ir neatskiriamos ar vienijančios į grupes socialinės konstantos kaip vardas, kilmė, tikyba, kalba: „galvoju, kas mano žodžiams, kuriems/ kaip ir iečiai ar sparnui, reikalingas vėjas“ (PVP, 24); „ar žinai vaikystėj/ koks bus mano vardas?“ (RR, 9), „kas, žino, tą, mano, istoriją/ o, istorijos, baigės,/ nes,/ jau,/ nè, viena, nebeįkvepia, nieko/ kas, užrašoma, kas, yra, pagaliau/ mano, žodžiai, tik, norisi, miego“ (NM, 18), „Svajojo sukurti eilėraštį jis mano Vardui/ Bet pasipainiojo kita šauni mergytė“ (IP, 54). Giminytės ir kai kurie kiti asmens „turėtojo“ ir asmens „turimojo“ santykiai: „mano moteris, vaikai retai

tematydavo/ kąsnį šviežesnį, mane, buvom laimingi“ (M, 65), „žiūri man virš galvos, išvaduotai/ motinai mano tiesiai į/ antrankius“ (M, 38), „man tai kaip tik, man nereikia/ jau nieko, o kaip, mano žmonės, bus jums“ (M, 12), „mano broliai pūvantį grindinį aria/ į mūro vagas pasisėję, jie greitai sudygs akmenim“ (M, 131), „aš protingiausias tavo vaikas/ „Moksleivė“.../ įsisvajojus kaugėje dienoraščių – mergaitė,/ pabėgus iš namų – padarius klaidą“ (RR, 66), „liūdnoji gerandija žydi/ geroji tavo žmona – vestuvių/ albumas – dabar ji pas mylimąjį –/ dabar aš tau svarbi“ (IP, 34). Taip pat išskiriamas asmens santykis su artimiausiais daiktais: „įkūręs laužą prisimenu,/ sūnus matuojasi mano batus/ tarsi matuotųsi mane patį“ (PVP, 9), „šviesa nepramuša/ vėjas pramuša lietų/ įstrižai mano skėtis/ veidas paslėptas prieš vėją nuo lietaus praskėstas/ šviesa pilka nuo dangaus miesto“ (NM, 33), „Ir seno tavo laikrodžio nenoriu,/ sakai – susitaisyk, susivaldyt bandysiu, ne/ tikrai nedrįsiu tą knygą vadinti „Das Nibelungenlied“,/ yra tenai viena vieta puiki – kaip lovoj/ su Brunhilde kovės/ karžygys“ (IP, 27).

3.2. PARODOMŲJŲ ĮVARDŽIŲ SEMANTIKA

Parodomųjų įvardžių terminas nėra vienintelis. A. Rosinas vartoja rodomųjų įvardžių arba demonstratyvų terminą. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* šie įvardžiai įvardijami kaip parodomieji arba apibrėžiamieji. A. Paulauskienė taip pat kalbamuosius įvardžius įvardija parodomaisiais. Parodomųjų įvardžių terminas ir pasirinktas šiame darbe.

Aptariamieji įvardžiai nurodo žinomą, apibrėžtą daiktą, asmenį, reiškinį arba ypatybę (DLKG, 2006, 262). A. Rosinas taip pat pabrėžia, kad parodomųjų įvardžių svarbiausioji funkcija yra adresato dėmesio atkreipimas į referentą arba asmenų, objektų, įvykių, procesų lokalizacija ir identifikacija (Rosinas, 1996, 57). Jie paprastai nurodo iš situacijos žinomą daiktą, išskirdami jį iš kitų (DLKG, 2006, 262). Teigiama, kad parodomieji įvardžiai yra pagrindinė anaforinių ryšių įforminimo ir deiktinio rodymo priemonė (Volf, 1974, 115, cit. iš Rosinas, 2009, 72). Savo semantika jie pirmiausia yra identifikacijos rodikliai, bet kartu jie yra diferenciacijos priemonė, nes jų sistemą sudaro mažiausiai dvi priešinos formos, leidžiančios diferenciuoti referentus. Vadinasi, parodomiesiems įvardžiams būdingos dvi funkcijos: anaforinė ir deiktinė.

Parodomųjų įvardžių S. Parulskio poezijoje rasta per 200. N. Abrutyte eilėraščiuose juos pavartoja per 240 kartų. Taigi vartojimo dažnumas panašus ir lyginant su kitomis grupėmis, tai nėra didelė visų vartojamų įvardžių dalis (žr. 9, 10 paveikslus). Nors šios grupės įvardžių inventorių taip pat nėra gausus, tačiau poetai ne visus juos vartoja savo poezijoje. Tokių įvardžių kaip *šioks*, *šiokia*, *anoks*, *anokia*, *pats tas*, *pati ta* nebuvo rasta S. Parulskio poezijoje. N. Abrutyte taip pat nevartoja šių įvardžių. S. Parulskio poezijoje įvardžiai *tas*, *ta* pavartoti 68 kartus, *šis*, *ši* – 43, *šitas*, *šita* – 28, *toks*, *tokia* – 25, likusiųjų – po keletą vienetų. N. Abrutytes eilėraščiuose *tas*, *ta* rasti 147 kartus, *šis*, *ši* – 12, *šitas*, *šita* – 11, *toks*, *tokia* – 52, *tas pats*, *ta pati* – 13, *anas*, *ana* – 2, *joks* – 1.

Lietuvių kalba turi specifinius anaforinius įvardžius predikatams nurodyti *šita(i)*, *tai*, *tat(ai)*. Poezijoje rasta pavyzdžių tik su įvardžiais *tai* ir *šitai*: „nieko, tai juk žymiai gilesnės priežastys,/ o „šitai“ tik paastrina, jis –/ Mylimasis, tas tavo žiedas“ (IP, 21), „tai ir yra pabaiga/ tai ne sprogimas“ (MSS, 24), „aš paklausiau visai tiesiai/ ar tai buvo tiesa/ atsakymas: buvo labai nuoširdžiai pasakyta/ tiesūs klausimai reikalauja tiesos“ (NM, 14), „ar tai reikalauja didžių pastangų?/ tarsi laikrodžiai dužtų ir muštųsi dūžiai dienos“ (NM, 25). Šie įvardžiai visada eina tik daiktavardžio pozicijoje, todėl juos galima vadinti daiktavardiškaisiais. Kitus parodomuosius, kurie eina ir būdvardžio, ir daiktavardžio pozicijoje – būdvardiškaisiais. Įvardis *tas* gali būti vartojamas daiktavardiškai: „to negali įkvėpti kažkur iš oro/ ateinančio iš debesų begalinių erdvių“ (NM, 75). Taip pat *tas*, *ta* gali būti vartojamas būdvardiškai: „tegul tos gėlės iki galo vysta/ (atėjus draugė

sako kas per šiukšlynė/ Čia man kapines primena/ ką aplanko metuose giminės“ (RR, 31), „šviežiausias asfalto sluoksnis medžiai/ įmūryti į šaligatvį dailiai/ nukapotos jų viršutinės šakos/ žiemą ar ne lygesnės tų medžių eilės“ (NM, 55). Pastebėta, kad būdvardiškas parodomųjų įvardžių vartojimas yra dažnesnis abiejų poetų eilėraščiuose.

Tam tikruose pasakymuose būdvardiškai vartojami parodomieji įvardžiai turi išblukusią nurodomąją reikšmę. Jie ne tiek nurodo daiktą, kiek jį pabrėžia. Dažniausiai taip vartojamas *tas*, *ta*, kaip neutraliausias, rečiau – *šitas*, *šita* (DLKG, 2006, 263). Poetai taip pat stengiasi atkreipti dėmesį, pabrėžti, konkretizuoti tam tikrus dalykus ar daiktus: „tik tas neramumas/ lyg lauktum/ pagalbos šaukimo“ (IVT, 26), „juo paliesiu tą vietą/ kur miršta lelijų iškilmingumas“ (IVT, 49), „jau kaltę neperspėjus – tas tarakonas nelemtas“ (M, 48), „iš tolo lenkia šitą vietą“ (M, 84), „plytą po plytos – šitą miestą reiktų suryti“ (M, 131). *Tas pats*, *ta pati*, vartojamas būdvardiškai, skiriasi nuo *tas*, *ta* įvardžio *pats* suteikiamu pabrėžiamuoju reikšmės atspalviu. Šiuo įvardžiu nurodoma, kad daiktas yra būtent tas, o ne kitas (DLKG, 2006, 263). Rasti tokie pavyzdžiai: „tos pačios žiaunos – rudenį suės/ tie patys plaučiai – sprogs nuo amžinybės juoko“ (MSS, 9), „iš to paties raugo“ (MSS, 21), „Šventoji dvasia, aplankydamą Donelaitį/ ir Maironį, tarė tą pačią šviesą, tik jiedu“ (IVT, 30). Savo eilėraščiuose poetai pabrėžia vietą, žmones, daiktus, būsenas. Šiuo atveju svarbi ne tik pabrėžimo, bet ir pastovumo reikšmė, *tas pats*, *tai tas*, kuris nekinta laike ar erdvėje. A. Rosino teigimu, įvardis *tas pats* žymi teksto elementų požymių tapatumą konkrečių denotatų sferoje. Kaip rodo kontekstai, šie įvardžiai vieno dėmens elementus identifikuoja su kito dėmens elementais, todėl galima kalbėti apie netiesioginį rodymą.

Kalbamieji įvardžiai vartojami tiek daiktavardžio, tiek būdvardžio pozicijoje. Daiktavardžio pozicijoje įvardis *tas pats* įeina į apibendrinamųjų pasakymų grupę, kur žymi būsenos ar situacijos tapatumą su kita (ankstesne) būsena ar situacija: „ar ne nuostabu klausti ne praeities, tačiau vis dėlto to paties/ ir žinoti, ir jaust – klausinės! – ir tavęs ne mažiau to paties!“ (IP, 51), „Kartąėjau dairydamosi į abi puses per gatvę/ nepasisveikinau – lazda mane palietęs aklas (tas pats)“ (RR, 68). Įvardis *tas pats* vartojamas ir būdvardiškai: „dar apeisiu ratu pro centrinį įėjimą/ sugrįšiu – į tą pačią vietą/ skaitykloje galvodama visgi/ (jo nėra)“ (RR, 23), „vėlai nuvažiavom į kaimą miegojo/ tam pačiam kambary sodininkas – ir jį/ praminėm (vardas jo Zenonas) – Zenonu Šventuoju/ buvo ruduo“ (RR, 25). Šiuo atveju identifikuojama ir įvardžiu apibūdinama nekintanti vieta.

Šios grupės įvardžių semantinėje struktūroje svarbi *artumo/ tolumo* opozicija. Lietuvių bendrinėje kalboje artumo požymį turi įvardžiai *šis* ir *šitas*: „prie šios žemės/ prie šių medžių/ prie šitų vandenų“ (M, 27), „ir bus man skirta sunešiot šituos/ rūbus lig kaulo“ (IVT, 42), „jau vienasyp kopiau šitais šlaitais“ (IVT, 79). Taigi vienas ar keli objektai, esantys greta adresanto, jam artimi, paprastai nurodomi įvardžiais *šitas*, *šis*.

Tas, ta yra neutralus narys. Jis gali nurodyti ir daugiau, ir mažiau nuo kalbėtojo nutolusį daiktą: „neapykantos, baimės, menkystės putojančio vyno/ bažnyčios, dangaus įsikibę – ir tos smilkuliuoja vos vos“ (M, 131), „tarsi kraujo lašai, paragauk – tik vanduo,/ bet sunkesnis nei tas žybsas klevo randuos...“ (IVT, 55), „nes pripažinti to nenori niekas“ (MSS, 55). Antra vertus, jis gali būti vartojamas ir tada, kai *artumo/ tolumo* priešprieša neišryškinama (DLKG, 2006, 263). Tai matoma iš tokių eilučių: „bet anksčiau to pasakyt negalėjusi“ (M, 48), „tik tu, kad uniforma skirias?“ (MSS, 55). Kadangi *tas, ta* ir taip nerodo ryškaus santykio, tai ribą nagrinėjamuose tekstuose sunku nustatyti.

Autorių poezijoje rasta pavyzdžių, kurie rodo, kad įvardžiai *tas, ta* gali būti vartojami sinonimiškai įvardžiams *šitas, šita*: „žiūriuos, atspindi mano veidą/ juodas blizgąs knygos tavo viršelis/ myliu kad esi trumpais plaukais/ toj nuotraukoj kur šypsena mano mano“ (IP, 50), „žiūriu kokia užplūdo// nuotaika priešais vėją/ nepanašu net į liūdesį/ kuris kitą liūdesį veja/ veja darbą darbas/ lašas pratašo akmenį/ lašas po lašo arba/ tašau kakton tuo akmeniu“ (NM, 33), „tą vakarą kai susipažinom ir tiek/ kalbėdami visokius niekus apie moteris (freudą?)/ (tikrai l. nusibodo)/ vaikiškai beveik paklausiau atsisveikindama/ ar nenorėtų su manim bučiuotis“ (RR, 25). Kaip matyti, įvardis *tas* vartojamas kaip *šitas* sinonimas. Juos pakeitus vienas kitu reikšmė nekistų arba kistų labai nežymiai.

Įvardžiai *anas, ana* rodo tolumą (Rosinas, 1996, 58): „lovos galą, kojomis – į kitą, į aną pasaulį“ (IVT, 112), „toks keistas anas kalnas“ (M, 86), „jis aną poetą išplėtojo jis toil au už/ tą poetą nėjo jis poetas buvo/ ir žinojo, kad poetas – jį/ poetai ir visi žinojo“ (RR, 51). *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* teigiama, kad įvardis *anas* yra itin retai pasitaikantis (DLKG, 2006, 264). Tokį teiginį patvirtina tai, kad S. Parulskio eilėraščiuose rasti 4, o N. Abrutytės – 2 pavyzdžiai. Tačiau galima pastebėti, kad neutralusis įvardis *tas* gali būti vartojamas kaip *anas* sinonimas: „iki giliausios tuštumos ir tuščiausios be ilgesio žiūriu į seną tų laikų savo veidą“ (NM, 53). Kontekstai rodo, kad įvardis *tas* yra indiferentiškas distancijai: juo galima nurodyti ir artimą, ir tolimą objektą (turi požymį nedistancinis). Tačiau įvardžiais *šis, šitas* negalima nurodyti tolimo objekto, o *anas* artimo (turi požymį distancinis).

Šioks, šiokia ir *šitoks, šitokia* taip pat nurodo artimo kalbančiam daikto žinomą ypatybę: „kunigai iš sakyklų prakeiktų/ šitokią tekstą“ (IVT, 67), „ir iš kur šitoks šaltis“ (M, 10). *Anoks, anokia* – labiausiai nuo kalbančiojo nutolusio daikto žinomą ypatybę, tačiau nei S. Parulskis, nei N. Abrutytė tokių įvardžių nevartoja. Pastebėta, kad rašytojai vengia tolimo santykio reiškimo. *Toks, tokia* nurodo daugiau ar mažiau nuo kalbančiojo nutolusio daikto žinomą ypatybę (DLKG, 2006, 265). Iš trijų paminėtų įvardžių, *toks* yra autorių dažniausiai vartojamas: „meilė toks maistas, sunkiai/ suvirškinamas, pykinantis“ (MSS, 36), „su siaubu, su baime – tokia moteriškė“

(M, 25), „Auklėjamas įtiki, kad toks noras netgi“ (IVT, 118). Tai rodo, kad poetams svarbus artumo jautimas, jo siekimas. Tam tikruose pasakymuose įvardžiai *toks*, *tokia*, *šitoks* ir kt. turi tik pabrėžiamąją reikšmę. Jungdamiesi prie būdvardžių ar būdvardiškų žodžių, jie pabrėžia daikto ypatybę, o jungdamiesi prie daiktavardžių gali suteikti nurodomajam daiktui ir neigiamos kokybės atspalvį (DLKG, 2006, 265): „tokią sielą turėjo ir vis tiek nepadėjo“ (IVT, 122), „už tokią puikybę, sausuolių!“ (MSS, 11), „ir jausmas toks, lyg laidočiau tikėjimą“ (IVT, 79). Galima teigti, kad autoriai siekia artimo santykio su supančiu pasauliu, taigi dažniau vartoja artumą, ne tolumą reiškiančius įvardžius. Dėl šios priežasties įvardžiai *anas*, *anoks* jų poezijoje yra reti. Taip pat parodomuosius įvardžius autoriai dažnai renkasi tam, kad pabrėžtų tai, į ką nori atkreipti skaitytojo dėmesį.

Deiktiškai vartojami parodomieji įvardžiai nurodo referentą, kuris yra identifikuojamas ne tik situacija, bet gestais, kitais paralingvistiniais elementais. Šiuo atveju poezijos tekstą nagrinėti yra gan sudėtinga, tačiau deiktine reikšme vartojamas įvardis visuomet būna kirčiuotas ir/ arba lydimas gesto (Rosinas, 1996, 60). O gestas šiuo atveju galimas suprasti iš situacijos: „Svajojo sukurti eilėraštį jis mano Vardui/ Bet pasipainiojo kita šauni mergytė/ Aš tam draugeliui poetui troškau suteikti Garbę/ O jis netyčia nutūpė ant kvepiančios gėlytės“ (IP, 54). Autorė pabrėžia, kad būtent tam žmogui rodė savo jausmus, tarsi tokiu pasakymu rodo į jį žvilgsniu ar pirštu, taigi galimas ir gesto buvimas. Kitais atvejais įvardžio vartojimas kirčiuotame skiemenyje yra panašus: „o tu tą išnarą pavadinai tikrove“ (MSS, 59), „nes pripažinti to nenori niekas“ (MSS, 55). Kirčiuotas įvardis *tas* pabrėžia šalia einantį daiktavardį ar veiksmažodį, sustiprina jo reikšmę.

Anaforinėse struktūrose parodomieji įvardžiai yra koreferencinių ryšių tarp teksto elementų nustatymo priemonė (Rosinas, 1996, 60). Tai matoma iš tokių pavyzdžių: „taip mėnesį aš taisiau bankrutuojantį laikraštį/ tas darbas mane puošė/ bet jokios asmeninės prasmės nepateikęs/ susirado kitą darbuotoją“ (NM, 17), „taip kadaise užkibo/ ant kabliuko! – maža žuvytė –/ ir kitokios laimės aš neturėjau,/ kai ant siūlo žvynus suvėriau,/ akis dvi,/ kurios suvyto,/ bet vidurėliai akių tų/ lyg perlai liko“ (RR, 33), „tai nepalengvina artėjančios senatvės“ (MSS, 20), „to negali įkvėpti kažkur iš oro/ ateinančio iš debesų begalinių erdvių“ (NM, 75). Šiuo atveju kalbiamieji įvardžiai sieja tekstą. Kadangi junginiai su parodomaisiais įvardžiais yra susiję su ankstesniu tekstu ar situacija, jiems būdingos tam tikros presupozicijos rūšys. Iš aptariamų konstrukcijų galima spręsti apie ankstesnę kontekstą.

Apibendrinant, galima teigti, kad autoriai siekia artimo santykio su supančiu pasauliu, taigi labiau mėgsta artumą, ne tolumą reiškiančius įvardžius. Dėl šios priežasties įvardžiai *anas*, *anoks* jo poezijoje yra retai vartojami. Taip pat parodomuosius įvardžius autorius dažnai renkasi tam, kad pabrėžtų tai, į ką jis nori atkreipti skaitytojo dėmesį arba tiesiog tam, kad tekstas būtų rišlus.

3.3 KLAUSIAMIEJI BEI SANTYKINIAI ĮVARDŽIAI IR NEKLAUSIANTI POEZIJA

Klausiamaisiais vadinami įvardžiai, kuriais klausiama apie daiktą, asmenį, bendrą reiškinį ar ypatybę. Tie patys įvardžiai, jungiantys sakinių dėmenis ir nurodantys jų santykį, vadinami santykiniais. Santykiniai įvardžiai eina jungiamojo ar prijungiamojo dėmens pradžioje sakinio dalimi (DLKG, 2006, 266). A. Rosinas skiria atskirą klausiamųjų įvardžių skyrių, o vietoj santykinių įvardžių vartoja egzistavimo įvardžių terminą. Visi klausiamieji bei santykiniai įvardžiai turi šakninį priebalsį *k-*: *kas, koks, kokia, kuris, kuri, katras, katra, keli, kelios, keleri, kelerios, kelintas, kelinta, keliolika, keletas*. Aptariamuose eilėraščiuose yra mažiausia vartojama šios grupės įvardžių. Ši semantinė įvardžių grupė S. Parulskio poezijoje yra pavartota 186 kartus, N. Abrutytės – 150 kartų (žr. 9, 10 paveikslus). S. Parulskio poezijoje įvardis *kuris* rastas dažniausiai – 105 kartus, *kas* – 59, *koks, kokia* – 20, *kelintas* – 2. N. Abrutytės eilėraščiuose įvardis *kas* vartojamas 80 kartų, *kuris* – 64, *kokia* – 13, *kieno* – 1.

Tradiciškai daiktai ar ypatybės, apie kuriuos klausiama, kalbėtojai nežinomi, dėl jų laukiama atsakymo iš pašnekovo (DLKG, 2006, 265). Adresantas, norėdamas gauti informaciją iš adresato arba sukelti jo kalbinę reakciją, vartoja klausimus, kurie jungia skirtingų tipų pasakymus (Rosinas, 2009, 137). Klausiamieji įvardžiai paprastai eina sakinio pradžioje: „ką rašo šių dienų poetai?/ paskaitau... tačiau tariuos nesuprantu/ užrietus... teoriškai gal taip!/ Aš myliu juos... be jų man žemėje išvis/ nebūtų vietos.....?“ (IP, 18), „Kas pirmas? atsakys... Ne taip svarbu/ „Love is the answer“, dainą paleido į ausį/ o mes baimingai saugome kad neišsprūstų/ pats pirmas, o po to ir kiti klausimai“ (IP, 53). Tai tiesioginiai klausimai. Kituose pavyzdžiuose klausiamieji įvardžiai eina po pagrindinio dėmens: „labiausiai neduota man proto/ o intuicijos, šiek tiek drąsos, naivumo ir aistros/ žmonėm protingesniais pasinaudoki,/ be to, myliu labai kažką – bet ką?“ (NM, 12), „nuotrauka ir visokie smulkūs daikteliai namams – ką nors kita sugalvosi! O dar kas? Ar ten buvo toksai“ (NM, 45). Tokie klausimai vadinami netiesioginiais. Tiek tiesioginių, tiek netiesioginių klausiamųjų įvardžių nuoroda nukreipia į tolesnį tekstą.

Būdvardiškieji klausiamieji įvardžiai lietuvių kalboje skyla į dvi grupes, sudarydami opoziciją, skiriamą požymiais *suskaičiuojamasis/ nesuskaičiuojamasis* (Rosinas, 2009, 142). Klausiamaisiais įvardžiais, turinčiais požymį *suskaičiuojamasis*, apeliuojama nurodyti tikslų elementų skaičių (Rosinas, 2009, 142). Toks yra įvardis *kelintas*: „kelintą valandą mirtis, kelintas kelias?“ (M, 103). Rastas tik šis pavyzdys, kuris vartojamas S. Parulskio eilėraštyje. N. Abrutytė savo tekstuose klausiamųjų suskaičiuojamųjų įvardžių nevartoja.

Būdvardiškaisiais klausiamaisiais įvardžiais, turinčiais požymį *nesuskaičiuojamasis*, adresantas apeliuoja nurodyti aibės poaibį. Šie įvardžiai turi skirtingas reikšmes: vienais iš jų

prašoma nurodyti objektų aibės elementą ar poaibį (*katras, kuris*), kitais – nurodyti požymių, savybių aibės elementą ar poaibį (*koks*) (Rosinas, 2009, 142). Poetų eilėraščiuose klausiamasis įvardis *kuris* nevartojamas. Klausiamasis įvardis, kuriuo apeliuojama nurodyti požymius, yra *koks*: „su kokia vieta tu šį mėšlyną uostyt pasiryžęs?“ (MSS, 53), „kokios tautybės yra žemė/ praryjanti gyvus“ (IVT, 41), „nuo raidės prie raidės noriai atsakinėdami į/ mūsų/ išprotėjusius klausimus:/ – KOKS MANO PAŠAUKIMAS?/ – I D I O T A S/ – KOKS JO PAŠAUKIMAS? N U S I K A L T I M A S“ (NM, 48), „Šiemet važiuosiu pas poetus į Slovėniją –/ prieš tai reikėtų kur nors į Paryžių/ ko tvertis, ko stvertis – kokia svajonė/ nuteiks dabar – kad ir nesąmonės – rašyti?“ (NM, 30).

Įvardis *koks* vokatyvinuose sakiniuose paprastai atlieka vertinamąją funkciją (Rosinas, 1996, 111). Tokiuose kontekstuose jis gali būti vartojamas būdvardžio pozicijoje arba prieš būdvardį: „Lietuva, o, tolimoji, koks mėnuo ten kyla/ kad šitaip noris numirt“ (IVT, 84), „o, Dieve, koks gamtovaizdis nykus/ išplauna jūra mirusius vaikus“ (IVT, 60), „visą laiką mokiaus tik iš savo patirties,/ kad ir kokia bjauri būtų“ (IP, 23), „ekspromtu aš siaubingai myliu pharmcos trejos devynerios/ kokia diena puiki ir aš pati esu žydrynė dieve/ prancūziškai plevėna mano siela pakelkite mane“ (IP, 35), „o gal ir neuostysiu – šitas šaunusis drugys/ vis daužės į lempą naktinę ir puolė ant stalo/ maldaudamas meilės mano garbės oi kokia neviltis/ taip gimė eilėraštis apie mielą auksinį draugelį“ (IP, 54). Minėtuose pavyzdžiuose įvardis *koks* pabrėžia pažymimojo žodžio teigiamus arba neigiamus požymius yra ypatybės intencifikatoriai.

N. Abrutytės tekstuose rastas pavyzdys, kuriame klausiamasis įvardis rašomas didžiąja raide: „Aš gyvenu tenai, o tau rodo – Vėjas!/ Ir tu žinai, ką pasakyt norėjai,/ o aš bandau išgirst ir atkartot,/ Iš kur jisai ateina, ko tau dieve –/ poete – – – – – Ko?“ (IP, 41). Toks vartojimas galimas sieti su tuo, kad kreipiamasi į Dievą. S. Parulskio ir N. Abrutytės poezijoje klausiamieji įvardžiai vartojami gan retai. Iš viso rasta per 100 pavyzdžių visoje analizuotoje medžiagoje. Tai rodo, kad poetai nelinkę klausti, jie dažniau teigia.

Santykiniai įvardžiai daug dažniau vartojami aptariamoje poezijoje, nei klausiamieji. Iš viso rasta per 200 pavyzdžių. Šios grupės įvardžių leksinė reikšmė yra neryški, tačiau keletas bruožų atsiskleidžia aptariamoje poezijoje. Artimiausi klausiamiesiems yra santykiniai įvardžiai, kurie pradeda aiškinamųjų sakinių šalutinius dėmenis, turinčius klausiamąją intonaciją (DLKG, 2006, 266): „dabar nežinau, kuri aistra mane laimės:/ kurios akys žvelgs manim o kurios pavydės/ nė vienų negaliu įveikti nė vieno tikrai pažinto/ bet laimės jau sklaidosi skleidžiasi: ginkis!“ (IP, 56), „paklausei – kuris/ labiausiai iš jūsų pavargęs“ (MSS, 13). Santykiniai daiktavardiškieji įvardžiai *kuris, kuri* vartojami ir šalutiniuose sakiniuose, papildantys, plačiau paaiškinantys pagrindinio dėmens daiktavardį ar jo vaidmenį turintį žodį (DLKG, 2006, 266): „plokštumoje, pasibaigiantis/ lieptu, kuris pasibaigia/ ežeru, kuris pasibaigia“ (MSS, 36), „ir meilė,

kuri išlaisvina, meilė, kuri pavergia“ (MSS, 46), „neišeina, išpažintis, kurią iš anksto žinai“ (M, 53), „šviesa kuri neišeina iš savo šešėlio rato yra/ žibinto kartais atrodo iš jo kad sniega“ (NM, 51), „vis tiek mane padarė atsargesnę/ vėliau jo poelgiai piktoki bjaurastis,/ kurios nenoriu, bet kodėl užgesti/ neleidžia Meilė tik idėja fiks?“ (IP, 32). Tai dažnas šio įvardžio vartojimo būdas, tokių pavyzdžių rasta per 100 tiek N. Abrutytės, tiek S. Parulskio poezijoje.

N. Abrutytės poezijoje rasti 2 pavyzdžiai, kuriuose įvardis *kas* yra išskaidytas ir išskirtas žodžiuose *kasdieninis* ir *kambario*: „greičiau nusibosta tie patys rūbai Tipo/ keičiasi kasdien beveik mano skonis kas-dien-inis“ (NM, 76), „iš kam ba rio oro išėjęs katinas/ pro langą didelis langas prie žemės/ mačiau pro jį orą gryną matinį/ o medų pei za že inkilas ir siamo“ (NM, 23).

Šios įvardžių grupės išblukusi semantika ir autorių retas vartojimas neleidžia atskleisti ryškesnių klausiamųjų bei santykinių įvardžių semantikos bruožų.

3.4. NEAPIBRĖŽIAMIEJI ĮVARDŽIAI IR PABRĖŽIAMOJI REIKŠMĖ

Neapibrėžiamaisiais vadinami įvardžiai, nurodantys daiktus ar ypatybes jų neapibrėždami. Šie įvardžiai priešinami parodomiesiems, kurie nurodo iš konteksto ar situacijos žinomą daiktą ar ypatybę. Vieni neapibrėžiamieji įvardžiai, be neapibrėžtumo, nieko daugiau nenurodo. Jie yra grynai neapibrėžiamieji, arba nežymimieji. Kiti turi papildomų leksinių reiškinių, išskylančių į pirmą vietą ir neretai nustelbiančių ir patį neapibrėžtumą (DLKG, 2006, 268). A. Rosinas aptariamus įvardžius įvardija kaip skiriamuosius. Darbe jie įvardijami kaip neapibrėžiamieji įvardžiai, kurie smulkiau dar skiriami į nežymimuosius, atskiriamuosius, apibendrinamuosius ir pabrėžiamuosius. Galbūt gausus šios įvardžių grupės pasirinkimas nulėmė ir jų gan dažną vartojimą eilėraščiuose (žr. 9, 10 paveikslus). S. Parulskio poezijoje šių įvardžių rasta daugiau nei 300, o N. Abtutytės – 392 pavyzdžiai.

Nežymimieji įvardžiai nurodo daiktą ar ypatybę, bet jį palieka nežinoma. Šie įvardžiai glaudžiai susiję su klausiamaisiais. Visų pirma analizavimą apsunkina tai, kad dalis įvardžių yra tie patys kaip ir klausiamųjų, tik vartojami ne klausiamuosiuose sakiniuose, nereikalauja atsakymo (DLKG, 2006, 268): „siela yra tai kas nedvokia“ (IVT, 46), „nežinau, kas ateina/ per kopas, žinau/ kas negali ateiti“ (M, 111), „paimsiu pagalį kokį, prakūrom“ (M, 50), „pajudėk: iš namų į skaityklą, iš tenai – kavinė:/ ilgiuosi, kas mane supurtytų, energingai verstų judėti“ (NM, 41).

Daiktavardiškai vartojami nežymimieji įvardžiai nurodo abstrakčią sąvoką, daiktų kiekį, neapibrėžtą reiškinį (DLKG, 2006, 269): „svarbu kas kam kailį nudyres, sugrįžau į Peru“ (M, 55), „lietų girdėjau, gal grojo kas dieviška arfa“ (M, 130), „Dar keli tokie mėginimai ožiuotis ir“ (IVT, 117), „manęs nesupratai, tačiau mylėjai/ kadais ir aš nesuvokiau, nes to nebuvo,/ kas jau po to įvyko, prasidėjo/ ir baigėsi gražiai, ir nenutrūko“ (IP, 16). Būdvardiškai vartojami nežymimieji įvardžiai nurodo neapibrėžtą asmens ar daikto ypatybę (DLKG, 2006, 269): „nenutrenktų koks elektros laidas – visur jų pilna mėtosi“ (IVT, 35), „Buvau su mūzom bešnekas – kažkoks kvailys/ man vėmalų po kojom šliukšteli“ (M, 88), „a-a-a- koks raštas, kaštuoja, kaštuoja“ (M, 21), „kaip mergaitė kad būtų kokia/ taip ir jis negalėčiau: ne! –/ su berniuku – nors tik pora metų jaunesnis“ (NM, 37). Nežymimieji įvardžiai neturi ryškios semantikos, tiesiog rodo nepažįstamą, tolimą, dažnai neapibrėžtą, gan abstraktų dalyką – žmogų arba daiktą.

Neapibrėžiamieji įvardžiai, turintys papildomų leksinių reiškinių, sudaro dvi grupes: atskiriamuosius ir apibendrinamuosius įvardžius. Atskiriamieji nurodo neapibrėžtus, bet vienus nuo kitų atskirtus, atribotus daiktus, asmenis, reiškinius arba ypatybes. Šią grupę sudaro *vienas, viena, kitas, kita*. Jie gali būti vartojami ir daiktavardiškai: „kai vienas beorėj erdvėj, kai vienetas“ (MSS, 42), „norėtum užkrėsti kitus, įsigerti“ (MSS, 41); „aš buvau sutikus/ tokį vieną, jis/ bučiavosi

kaip žuvis (iš sausumos ar dausų)“ (IP, 24), „susipažinsi po to su kita ir nereikės raudot/ (į viską žiūrėk paprasčiau – paprasčiau/ ir viską darysi geriau ir geriau ir geriau“ (NM, 37), „jei tikėjai kadaise nuoširdžiai bepročiais.../ vienas jų kartojo – aš tave myliu/ lyg būčiau mylima per mažai buvus“ (RR, 19). Taip pat ir būdvardiškai: „kai vieną naktį tėvas visai nesugrįžo“ (IVT, 7), „kai atsivėrė kito pasaulio durys aptrūnijusioj spintoj“ (M, 21); „tikrai nediršiu tą knygą vadinasi „Das Nibelungenlied“,/ yra tenai viena vieta puiki – kaip lovoj/ su Brunhilde kovės/ karžygys“ (IP, 27), „Man pradžioj sugalvojo netgi kitą vardą/ iš keturių raidžių – vadino: NABĖ“ (IP, 29), „pasėt ją savo baimės zonoj moliniame vazone/ auginti paprastai kaip ir kitus augalus iš lėto/ kanapę sėjau rūtą sėjau mėta“ (NM, 70).

Vienas, viena nurodo neapibrėžtą daiktą, atribotą nuo kitų, o *kitas, kita* – likusį iš dviejų priešinamų daiktų. Todėl šie įvardžiai dažnai tarpusavyje arba su kitais įvardžiais bei kelintiniais skaitvardžiais sudaro poras (DLKG, 2006, 269). Tai galima matyti iš tokių pavyzdžių: „visa tai paversti/ kalba, kai mes norime vienas kitam pasakyti“ (MSS, 43), „o mes šypsomės vienas kitam“ (IVT, 46), „o kai patekėjo mėnulis mes supratom/ kad gulim per daug arti vienas kito“ (IVT, 104); „įsiaunu į tavo dideles kojas: prilaikysi/ kad mano kojos viena nuo kitos per toli neišsiskirtų/ bet viena mano koja – nudryksta į/ kitą kambario galą – dar stipriau laikausi tavo kaklo“ (NM, 27), „vieno vaikai suaugę/ kito – maži/ mane mylėjo suaugęs/ o kitam – graži“ (NM, 13).

Apibendrinamieji įvardžiai gali būti vartojami teigiamuosiuose sakiniuose ir tuomet vadinami teigiamaisiais. Tokie yra įvardžiai *visas, visi, abu, kiekvienas, kas* „kiekvienas“: „dovana priverčia užmiršti bjaurių akimirų/ virpulį, o visa tūžmastis, susikaupus per keletą metų, užgniaužta/ sau tūno giliai, ir nebeleidžia labiau/ šitai amžinybei numirti“ (NM, 21), „visais veido bruožais/ bandau prisiminti/ kiekvieną žingsnį paminti/ bandau (tave) kaip tu (mane)/ prisimintum“ (NM, 36), „kiekviena dvasia turi savo mylimiausią lėkštę/ kiekviena dvasia kalba savo kalba“ (NM, 48), „išaugo nukrito plaukai/ o žaizdos kas metai kraujuoja“ (RR, 46). Neapibrėžiamasis apibendrinamasis įvardis *abu, abi* reiškia dviskaitą ir nurodo daiktus, asmenis, reiškinius (DLKG, 2006, 270): „...nenupirkai man skrybėlės...../ ... ir auskarų nereikės.... bevardis tavo žiedas,/ tačiau įžymi Pavardė, ir tik tai,/ kad abu – poetai poetai..../ daugiau su manimi nereik daryt nieko!“ (IP, 22), „abu gerokai vedę/ vienas porą kitas penkis/ mylėjau tik vieną/ o gal ir visus tris“ (NM, 13), „norėjau vieno/ mylėjau abu/ kas mane taip gena?/ prie jų abiejų“ (NM, 13); „radau mažą/ pilką pelytę, abu buvome išsigandę“ (MSS, 37), abu esam dulkės/ tik aš/ dar dulkesnis“ (M, 15), „su tėvu abu pašalo prikalti“ (M, 27).

Kiti apibendrinamieji įvardžiai vartojami neigiamuosiuose sakiniuose ir todėl vadinami neigiamaisiais. Jiems priklauso *niekas, nė vienas, joks*: „Aš saugojau dantis, aš nė vienam nekandau“ (M, 46), „ir mano vardu nepavadins nė vieno kolūkio“ (IVT, 51), „nieko neranda,

nemato –/ jokių vabalų, jokių išpuvimų, žaizdų“ (MSS, 14), „mirė – nieko nėra reikšmingo“ (M, 11); „o, istorijos, baigės,/ nes,/ jau,/ nė, viena, nebeįkvepia, nieko“ (NM, 18), „eilėraščiai, buvo, prasti, netiko, jokiame, žurnalui/ bet, jau, tada, pas tėvus, gyventi, dar, buvo, galima“ (NM, 19), „norėčiau Kurt, bet nieko nebeišgyventi“ (RR, 68). Nors poezijoje ir vyrauja teigiamieji įvardžiai, tačiau neigiamieji taip pat nėra visiškai nevartojami, tačiau gan reti. Jų tiek S. Parulskio, tiek N. Abrutytės poezijoje rasta daugiau nei po 40 pavyzdžių. Galima pastebėti, kad apibendrinamieji įvardžiai poezijoje turi ir pabrėžimo reikšmę.

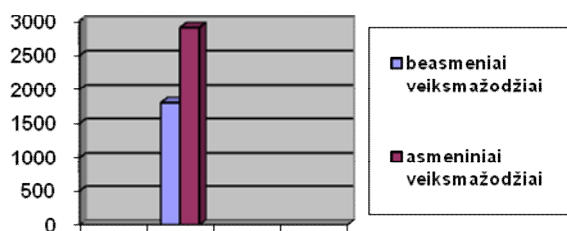
Prie neapibrėžiamųjų priklauso pabrėžiamasis įvardis *pats*, *pati*, kuris pabrėždamas nurodo, kad veiksmą atlieka veiksmo subjektas be kitų pagalbos. Jis vartojamas daiktavardiškai: „bet per dažnai tu pats nesilaikai ant koto“ (MSS, 53), „Lenino kambary – pats puoli tvarkyt“ (IVT, 113); „ir laimingas! – nematomas pačiam sau/ kokia prasmė? – visa tai sugalvota iš jo/ sau pačiam nesuvokiamo/ išsišiepusio kaip jis temoka“ (IP, 43), „Įsirėminau/ savo nuotrauką – ant sienos/ o aš pati kažkur tarp knygų mėtausi“ (NM, 30). *Pats*, *pati* vartojamas ir būdvardiškai: „gliaudai mano nuogas garuojančias/ smegenis pačią viršūnę“ (IVT, 85). Būdvardiškai vartojamas *pats*, *pati* taip pat pabrėžia nurodomąjį daiktą bei ypatybę atkreipdamas į juos dėmesį, suteikdamas jiems svarbumo (DLKG, 2006, 272): „pats aukščiausias aptarnavimo/ lygis, kokį pasiekė žmonija per netrumpą/ savo egzistavimą – armijoje“ (IVT, 117), „pačios humanišiausios kulkos“ (IVT, 119), „auka ir atpirkimas – pačios įžūliausios dekoracijos?“ (IVT, 78); „Baseinas – mano ilgesys./ Tiesa, nemoku plaukti. Štai plūduriuoju pačiu borto/ pakraščiu lyg dvesianti žuvis“ (IP, 9), „Kažkodėl instinktyviai pradėjau kalbėti daniškai: Pačios stipriausios juodos/ arbatos – Anderseną pasvėrė man 200 gr.“ (NM, 69).

Neapibrėžiamieji įvardžiai nerodo konkretumo, tiksliai neįvardija, tačiau aptariamoje poezijoje dažnai pabrėžia dalykus, kuriuos autorius nori pasakyti, atkreipti skaitytojo dėmesį.

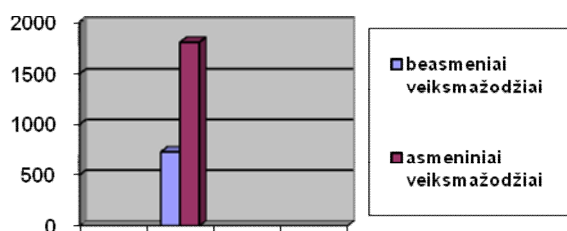
4. VEIKSMAŽODŽIŲ ASMENYS

Be asmeninių įvardžių, asmenį rodo ir veiksmažodžiai, kurie, kaip teigiama *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje*, yra savarankiška kalbos dalis, turinti laiko, nuosakos, asmens, skaičiaus bei rūšies morfologines kategorijas (DLKG, 2006, 282). A. Paulauskienė teigia, kad veiksmažodis pačia bendriausia prasme reiškia procesą, o procesas suvokiamas kaip veikėjo atliekamas veiksmas ar jo būseną (Paulauskienė, 1994, 262). Poezijoje veikia ne vienas asmuo, tarp jų atsiranda santykis, tarsi veiksmažodžio forma reiškiamas asmenų susitikimas. Taigi veiksmažodžio asmuo yra gramatinė kategorija, kuri apibrėžiama kaip veiksmažodžio formų sistema, rodanti veiksmo santykį su atlikėju, nustatomą kalbančiojo asmens požimiū (Paulauskienė, 1979, 115). Taigi informacija apie veiksmažodžių asmenis papildė asmeninių įvardžių tyrimų rezultatus.

11 ir 12 paveiksle matoma, kad beasmeniai veiksmažodžiai yra vartojami tiek S. Parulskio, tiek N. Abrutytės tekstuose, tačiau jų kiekis mažesnis, nei veiksmažodžių, kurie reiškia asmenį. N. Abrutytė eilėraščiuose beasmeniai veiksmažodžiai rasti rečiau, nei S. Parulskio poezijoje.

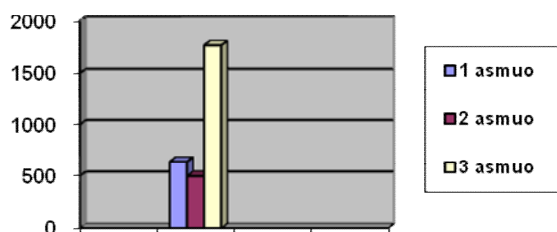
11 pav. Beasmeninių ir asmeninių veiksmažodžių pasiskirstymas S. Parulskio poezijoje

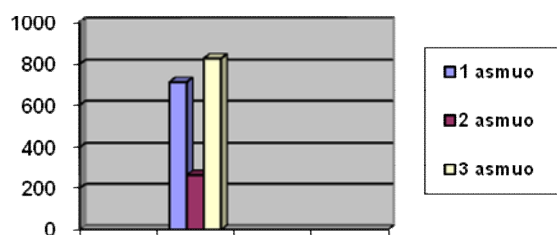
12 pav. Beasmeninių ir asmeninių veiksmažodžių pasiskirstymas N. Abrutytės poezijoje

Tradiciiniu požiūriu yra skiriami trys veiksmažodžių asmenys, kurių skiriamasis požymis yra galūnė. Pirmojo ir antrojo asmens galūnės turi vienaskaitos ar daugiskaitos reikšmę, trečiasis asmuo neturi skaičiaus reikšmės. Asmuo kaip morfologinė kategorija reiškia pirmojo ir antrojo asmens

formas. Veiksma, nepriskiriamas bendravimo dalyviams, reiškiamas trečiuoju asmeniu. Asmenų formų pasiskirstymas S. Parulskio ir N. Abrutytės poezijoje yra pavaizduoti 13 ir 14 paveiksluose, kuriuose atsiskleidžia trečiojo asmens dominavimas. S. Parulskio tekstuose pirmojo ir antrojo asmens veiksmažodžiai vartojami panašiu santykiu, o N. Abrutytės eilėraščiuose pirmasis asmuo beveik nenusileidžia trečiajam, o antrasis vartojamas rečiausiai.

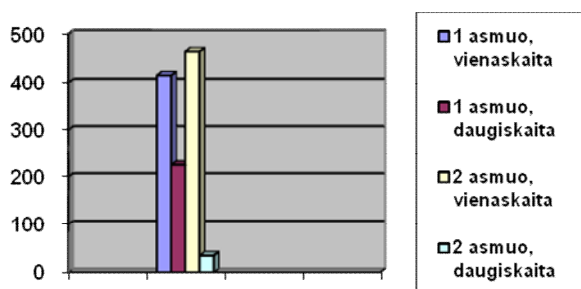

13 pav. Veiksmažodžių asmenų pasiskirstymas S. Parulskio poezijoje

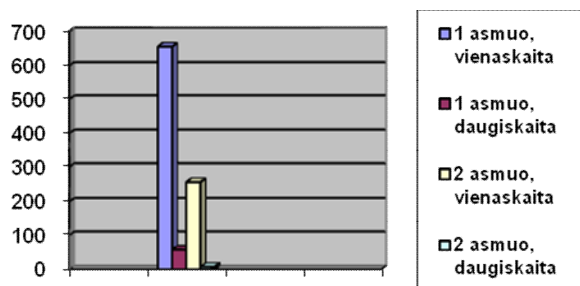

14 pav. Veiksmažodžių asmenų pasiskirstymas N. Abrutytės poezijoje

15 ir 16 paveikslas rodo, kaip pasiskirsto pirmojo ir antrojo asmens vienaskaitos ir daugiskaitos formos aptariamoje poezijoje.

15 pav. Veiksmažodžių skaičiaus pasiskirstymas S. Parulskio poezijoje

16 pav. **Veiksmažodžių skaičiaus pasiskirstymas N. Abrutytės poezijoje**

Abiejų autorių eilėraščiuose dominuoja pirmojo ir antrojo asmens vienaskaita. Pirmojo asmens daugiskaitos vartojimas kiek retesnis S. Parulskio tekstuose, o N. Abrutytės poezijoje itin retai vartojamos. Antrasis asmuo retai pasirenkamas visuose tirtuose eilėraščiuose. Trečiasis asmuo, kaip jau buvo minėta, neturi skaičiaus reikšmės. Jis gali būti numanomas tik iš konteksto, todėl šiuo atveju neanalizuojamas.

4.1. VEIKSMAŽODŽIŲ SANTYKIŲ RAIŠKA

Žmogus kalbėdamas siekia dialogo. Kalba siejama su komunikacija, kuriai įvykti reikalingas daugiau nei vienas asmuo: „kol adresantas nesikreipia į adresatą, negali prasidėti interakcija ir tarpasmeninis komunikavimas“ (Čepaitienė, 2007, 70). Į klausimą, kokia yra literatūros kalba, bando atsakyti V. Daujotytė, kuri teigia, kad lyrikos kalba laikoma monologine dramos – dialogine, prozos – polilogine. Bet iš esmės visur ir visada yra bent du balsai. Kad žmogus galėtų kalbėtis pats su savim, jis turi galėti girdėti save ir kaip kitą, savęs klausti ir atsakyti. Lyrikoje vienas kalbantysis (Aš) kalbasi su kitu ir kitais, net kalbos neturinčiais, tačiau kalboje ne tik dalyvaujančiais, bet ir esančiais (Daujotytė, 1997, 45). Poezijos kalba taip pat siejama su dialogu, tik tuomet jis įvairesnis, sudėtingesnis. Pašnekovu gali tapti kiekvienas: kitas asmuo arba bet kokia kita neapibrėžta gyva būtybė, kalbamas su Dievu, dar dažniau – su pačiu savimi. Kadangi reali komunikacija neįvyksta, pokalbis su savimi tampa vienintele jos realizacija. Svarbiausias visada išlieka pirmasis asmuo, kuris laikomas kalbėtoju. Poezijoje, kaip ir kalboje, Aš neišnyksta, nors neišvardytas, tačiau vistiek yra. Verta paminėti, kad šalia veiksmažodžio, reiškiančio pirmąjį ar bet kokią kitą asmenį, dažnai yra ir įvardis. Tuo tik sustiprinamas, pabrėžiamas asmuo.

4.1.1. Aš-Aš – vidinės kalbos komunikacija

Jau buvo minėta, kad pirmąjį asmenį reiškiantis veiksmažodis nurodo kalbėtoją, tačiau, ar įmanoma, kad jis būtų vienas? Eilėraščiuose rasta pavyzdžių, kuriuose yra minimi tik vienaskaitos pirmojo asmens veiksmažodžiai: „kad galėčiau, o kad galėčiau/ visa tai, ką patyręs, išlieti į amžinas/ formas, nors į akimirksnio nušvitimą, kad galėčiau/ negaliu, esu piktas ir nelaimingas/ priteršęs daugiau, nei atnešęs šviesos/ į šitą belangį mirimą“ (MSS, 67), „Bijodamas mirties kapus išniekinau,/ lig šiol nepakastas guliu, aš – niekieno“ (M, 46), „nešioju mylimo skarelę šiandien/ rašau naiviai sentimentaliai/ nesinaudoju žinomom seniai metaforom?/ norėčiau Kurt, bet nieko nebeišgyventi“ (RR, 68). Taigi kreipiantis ar tiesiog kalbant nebūtinai gali būti išreikštas pašnekovas: „aš nebegrišiu į šitą prakeiksmus urzgiančią gentį/ aš nebegrišiu į bandą, trypančią savo kapus“ (M, 136), „mačiau Kristaus galvą/ obelies šakose pro langą// užsimerkiau atsimerkiau mačiau“ (RR, 48), „Karštai meldžiausi, dažnai lankiau bažnyčią,/ dažiau jos bokšto kryžių, užsimušiau – netyčia“ (M, 45). Formaliai šiose eilutėse autorius vartoja tik pirmojo asmens veiksmažodžius, o adresatas numanomas iš konteksto, išreikštas kitomis kalbos dalimis. Tokį santykį galima pavadinti Aš-Aš, kuris apibūdinamas kaip svarbiausias vidinės kalbos komunikacinis santykis. Toks dialogas vyksta kalbančiojo asmens sąmonėje su pačiu savimi.

4.1.2. Aš-Kiti – esminė opozicija

Asmuo yra apibrėžta esybė, supriešinta kitoms esybėms. Sąlyga, reikalinga egzistuoti pirmajam asmeniui, yra *kitas* ar *kiti*. Kontrastinga opozicija, kurioje abipusis *kitų-savyje* ir *savęs-kituose* atpažinimas yra esminis (Tamoliūnaitė, 2005, 132). Manoma, kad „asmuo pasirodo tada, kai jis įžengia į santykį su kitais asmenimis“ (Buber, 1998, 130). S. Valento teigimu, kalbantysis save įsivaizduoja kaip subjektą, tačiau tai įmanoma tik turint priešpriešų sistemą: Aš kreipiasi į tą, kuri vadina *Tu*. Šiuo požiūriu priešprieša įvardijama kaip Aš-ne Aš arba Aš-visas kitas pasaulis (Valentas, 1997, 86). A. Paulauskienė sutinka su požiūriu, kad remiantis kalbos faktais galima nustatyti tam tikrus Aš-Jis, Tu-Jis ryšius (Paulauskienė, 1979, 120). Tikroji priešprieša atsiranda tik su skirtingą kategoriją reiškiančiais veiksmažodžių asmenimis. M. Buberio manymu, egzistuoja dviejų rūšių santykiai, kaip ir pasaulis žmogui yra dvejopas, sudarytas iš dvejopų pamatinių žodžių, žodžių porų. Jo teigimu, viena pamatinė žodžių pora yra Aš-Tu, kita – Aš-Tai (arba Aš-Jis, Ji). Santykis esti dvejopas tarp pirmojo ir antrojo asmens, ir tarp pirmojo ir trečiojo. Taip pat dvejopas yra ir žmogaus Aš, kuris pamatiniame žodyje Aš-Tu yra ne tas pats Aš, kaip pamatiniame žodyje Aš-

Tai (Buber, 1998, 69). M. Buberio teigimu, pamatinis žodis *Aš-Tu* steigia santykio pasaulį (Buber, 1998, 73).

4.1.3. *Aš-Tu* – dialogo santykis

S. Parulskis ir N. Abrutytė, vartodami vienskaitos pirmojo ir antrojo asmens veiksmažodžius, imituoja dialogą arba jo atpasakojimą. Tokiuose pavyzdžiuose ypatingai ryškus santykis tarp *Aš* ir *Tu*: „sakai, esu tamsus poetas ir tegul/ esu pūliuojantis ir kruvinas dantim/ šviesus alus, po to tamsus alus/ jei nori, užsigerk manim“ (MSS, 8), „pravėrei kapo duris/ paklausei – kuris/ labiausiai iš jūsų pavargęs/ atsiliepiu aš – kūno vergas“ (MSS, 13). Dažnai tokiuose tekstuose vartojama liepiamoji nuosaka, kuria kreipimasis į *Tu* atrodo tikresnis, įsakmesnis: „bet jau ramu jau baigėsi./ ir niekada nebepraeis? – nemeilė.../ nebesakysiu; „Nesikeik tu...“ į tavo darbą/ neužėisiu? tikrai eilėraščių baigiu:// kad bučiavau aš tavo lūpą kreivą/ o keikiesi, nes – vaikiškas dar... Vaikas!// – ką tu čia paistai – baik tu...“ (RR, 57), „Aš nežinau, ką pasakyt norėjau,/ Taip įkyriai kartodama – – išties/ Palik mane ramybėje, aš pasakyt norėjau/ ir nežinau – o gal tu čia meldies?“ (IP, 42). Pokalbis imituojamas nebūtinai kreipiantis į antrąjį asmenį, tiesiog vartojama tiesioginė arba tariamoji nuosaka: „bet vis tiek čia gyvent negaliu, gal ir tu nerašyt negali...“ (MSS, 25), „Kol ne vėlu, kol vėblenu, dėkoju,/ kad man negailestingas, bet esi“ (M, 87), „paklausčiau tavęs: jeigu nors kartą/ sulauktum mirties/ ką pasirinktum – jūrą ar dangų/ kirtėją – tyliai išstartum“ (IVT, 52), „tačiau vis tiek pas mylintį grįžai/ kuriam norėjai pasakyti: „keista“/ su niekuo man nėra dar taip gerai.../ kaip su tavim...“/ Ir jis nesitikėjęs sugrįžimo:“/ tu vaikas viską pasakai““ (NM, 8).

4.1.4. *Aš-Mes* – visuotinumas

Veiksmažodžių daugiskaitos pirmasis asmuo reiškia *Aš* santykį su *Kitu*, kuris yra neatskiriamas, glaudus. Šiuo požiūriu galima teigti, kad „patirčiai autorius suteikia visuotinumo bruožą imdamas kalbėti daugiskaitiniu įvardžiu *mes*“ (Tamoliūnaitė, 2005, 144). *Mes* savaime reiškia artimą santykį, kurį dažniausiai sudaro artumo santykį vienas kitam reiškiantys žmonės: „su tėvu išėjome į smėlynus/ nešėme į burnas paėmę vandens/ kurį palikome/ į delnus paėmę žemės/ kurią palikome/ į akis“ (M, 16), „kai aš pamažu išmokusi/ laimės visai neieškoti/ ir mes paprastai – vienas kitu/ užsiklojom – ir mes/ daug dienų ir naktų pramiegojom...“ (RR, 21). Gausu pavyzdžių, kuriuose nėra įvardijama, kas yra šalia pirmojo asmens, taigi parodomas visuotinumas: „sakiau: jau užmaišėme duoną/ užminkėm/ uždusinom/ sumaišėm su savo balsais/ su prakaitu, baime, krauju/ ir mėšlu“ (M, 24), „mes valgysim patiekalus kopenhagoj/ ir eisim ten kur dar nebuvo/ tai kas kad

mes negyvenam kopenhagoj/ mes eisim ten kur dar nebuvom“ (NM, 68). *Mes* tampa ypatingu santykiu, nes rodo artumo siekimą su išvardytais objektais, tuo pačiu ir kiekvienu skaitytoju.

4.1.5. *Mes-Jis* – santykio įvairovė

Rasta pavyzdžių, kuriuose *Mes* sudaro opoziciją *Jis*: „dabar mes maitinsimės tarakonais/ dabar kuo greičiau atsikratykim gyvųjų/ mirusieji patys išsilakstys“ (M, 48), „mes uždarysim mėnulį urveliuose/ užšifruosim švediškuose klozetuose/ įdarysim į vokišką dantų pastą/ suvystysim į kvepiantį laikraštį/ parduosim jį kartu su savim/ ir patys būsim pirkėjai“ (IVT, 47). Šiuo santykiu *Aš* su grupe artimumą reiškiančių kitų asmenų sudaro opoziciją su *Jis*. Taigi *Mes* gali rodyti visuotinumą, kuriame galime įžvelgti priešpriešą su *Jis*.

4.1.6. *Aš-Jūs* – santykio paieškos

Daugiskaitos antrasis asmuo vartojamas tiesiogine nuosaka. Čia *Aš-Jūs* bendravimas yra neutralus: „žmogus atėjęs iš tyrų/ ėmė gąsdinti:/ – jūs esat tauta praradusi didvyrius/ todėl ėmėte garbinti budelius/ iš gėdos mums akys supuvo/ – jūsų galvas erškėčiai šukuos/ liepsna numazgos jūsų kojas/ geležis jūsų veidus nušluostys“ (M, 110). Antrojo asmens daugiskaitos vartojimas akcentuotų subjekto santykio su minia siekiamybę. Lyginant su kitais asmenimis, tokios formos vartojimas yra pats rečiausias. Tai rodo, kad autoriams svarbesnė yra vienaskaitinio pašnekovo siekiamybė.

Veiksmazodžio daugiskaitos antrasis asmuo dažnai vartojamas liepiamosios nuosakos forma. Tai pirmojo asmens kreipimasis į žmonių grupę. Šiuo požiūriu susidaro santykis *Aš-Jūs*: „atsukit jiems kojas/ jeigu tai nepadės/ sudeginkit mano namus/ supilkite pelenus upėn/ pagaukit apžlibusį ešerį/ kankinkit kol pasakys savo vardą“ (M, 80), „Peronuos šiukšlės, nuorūkos – kur miesto meras, neįsileiskit kiaulės! Hegzametras, Homeras...“ (M, 104), „užčiaupkite žiburius, balsas žengia/ į krantą, atimkit jam kojas, permuškit/ stuburą, vyzdžius išdurkite uolai, žolės/ be rankų, moterys be vaikų, atimkite naktims/ vyrus, tegirgžda, tesprogsta nuo geismo“ (M, 115), „duokit plaučius, kad įkvėpčiau/ šią aptrupėjusių plytų liniją/ duokit, nesigailėdami, lyg duo-/ tumėt be priežasties, ne kaip/ bažnyčiai, ne kaip našlaičiams“ (IVT, 44). Šiuose pavyzdžiuose pirmasis asmuo nėra išreikštas, tačiau jis yra kalbantysis, tik tiesiogiai savęs nerodo. *Aš* yra skatinantis, liepiantis adresatui veikti.

Taip pat vartojamos mandagaus kreipimosi formos, reiškiamos daugiskaitos antruoju asmeniu: „(alio, pataikėte, bet telefoną jau išvedė)“ (M, 52), „kad valgyčiau tėvo kūną, su žiurkėm/

kad valgyčiau Dievo kūną, su Dvasine burna/ į sielos skrandį/ ak, argi aš vienas toks alkanas, girdit, Kailiadirbi?“ (M, 55), „bet žinot – juk rašiau prieš dvi savaites,/ kai tušinuko dar nebuvo atgaivinusi; dabar jau/ reiktų sugalvoti kitą eilėrašį, kur tušinukas gyvas“ (RR, 55). Pavyzdžiuose kreipiamasi į vieną asmenį, tačiau daugiskaitos forma reiškia jam pagarba. Tiek S. Parulskio, tiek N. Abrutytės poezijoje tokių pavyzdžių rasta tik keletas, taigi toks vartojimas nėra jam itin būdingas.

4.1.7. *Aš-Jis, (Tai)* – santykis su pasauliu

Teoriškai dialogas čia turėtų neįvykti. Vis dėlto iš eilėraščių matoma, kad jis egzistuoja ir yra svarbus. M. Buberis teigia, kad be atraminio junginio *Aš-Tu*, kitas atraminis žodžių junginys – *Aš-Jis*. Nieko nekeičiant, į *Jis* ratą galima įstatyti *Ji* arba *Tai*. Šią mintį papildė V. Daujotytė, kuri teigia, kad lietuvių kalboje *Tu* virsta *Tai* (Daujotytė, 1997, 68), su kuriuo pirmasis asmuo ir vykdo dialogą. Taigi pavirtęs į *Tai*, *Tu* išsaugo santykio su *Aš* galimybę poezijoje. *Aš-Jis* santykis sudaromas šiuose pavyzdžiuose: „su motina/ kartu su motina/ žengiau į požemius/ į rūšį raugtų agurkų/ statinėj sudrumstusi vandenį/ pelėsiais apėjusi skystį/ motina sakė/ ale šaltas vanduo/ šaltas vanduo sakiau aš“ (M, 10), „iš užmušto prieš šonkaulių/ padariau savo mylimajai šukas/ ji prišukavo iš savo plaukų/ mėnulį ir saulę/ ir buvo mūsų nakvynė šviesesnė/ už pakasynas“ (M, 30), „o keliu moterėlė eina/ ir nemato – vadinasi/ pamiršau galvoju// bet iš tolo žiūriu:/ ateina/ Juozapas su dalgiu// ir kartuvių nebeliko// po mėnesio Juozapas/ pasikorė“ (RR, 44).

Aš-Tai santykis sudaromas šiuose pavyzdžiuose: „Taip tvanku/ ir atrodo tuoj/ imsiu skraidyti/ tuoj pasaulis/ susprogs – ne dangus// ir laukai išdžius/ kad rugiai skraidys/ kaip plunksnelės paukščių/ kaulai iščiulpti“ (RR, 61), „Gyvybės lašas pūva: dar l. stiprus/ jau laužiasi – didėja siaubas/ krinta durys// nubundu“ (RR, 65). Kaip kiekvienas žmogus, taip ir kalbėtojas poezijoje, negali atsiriboti nuo jį supančios aplinkos. Tai apmąstydamas, jis tarsi įsivelia į pokalbį su supančiu pasauliu. Žodinio atsakymo greičiausiai nesulaukia, bet ryšys tarp kalbėtojo ir aplinkos yra nenutrūkstamas. Trečiasis asmuo neapsiriboja tik negyvų objektų, aplinkos reikšme, tačiau gali apimti ir tai, kas priklauso *Aš-Tu* santykiui.

4.1.8. *Aš-Tu-Jis* – trijų asmenų susitikimas

Pastebėta, kad asmens kategorija dažnai yra trinarė. Todėl, kaip ir kiekvienoje kategorijoje, kuri turi daugiau negu du narius, galima nustatyti ne vieną opoziciją, kurioje egzistuoja du skirtingus požymius turintys nariai (*Aš-Tu*, *Aš/Tu-Jis*). Visų trijų šios kategorijos narių negalima

nagrinėti vienoje plotmėje (Paulauskienė, 1979, 133). *Aš* ir *Tu* dažnai nebūna vieni, juos supa ir aplinka, kuri pasipildo santykiu *Jis* arba *Tai*, reiškiančiu trečiąjį asmenį: „savaitė lyg praėjo/ arba labai gerbi/ arba visai nerūpiu/ prisimenu – šypsais/ tačiau: neskambini: ar liūdžiu?“ (NM, 36), „tarsi šauki, bet vis neatsiliepia/ kol pagaliau – ragely balsas:/ – taip, klausau.../ dar veršis negimė, anksti dar pjaut...“ (MSS, 16), „ar paruošei pamokas vėl/ nepatikrinau// iš ryto susidedu sąsiuvinius vikriai,// lekiu į mokyklą/ už pavėlavimą liepia daryt/ pritūpimus/ (įgrįso)“ (RR, 18). Nors vienoje plotmėje atsiranda visi trys asmenys, tačiau bendro santykio nesudaro. Svarbiausias jis išlieka tarp pirmojo ir antrojo asmens, o kiti, kurie galimi tarp pirmojo ir trečiojo ar tarp antrojo ir trečiojo, yra antriniai. Poezijoje atskleidžia santykiai, kurie yra įvairesni, nei realioje komunikacijoje.

4.1.9. (*Aš*)-*Tu*-*Jis* – paslaptįs *Aš* stebėtojas

Jau buvo kalbėta apie veiksmazodžių asmenų santykį, kuris susidaro tarp *Aš*, *Tu* ir *Jis*. Poezijoje atsiranda ir toks, kuriame pirmasis asmuo nėra tiesiogiai išreikštas. Tačiau jau vien antrasis asmuo rodo, kad egzistuoja pirmasis. Tokia pozicija šiuo atveju yra patogi kalbėtojui, kuris tarsi pavirtęs į *Jis* arba *Tu* asmenis. Nors formaliai asmuo neišreikštas, poezijoje negalima teigti jo nebuvimo. M. Buberio teigimu, kai žmogus sako *Aš*, jis turi omenyje kurią nors vieną iš porų. *Aš* yra ne tik tada, kai jis sako *Aš*, bet ir tada, kai jis sako *Tu* arba *Tai*. Antrasis ir trečiasis asmuo taip pat turi pamatinio žodžio *Aš* (Buber, 1998, 70).

Tu-*Jis* santykis atsiskleidžia vartojant antrąjį ir trečiąjį asmenis, kuriame pirmasis yra tarsi stebėtojas, nerodo savo buvimo. Tai matoma šiuose N. Abrutytės ir S. Parulskio pavyzdžiuose: „Lempa dega ant stalo/ geltona kaip saulė šviesa/ mėnuo danguj nemato/ tik žiūri – lempa lange“ (NM, 34), „staiga apstulbsti nuo būties erdvumo/ žvaigždynai veltui žemėn sėklą laisto“ (MSS, 56), „žmogus kaip žmogų skerdžia, pažiūrėk... ne dyvas/ kad gyvulį... jis valgomas, todėl nekaltas“ (MSS, 17).

4.1.10. (*Aš*)-*Jis* – trečiojo asmens santykio vyravimas

Poezijoje galimas kalbėjimas tik trečiuoju asmeniu. Įvardyti tokį santykį yra sudėtingiausia. Šiuo atveju *Aš* yra pats tolimiausias, tarsi stovintis nuošalyje. Tokį pasirinkimą galima įvardyti kaip *Jis*-*Jis* arba *Tai* santykis: „Kokia jėga ją stumia iš gelmės/ ar traukia už plaukų nuo pat visatos stogo/ tos pačios žiaunos – rudenį suės/ tie patys plaučiai – sprogs nuo amžinybės juoko“ (MSS, 9), „medžiai nesiliaudami rūko, kas rudenį/ miršta pjaunami plaučių vėžio, pirštai/ gelsta, rūdija nuo pigaus šalnų/ nikotino“ (MSS, 40), „venerinės ligos keliauja plačiau nei čigonai/ kiek jos pamato,

išgirsta, viską įsimena, rašo/ poeziją, memuarus, turi neblėstančią/ atmintį, nesilaiko profesinės etikos“ (MSS, 40), „linksmas šuolis į/ skęstantį laivą/ liūdnei pasibaigs?// išsivers išsiveržę žodžiai/ kaip rankovės nuo/ nerūpestingai traukiamos rankos/ (ar per petį plekšnos/ ar sustos – virš galvos?)“ (RR, 9), „į skylę kišo leteną/ tada balandžiai buvo išskridę žiemoti/ oras pilkavo dangus ak ino“ (NM, 23). Kalbėtoju išlieka pirmasis asmuo, tačiau savęs neįvardija, nepabrėžia, taigi svarbiausias šiuo atveju yra trečiasis asmuo, kuriuo išreiškiamas santykis apima iš esmės viską, apie ką autorius gali rašyti.

Santykių raiška S. Parulskio ir N. Abrutytės poezijoje atskleidžia įvairias opozicijas, kurioje svarbiausią vaidmenį atlieka pirmasis asmuo Aš. Tekstuose jis išreiškiamas tiesiogiai arba jo buvimas numanomas, taigi antrinis.

IŠVADOS

1. Asmeniniai įvardžiai ir asmeniniai veiksmažodžiai yra tiesiogiai susiję ir atskleidžia veikiančius ir esančius asmenis S. Parulskio ir N. Abrutytės poezijoje. Tokiu būdu eilėraščiuose vyksta komunikacija ir kuriamas dialogiškumas.
2. Gramatinės analizės duomenys rodo, kad tarp įvardžių gramatinių kategorijų gana aiškiai dominuoja tam tikros formos. Dažniausi įvardžių linksniai yra kilmininkas ir vardininkas. Daugiau nei pusę visų giminės formų sudaro vyriškoji giminė, o vienaskaita dvigubai dažnesnė už daugiskaitą. Daiktavardiškai vartojamų įvardžių yra dvigubai daugiau nei būdvardiškai. Įvardžiutinės formos vartojamos retai, kaip ir bevardė giminė ar dviskaita. Rasta šnekamosios kalbos ar tarminių formų įvardžių. S. Parulskio ir N. Abrutytės įvardžių gramatinių kategorijų tyrimo rezultatai beveik sutampa, skirtumai nėra esminiai. Palyginus juos su VDU tekstyno duomenimis, pastebėta, kad poezijos tekstas nenutolsta nuo bendrinės kalbos tendencijų, gramatinių kategorijų vartojimo dažnumas yra panašus.
3. Darbe išryškėja asmeninių įvardžių gausa ir svarba aptariamoje poezijoje. Asmeniniai įvardžiai apibūdinami kaip reiškiantys tik asmenis, tačiau eilėraščiuose vartojami ir personifikacijos atvejai. Įvardžiai *aš, mes, jis, ji*, rečiau *tu* dar gali būti siejami su daiktais, gyvūnais, augalais, kitomis gamtos dalimis, antgamtinėmis būtybėmis, įvairiomis ypatybėmis. Analizės duomenys rodo, kad dominuoja asmeninei pagrindinei grupei priklausančys įvardžiai, kurie laikomi komunikantais, taigi kuria poezijos pasaulį. Sangrąžinis įvardis *savęs* rodo trijų asmenų santykį su pačiu savimi, o asmeniniai savybiniai įvardžiai – priklausymą ir siejami su posesyvumo semantika.
4. Visų grupių įvardžiams yra svarbi pabrėžiamoji reikšmė. Autoriai, įvardydami asmenis, juos išskiria, konkretizuoja. Pabrėžiamąją reikšmę turi ir būdvardiškai vartojami įvardžiai, kurie nurodydami ypatybes, jas išskiria iš kitų. Tiesioginę pabrėžiamąją reikšmę turi parodomieji įvardžiai, ne tokią ryškią galima įžvelgti ir klausiamųjų bei santykinių, taip pat neapibrėžiamųjų įvardžių grupėse. Įvardžiai taip pat pabrėžia ir veiksmažodžio, reiškiančio asmenį, reikšmę.
5. Visos semantinės įvardžių grupės, išskyrus klausiamuosius bei santykinius įvardžius, reiškia daugiau ar mažiau ryškų artumą ar tolumą. Retas įvardžių *jūs, anas, anoks, kažkas* ir kt. vartojimas rodo, kad autoriams būdingesnis artumo reiškimas, tokio santykio siekimas.

6. Įvardžių rašymas didžiosiomis raidėmis pabrėžia svarbų santykį su Dievu, kuris yra viena iš būdingiausių siekiamybių. Santykyje su Aš, Dievas dalyvauja ne tik kaip *Tu*, bet ir kaip *Jis*. N. Abrutytės poezijoje įvardis Aš taip pat rašomas didžiąja raide ir siejamas su teksto kūrėjo ypatinga galia. Didžiosiomis raidėmis rašomi ne tik asmeniniai, bet ir parodomieji bei klausiamieji įvardžiai. Neteiktinos, tačiau poezijoje vartojamos ir kitų kalbų frazės su įvardžiais. Taip pat rastas ne vienas pavyzdys N. Abrutytės poezijoje, kai įvardžiai įrašyti ar išskirti daiktavardžiuose. Toks vartojimas laikomas poetų eksperimentavimu, žaidimu kalba, siekimu aktualizuoti.
7. Asmens kategoriją reiškiančios veiksmažodžių formos sudaro santykius tarp pirmojo, antrojo ir trečiojo asmenų. Darbe jie įvardijami Aš, *Tu* ir *Jis* arba *Tai*. Kalbėjimas tik pirmuoju asmeniu yra apibūdinamas kaip santykis su savimi (Aš-Aš). Aš yra laikomas svarbiausiu ir visuomet esančiu asmeniu, nors ne visada tiesiogiai išreiškiamu gramatinėmis kategorijomis.
8. Galima teigti, kad vienas iš pagrindinių autorių siekių yra Aš santykio su kitu asmeniu aktualizavimas. Poezijoje privalo būti kalbėtojas, kuris sudaro įvairius santykius su *kitais*. Ypatingai N. Abrutytės poezijos kalbėtoju yra būdinga save įvardyti ir net pabrėžti. Retesnis yra kalbėjimas, kai Aš santykis su pasakojimu nerodomas, vartojamos tik antrojo ir trečiojo asmens formos.
9. Vienas svarbiausių poezijoje yra Aš-Tu santykis. Tai patvirtina panašus pirmojo ir antrojo asmens veiksmažodžių kiekis. Taip pat poezijoje skiriami Aš-Mes, Mes-Jis, kurie rodo glaudų Aš bendravimą su *kitu/kitais*. Jie dažniausiai vyksta su kalbėtoju artimą ryšį turinčiais žmonėmis ir aplinkos detalėmis. Aš-Jūs santykio retumas rodo, kad autoriai nesiekia santykio su daugiskaitiniu pašnekovu, minia. S. Parulskis ir N. Abrutytė renkasi vienaskaitinį ir artumą reiškiantį santykį. Trečiasis asmuo sudaro papildomus santykius su Aš ir *Tu*, kurie darbe įvardijami kaip Aš-Jis, (*Tai*), Aš-Tu-Jis, (Aš)-Tu-Jis, (Aš)-Jis. Nors trečiasis asmuo neretai apibūdinamas kaip nedalyvaujantis komunikacijos akte, tačiau poezijoje dialogas tarp Aš/Tu-Jis/Tai vyksta.

ŠALTINIAI

- Abrutytė, Neringa. *Rojaus ruduo*. Vilnius: Baltos lankos, 1995. (RR)
- Abrutytė, Neringa. *iš pažintis*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1997. (IP)
- Abrutytė, Neringa. *Neringos M.* Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003. (NM)
- Parulskis, Sigitas. *Iš ilgesio visa tai*. Vilnius: Vaga, 1990. (IVT)
- Parulskis, Sigitas. *Mirusiųjų*. Vilnius: Baltos lankos, 1994. (M)
- Parurskis, Sigitas. *Mortui sepulti sint*. Vilnius: Baltos lankos, 1998. (MSS)
- Parurskis, Sigitas. *Marmurinis šuo*. Vilnius: Baltos lankos, 2004. (MRŠ)
- Parurskis, Sigitas. *Pagyvenusio vyro pagundos*. Vilnius: Baltos lankos, 2009. (PVP)

LITERATŪTA

1. Baršauskienė, Viktorija; Janulevičiūtė–Ivaškevičienė, Birutė. *Komunikacija: teorija ir praktika*. Kaunas: Technologija, 2005.
2. Buber, Martin. *Dialogo principas I Aš ir TU*. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1998.
3. Buber, Martin. *Dialogo principas I Dialogas, Klausimas pavieniui, Tarpžmogiškumo pradai*. Vilnius: Katalikų pasaulis, 2001.
4. Bukelienė, Elena Nijolė. Žmogiškoji literatūros paskirtis ir lietuviškasis postmodernizmas. In *Tarp rašytojo ir skaitytojo*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2006, p. 121–128.
5. Čepaitienė, Giedrė. *Lietuvių kalbos etiketas: semantika ir pragmatika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2007.
6. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2006. (DLKG)
7. *Lietuvių kalbos gramatika*. I. *Fonetika ir morfologija: daiktavardis, būdvardis, skaitvardis, įvardis*. Vilnius: Mintis, 1965. (LKG I)
8. Daujotytė, Viktorija. *Esė apie poeziją ir esimą*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2001.
9. Daujotytė, Viktorija. *Kalbos kalbėjimas*. Vilnius: Regnum, 1997.
10. Daujotytė, Viktorija. *Literatūros fenomenologija*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003.
11. Daujotytė, Viktorija. *Mažoji lyrikos teorija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.
12. Dessonns, Gerard. *Poetikos įvadas*. Vilnius: Baltos lankos, 2005.
13. Jakaitė, Dalia. Paskaitų konspektas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. gegužės 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.tekstai.lt/index.php/component/content/article/94-bendroji-literaturos-kritika/2157-dalia-jakaite-1990-kartos-poetu-kuryba-jaunuju-poezijos-formavimasis.html>.
14. Jakobson, Roman. Shifters and verbal categories. In *On language*. Cambridge, MA: Harvard UP, 1990, p. 386–392.
15. Jakobson, Roman. Lingvistika ir poetika. In *Baltos lankos tekstai ir interpretacijos 18/19*. Vilnius, 2004, p.5–49.
16. Kubilius, Vytautas. Daiktavardėjanti poezija. *Metai*, 2000, nr. 3, p. 79–90.

17. Kvietkauskas, Mindaugas. Jaunesniųjų rašytojų pasaulėžiūros orientyrai. In *Naujausioji lietuvių literatūra*. Vilnius: Alma littera, 2003, p. 156–180.
18. Lotman, Jurij. Apie du komunikacijos modelius kultūros sistemoje. In *Kultūros semiotika*. Vilnius: Baltos lankos, 2004, p. 39–59.
19. Paulauskienė, Aldona. *Gramatinės lietuvių kalbos veiksmažodžio kategorijos*. Vilnius: Mokslo, 1979.
20. Paulauskienė, Aldona. *Lietuvių kalbos morfologija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.
21. Paulauskienė, Aldona. Morfologija. In *Lietuvių kalbos žinynas*. Kaunas: Šviesa, 2003.
22. Rimkutė, Erika. Lietuvių kalbos vardažodžių vartoseną morfologiškai anotuotame tekste. *Valoda* 2006, p. 189–195.
23. Rosinas, Albertas. *Baltų kalbų įvardžiai*. Vilnius: Mokslo, 1988.
24. Rosinas, Albertas. *Lietuvių bendrinės kalbos įvardžiai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
25. Rosinas, Albertas. *Baltų kalbų įvardžių semantinė ir morfologinė struktūra*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2009.
26. Sigita Parulskis. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. gegužės 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.rasyk.lt/index.php/fuseaction,writers.view;id,19>.
27. Slavinskaitė, Irena. Poetinio žodžio transformacija lietuvių lyrikoje. In *Literatūra ir kalba* XVI. Vilnius: Vaga, 1980, p. 65–167.
28. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2003.
29. Tamoliūnaitė, Vita. Tarp cinizmo ir ilgesio. *Darbai ir dienos*, 2005, t. 42, p. 129–150.
30. Valentas, Skirmantas. Eilėraščio tekstas. In *Žodžiai ir prasmės*. Vilnius: Mokslo, 1991, p. 78–85.
31. Valentas, Skirmantas. *Lingvistinis pasaulis poezijoje*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997.
32. Valentas, Skirmantas. *Mė(lynojo)nulio lingvistika*. Vilnius: Baltos lankos, 2007.
33. Valstybinė lietuvių kalbos komisija. Rekomendacija dėl kai kurių religinių vardų, terminų, pavadinimų rašymo didžiąja raide. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. gegužės 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.vlkk.lt/nutarimai/dokumentas.105.html>. (VLKK)
34. Zinkevičius, Zigmas. *Lietuvių kalbos istorinė gramatika*. D. 1. Vilnius: Mokslo, 1980.
35. Žilinskienė, Vida. Gramatinių formų vartojimas lietuvių kalbos moksliniame stiliuje. *Acta linguistica lithuanica*. Vilnius. 2002a. T. XLVI, p. 173–183.

36. Žilinskienė, Vida. Lietuvių kalbos morfologijos formos dalykinio ir publicistinio stilių duomenimis. *Lituanistica*. Vilnius. 2002b. Nr. 1(49), p. 106–116.
37. Žilinskienė, Vida. Gramatinių formų vartojimas lietuvių kalbos beletristiniame stiliuje. *Lituanistica*. Vilnius. 2003. Nr. 3(55), p. 75–84.
38. Žilinskienė, Vida. Vardažodžių, įvardžių ir jų gramatinių formų vartojimas lietuvių kalbos stiliuose. *Lituanistica*. Vilnius. 2005. T. 64. Nr. 4, p. 28–44.

Magistro darbo santrauka

Studijų programa: Lietuvių kalbotyra

Vardas, pavardė: Sigita Baliutavičiūtė

Darbo pavadinimas: „Įvardžiai ir veiksmažodžių asmenys Sigito Parulskio ir Neringos Abrutytės poezijoje“

Darbo pavadinimas anglų kalba: „Pronouns and verbal persons in Sigita Parulskis's and Neringas Abrytyte's poetry“

Darbo vadovas: prof. dr. Skirmantas Valentas

Darbo gynimo data: 2011 m. birželio 15 d.

Pagrindiniai žodžiai: Abrutytė, Parulskis, įvardis, asmuo, semantika, morfologija.

Pagrindiniai žodžiai anglų kalba (keywords): Abrutytė, Parulskis, pronoun, person, semantics, morphology.

SANTRAUKA

Darbo tyrimo objektu pasirinkti Sigito Parulskio ir Neringos Abrutytės poezijoje vartojami įvardžiai ir veiksmažodžių asmenys. Nagrinėjama autoriams būdinga įvardžių leksika ir morfologijos ypatybės: giminė, skaičius, linksnis. Taip pat aptariama būdinga įvardžių semantika. Su įvardžiais susijusios ir autoriaus poezijoje vartojamų asmens kategoriją turinčių veiksmažodžių morfologijos ir semantikos ypatybės. Smulkiau nagrinėjamos veiksmažodžių asmenų koordinacijos, vyraujantys asmenų santykiai. Taikomi lyginamasis, leksikos, morfologijos, sintaksės, semantikos analizės metodai, atliekami skaičiavimai.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA (SUMMARY)

The pronouns and verbs with grammatical category of person used in Sigita Parulskis's and Neringas Abtutyte's poetry have been chosen as the object of investigation in this work. Lexis of pronouns and morphological properties, such as gender, number, and case, which are characteristic to this authors, have been analyzed. The characteristics of semantics of pronouns has been also discussed. Morphological and semantic characteristics of verbs, used in the authorities's poetry, that have grammatical category of person, have a lot in common with pronouns. Coordination of verbal categories of person and prevailing ratio between persons are discussed in more detail. Analysis of comparative, lexis, morphology, syntax, and semantics have been applied and calculations have been done.